

NAVF'S

UTREDNING SINSTITUTT

NORGES
ALMENVITENSKAPELIGE
FORSKNINGSRÅD

1976: 4

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

Norsk forskningspolitikk i lys av Regjeringens forskning melding

En konferanserapport

INSTITUTE FOR STUDIES IN RESEARCH
AND HIGHER EDUCATION

The Norwegian Research Council
for Science and the Humanities

1976: 4

Utredninger om forskning
og høyere utdanning

**Norsk forskningspolitikk
i lys av Regjeringens
forskningsmelding**

En konferanserapport

F O R O R D

NAVF's utredningsinstitutt arrangerte 9.-10. februar 1976 en konferanse på Voksenåsen ved Oslo om "Norsk forskningspolitikk i lys av forskningsmeldingen". Denne rapporten inneholder de foredrag som ble holdt ved konferansen samt en redigert og forkortet utgave av debattene. Instituttet håper på denne måten å bidra til ytterligere diskusjon om forskningspolitiske spørsmål i Norge.

Konferansen og rapporten er tilrettelagt av Ole Johan Sandvand, Arild Steine og Hans Skoie, under ledelse av sistnevnte.

Vi vil rette en spesiell takk til innleiderne på konferansen.

Oslo, februar 1976

Sigmund Vangsnes

I N N H O L D

	Side
KONFERANSEÅPNING	
v/formann i Styret for NAVF's utredningsinstitutt	
Sigurd Birkelund.....	7
SAMMENDRAG.....	8
FORSKNINGSPOLITIKK OG FORSKNINGSINNSATS - EN KORT INTRODUKSJON	
v/Hans Skoie, NAVF's utredningsinstitutt.....	18
TRENGS DET EN FORSKNINGSPOLITIKK?	
Ingrid Eide.....	29
Karl Stenstadvold.....	36
Debatt.....	41
NORSK FORSKNINGSINNSATS - AKTUELLE PROBLEMER FRA HVERDAGEN	
Bjørn Pedersen.....	51
Jan Madsen.....	58
Vilhelm Aubert.....	64
Debatt.....	70
FORSKNINGSRÅDENE - OPPGAVER OG MULIGHETER I LYS AV 25 ÅRS	
ERFARING	
Rolf Danielsen.....	77
Finn Lied.....	84
Debatt.....	98
FORSKNINGSRÅD FOR SAMFUNNSPLANLEGGING?	
Per Kleppe.....	108
Yngvar Løchen.....	114
Lars Strand.....	120
Magnus Aarbakke.....	124
Debatt.....	129
VEDLEGG 1. Program.....	145
VEDLEGG 2. Kort presentasjon av tema for de enkelte sesjoner....	146
VEDLEGG 3. Deltagerliste.....	148
VEDLEGG 4. Forsknings- og utviklingsarbeid i Norge i 1974.....	151

ÅPNING AV KONFERANSEN VED SIGURD BIRKELUND, FORMANN I STYRET FOR NAVF'S UTREDNINGSINSTITUTT

Før jul la Regjeringa fram ei stortingsmelding "Om forskningens organisasjon og finansiering". For alle som driv aktiv forskning, eller som på annan måte har med forskning å gjere, er dette eit viktig dokument. Dei hadde venta på denne meldinga, og dei ser nå fram til Kyrkje- og undervisningskomitéen si tilråding og stortingsdebatten.

Det er naturleg at dei som direkte er knytt til forskingsverksemd har særleg interesse for retningslinjene i forskingspolitikken. Spørsmålet vedkjem likevel ein langt vidare krins. Vi er alle brukarar av forskning. Dermed er det innlysande at forskingspolitikken må vere ein viktig del av den totale samfunnspolitikken. Vi må sjå forskingsaktiviteten i samfunnsmessig perspektiv.

Det kan sjå ut til at det er vanskeleg å få i gang ein forskingspolitisk debatt i Norge. Vi trur ein slik debatt er nødvendig. I første omgang tenkjer vi vel mest på at Stortinget bør kunne drøfte stortingsmeldinga på grunnlag av mest mogleg allsidig og klargjerande samfunnsdebatt. Men vi bør sjå lengre fram. Spørsmålet om forskning og samfunn vil stadig vere aktuelt, og det trengs derfor ein kontinuerleg forskingspolitisk debatt. Vi vonar konferansen kan gi impulsar i så måte.

Deltakarane på konferansen representerer ein stor sum av røynsle og innsikt - i forskning og i anna samfunnsarbeid. Diskusjonane her vil derfor kunne kaste lys over vesentlege problem i samband med forskning og samfunn. Dette er i seg sjølv verdifullt, særleg med sikte på dei viktige spørsmål Stortinget skal ta stilling til i nær framtid.

Like viktig er det andre siktemålet: at deltakarane i sine miljø får flest mogleg med i ein kontinuerleg forskningspolitisk debatt som både er kritisk og konstruktiv.

Eg ønsker vel møtt til konferansen.

SAMMENDRAG

De beslutninger som former vår forskningspolitikk fattes av offentlige myndigheter, næringslivet i vid forstand, forskningsinstitusjoner og forskere. I Norge finansieres ca. 60% av innsatsen i forsknings- og utviklingsarbeid av offentlige midler. Også den private sektors innsats influeres direkte og indirekte av offentlige avgjørelser. En viktig del av den offentlige forskningspolitikken har vært å etablere organer på forskjellige nivåer. Der er derfor av stor betydning hvilke organer og ordninger som etableres, og det er ønskelig med diskusjon om hvilke oppfatninger av forskning som skal legges til grunn for disse organers arbeid.

Med utgangspunkt i Regjeringens stortingsmelding om forskningens organisering og finansiering (St. meld. 35 (1975-76)), satte konferansen søkelyset mot noen av disse spørsmål. Meldingen er opptatt av hvordan forskningen og dens resultater skal bidra til å realisere mål for samfunnsutviklingen. Med dette siktepunkt fremmes det forslag til endringer i organisasjonsmønsteret på regjerings/departementsnivå og på forskningsrådsnivå. Disse spørsmål, særlig forslaget om å etablere et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging, ble gitt en sentral plass på konferansen. Det ble også lagt opp til en diskusjon av dagens situasjon i norsk forskning som kunne inngå som premiss for vurderingen av de forslag som er lagt fram. I vedlegg 2 finnes en mer konkret redegjørelse for de temaer konferansen tok sikte på å belyse. En ytterligere prinsipiell drøfting av forskningspolitikk og forskningsinnsats fins i Hans Skoies etterfølgende introduksjon, mens a-jourførte data om norsk forsknings- og utviklingsarbeid fins i vedlegg 4.

Det følgende sammendrag av foredragene og debattene gir et nærmere innblikk i de hovedsynspunkter som ble fremmet på konferansen.

Trengs det én forskningspolitikk?

Temaet for konferansens første sesjon var utformingen av forskningspolitikk på regjerings- og departementsnivå. Det sentrale spørsmål var om det er ønskelig med en sterk grad av samordnet politikk på tvers av departementsgrenser, eller om et større ansvar for de enkelte departementer er ønskelig?

Amanuensis Ingrid Eide, som var statssekretær under utarbeidelsen av Regjeringens forskningsmelding, understreket at meldingen er et forsøk på å se norsk forskningsvirksomhet under ett, og at den ut fra dette foreslår virkemidler for forskningspolitikken. På regjeringsplanet har det til nå manglet et organ som har dette helhetlige ansvar. Meldingen foreslår derfor en reorganisering av Regjeringens forskningsutvalg, ved at kirke- og undervisningsministeren overtar statsministerens plass som leder av utvalget. De øvrige medlemmer blir som nå statsrådene for departementer med forskningsråd og finansministeren og miljøvernministeren. Videre vil det i Kirke- og undervisningsdepartementet bli opprettet en egen avdeling som skal være sekretariat for Regjeringens forskningsutvalg. Avdelingen vil kunne foreta tverrgående analyser av forskningspolitiske utspill, enten det er i budsjettsammenheng eller ved utarbeidelse av meldinger og proposisjoner, og den vil sikre et kontinuerlig forskningspolitisk arbeid for regjeringen.

Direktør Karl Stenstadvold fant det svært vanskelig å operere med det etter hvert utvidete forskningsbegrep, som også meldingen legger til grunn. Han hevder at begrepet i dag favner et enormt spenn av forskjelligartet virksomhet, og det er **nepe** naturlig å se på forskning og utviklingsarbeid som én sektor. Det kan være hensiktsmessig å skille mellom den forskning som har økonomisk/teknologisk nytte på den ene side og den forskning som har et renkulturelt siktepunkt på den annen. På spørsmålet om det er ønskelig med én forskningspolitikk, er derfor svaret nei. Men vi trenger ett hovedsyn som en regjering kan innrette sine stort sett sektorinndelte styringsorganer etter. Meldingen legger nettopp opp til en slik mild styring og koordinering.

I debatten ble det framholdt at Regjeringens forskningsutvalg må være et organ som har mulighet til å mene noe annet enn det en statsråd med et forskningsråd i ryggen mener om vedkommende departements område. I dette perspektivet synes de foreliggende forslag å være for svake. Det ble bl.a. pekt på at vi har hatt et regjeringens forskningsutvalg siden 1965 - uten at det har fungert særlig bra.

Det ble også hevdet at meldingen konsentrerer seg om samfunnsfagene, og at andre sektorer i forskningen på denne måten er kommet inn i et

beslutningsmessig tomrom. I denne sammenheng kom det fram at Industri-departementet har arbeidet med en stortingsmelding om industriforskningen, og at det ville være naturlig om Stortinget fikk diskutere de enkelte forskningsområder mer konkret. Til dette svarte Eide at man må unngå å få prestisjemeldinger fra de ulike departementer om deres bevilgninger eller omkring deres forskningsråd. Man burde holde fast på én forskningsmelding for å få en helhetlig og balansert framstilling av norsk forskning.

Det kom fram den innvending mot meldingen at den i for liten grad legger opp til en regional desentralisering av forskning og forskningsbevilgende organer. Videre ble det hevdet at man får ikke en demokratisk forskningspolitikk ved sentralisert styring av folkets representanter, men gjennom å drive en pluralistisk forskningspolitikk.

Enkelte uttrykte bekymring for at forskningen ved for sterk politisk styring ville bli forskjøvet i retning av det som i øyeblikket synes å være nyttekriteriene i samfunnet. En innvending mot dette var at politiske initiativ kunne fungere som korrektiver til de rådende prioriteringer i de forskerdominerte organer.

Stenstadvold påpekte at etableringen av alternative finansieringskilder for samme type prosjekter ville skaffe dyktige "sjørøvere" gode manøvreringsmuligheter. Kontakten mellom de ulike finansieringskildene ville nødvendigvis bli dårligere enn i dag. Eide begrunnet forslaget om pluralisme i finansieringskildene med at den forskning som er uinteressant fra én synsvinkel kan være interessant og nyttig fra en annen. Til etterlysningen av det regionale perspektiv svarte hun at det foreslåtte forskningsråd for samfunnsplanlegging bl.a. skal være en kilde for finansiering av forskning for fylker og kommuner.

Norsk forskningsinnsats - aktuelle problemer fra hverdagen.

Hensikten med denne sesjonen var å få fram prinsipielle forskningspolitiske synspunkter knyttet an til problemer med hensyn til kapasitet, finansiering, organisering og oppgavefordeling i norsk forskning hverdag ved institutter og læresteder. Innenfor en så vid ramme ble det bare plass til å ta opp et begrenset utvalg av problemstillinger. Spørsmålene som ble diskutert kan grupperes innenfor fire hovedtemaer: 1. Er situasjonen utilfredsstillende i norsk forskning m.h.t. samarbeid mellom fag og mellom universitetssektoren og forskningsinstituttene?

2. Hva er konsekvensene av den økende pluralisme i finansieringen av forskning? 3. Bli r forskningsstedenes kvantitative og kvalitative kapasitet tilstrekkelig ivaretatt? 4. Er r forskningens art og utviklingsnivå i samsvar med den sterkere tro på forskning som direkte virkemiddel i samfunnsplanleggingen?

Professor Bjørn Pedersen tok utgangspunkt i at den teknisk-naturvitenskapelige forskning i Oslo-området utføres av to altfor atskilte sektorer, universitetene og NTNFI-instituttene. Et samarbeid mellom disse sektorene vanskeliggjøres av organisatoriske hindringer, som særlig har å gjøre med forskjeller m.h.t. planlegging og finansiering av virksomheten. Det er imidlertid ikke tale om vesensforskjellige forskningsaktiviteter som ikke kan forenes i et organisert samarbeid, men om to ulike tradisjoner som har løpt parallelt - og gjensidig befruktet hverandre. Det bør derfor skje en organisatorisk sammenknytning av NTNFI-instituttene og Universitetet i Oslo slik at man kan få en allsidig utnyttelse av kapasiteten for teknisk-naturvitenskapelig forskning i Oslo-området. Dette forutsetter at NTNFI-instituttens grunnbudsjetter bør øke på bekostning av prosjektbudsjettene, og at brukerinteressene blir representert innenfor samarbeidet. Sammenkoblingen kan gjøres relativt enkel og lite ressurskrevende, men samtidig by på store fordeler. Med den store bredde som finnes ved Universitetet i Oslo, ville man ikke bare få et slagkraftig teknisk-naturvitenskapelig miljø, men også kunne etablere bedre kontakt til andre fagområder som medisin og samfunnsvitenskap.

Et hovedpoeng for ekspedisjonssjef Jan Madsen var at på bakgrunn av den sentrale - og stadig viktigere - rolle det offentlige har ved fordelingen av våre ressurser, er det klart at forskning og utredningsvirksomhet er et uunnværlig virkemiddel i samfunnsplanleggingen. I administrasjonen er det til dels behov for en annen arbeidsform, som trekker forskningsekspertise inn i et systematisk samarbeid, og som bidrar til å skape helhetsbilder av de problemområder en står overfor. Et slikt samspill er ikke problemfritt, bl.a. fordi forskere primært er opptatt av kvalitet og interessert i å forfølge faglige problemstillinger, mens administrasjonen er mer opptatt av relevansvurderinger og må arbeide under tidsfrister. Videre vil det være behov for tverrfaglighet i forskningsmiljøene. Det krever ofte litt større miljøer og ikke minst belønningssystemer som stimulerer til samarbeid.

Professor Vilhelm Aubert fant det vanskeligere å drive samfunnsforskning nå enn tidligere. Dette henger sammen med at det er nødvendig med et grundig arbeid på lengre sikt i retning av å skape helhetsperspektiver - med utgangspunkt i en visjon om fremtidens samfunn, samtidig som det forventes mer av samfunnsvitenskapene enn før. Det forskningsmessig svakest gjennomarbeidete området er nivået mellom storsamfunnet og individet, dvs. nærmiljøer, arbeidsplasser, organisasjoner osv. Her vil en del av de nye samfunnsvitenskapene kunne gi et bidrag som binder sammen planleggingen på makronivå og konsekvensene for lokalmiljøer. Situasjonen for de etablerte universitetsforskerne og de yngre som rekrutteres er neppe god med henblikk på å møte disse oppgavene. Innenfor anvendt forskning og oppdragsforskning kan nye forskere få liten anledning til faglig fordypelse og utvikling, og dessuten oppleve en situasjon med økonomisk usikkerhet. Ved universitetsinstituttene er friheten i prinsippet større, men beskrankningene er også her etter hvert blitt store, bl.a. m.h.t. tid til forskning.

I debatten var det fra universitetshold flere som sluttet seg til Pedersens argumentasjon for samarbeid mellom universitetene og forskningsinstituttene. Direktøren i NTNf, Robert Major, avviste derimot tanken om et sterkt samarbeid fordi de to sektorene har for forskjellige oppgaver å ivareta; universitetet driver primært grunnforskning, mens NTNf-instituttene utfører anvendt forskning og er brukerorientert. Pedersen beklaget dette, og mente det var større åpenhet for samarbeid i instituttene enn i NTNf sentralt.

Det ble framholdt at nytten av den tekniske, landbruksvitenskapelige og næringslivsmessige forskningen er så avgjørende for vårt samfunn, at det er uholdbart å skille samfunnsvitenskapen, i alle fall i betydningen samfunnsplanlegging, fra det teknologiske. Aubert mente det er noe unyansert å ta som gitt at det nettopp er teknisk forskning og samfunnsvitenskap som trenger å møtes.

Det ble hevdet at det forelå en kollisjon mellom Madsens og Auberts synspunkter ved at Madsen gav uttrykk for et behov for mye forskning, at denne trengtes raskt og man hadde behov for helhetsperspektiver, mens Aubert sa at forskningen nå hadde nokså lite å tilby, at man trengte tid og at det nettopp var helhetsbildene som manglet. Dette gav grunnlag for skepsis til resultatene av denne sterke troen på forskning som politisk virkemiddel.

På bakgrunn av den tiltagende oppdragsforskning kom det fram betenkeligheter med å satse for sterkt på ekspansjon av forskningssystemet uten å investere i forskere. En burde overveie å la en større del av oppdragsforskningen ved universitetene utføres av fast ansatte forskere, som ville redusere løsarbeiderproblemet og gi høyere faglig arbeidskraft.

Forskningsrådene - oppgaver og muligheter i lys av 25 års erfaring.

Tre av våre fire forskningsråd har fungert i mer enn 25 år. I vurderingen av norsk forskningspolitikk er det naturligvis vesentlig å analysere hvilke erfaringer vi har hatt med slike organer, og hva de har betydd for utviklingen av norsk forskning. Av særlig interesse er spørsmålet om rådernes betydning for å ta opp nye forskningsfelter og mer generelt deres rolle som idéskapere og banebrytere. I denne sammenheng kommer spørsmålet om arbeidsformer og styring inn, og videre om rådene har vært preget av snevre eller vide avhengigheter og orienteringer.

Hva bør så rådernes oppgaver være i framtiden? I den forbindelse bør en stille spørsmålet om rådernes posisjon som råd, koordinator og planleggingsorgan er i ferd med å svekkes som følge av at en rekke andre organer og finansieringskilder etterhvert er kommet til. Og videre, hvilket ansvar bør rådene ha for oppbygging og vedlikehold av kompetanse og infrastruktur i norsk forskning?

Professor Rolf Danielsen framhevet opprettelsen av forskningsrådssystemet som det mest vesentlige initiativ i norsk forskningspolitisk historie. Han påpekte spesielt det epokegjørende i at samfunnsvitenskap og humaniora ble tatt med. Danielsen konsentrerer seg spesielt om NAVF, og viser at av rådets treleddete oppgave, finansiere forskerinitiert forskning, kartlegge forskningsbehov og gi myndighetene råd, har den første vært helt sentral. Denne skjevheten har delvis vært helt nødvendig, men kan også ha sammenheng med forhold som at myndighetene har manglet en klart formulert politikk overfor NAVF. Uten at de bestrider at NAVF har utført en meget viktig nasjonal oppgave, er innføringen av egne departementsbevilgninger til forskning og særlig forslaget om nytt forskningsråd en indikasjon på at myndighetene ikke er fornøyd med NAVF's bidrag til utformingen av samfunnsplanleggingen. Spesielt på grunnlag av det potensial som ligger i NAVF - og med de nyorienteringer som allerede har avtegnet seg - er Danielsen skøptisk til nødvendigheten og hensiktsmessigheten av et nytt forskningsråd. Han anfører bl.a. frykten for at det kan befestes et ofte irrelevant skille mellom anvendt forskning og grunnforskning, at kravet til kvalitet kan bli lidende, at den etterlyste forskning likevel i stor grad må drives i universitets-

miljøene hvor NAVF har nære kontakter, og at koordineringsproblemene vil øke.

Direktør Finn Lied, som tok for seg NTNF, karakteriserte utviklingen til dette forskningsrådet slik: Rådet var først orientert mot de eksisterende institusjoner, men bygde etterhvert opp en omfattende og tverrfaglig instituttstruktur. Samtidig ble det etablert en kontakt med næringslivet, som etter ca. 1960 er sterkt videreutviklet. Forskningspolitisk har NTNF arbeidet ut fra prinsippet om "not one science policy, but science in all policies." Dette har implikasjoner for rådets langtidsplanlegging, som er introdusert de siste årene, og hvor NTNF's mål forsøkes tilpasset de overordnede nasjonale mål gjennom en dialog med myndighetene og arbeids- og næringslivets organisasjoner. I samsvar med dette har NTNF's virksomhet forandret seg i takt med endringer i de nasjonale mål. Lied tok videre opp en rekke spørsmål hvor han tilbakeviste kritikk som er rettet mot NTNF. Det gjelder forholdet mellom institutt og industri, kombinasjonen av å drive egne institutter og samtidig være et nasjonalt forskningsråd, spørsmålet om hvordan komité-systemet fungerer - hvor han avviste alternativet med sterke innslag av offentlige organer som mindre demokratisk, og om forskningsrådet favoriserer de store bedriftene - som han i noen grad innrømmet at det gjør. Lied avsluttet med at NTNF bør bestrebe seg mer på å finne bedre metoder for å fremelske kreativitet og originalitet; det som mangler i vårt land i dag er de gode idéer.

Et sentralt tema i debatten var spørsmålet om forskningsrådenes planlegging av sin virksomhet. Det ble påpekt at et fragmentert finansieringssystem og overdreven satsing på kontraktsforskning leder til planleggingsbesvær og underminerer ansvaret for den permanente opprettholdelse og utvikling av forskningskompetanse. Samtidig ble det framholdt at detaljert langtidsplanlegging fører til for liten kapasitet for endring og virker hemmende på evnen til å skape gode idéer og innovasjon.

Det ble hevdet at departementene har vært for tilbakeholdne med å benytte sine representanter i forskningsrådene, spesielt NTNF, til å påvirke deres virksomhet. Fra Industridepartementets side kom det til uttrykk at myndighetene hverken kan eller bør gripe sterkt inn i NTNF's virksomhet. Men det er behov for en sterkere deltagelse på komitéplanet og for mer generelle retningslinjer fra departementets side.

I likhet med hva foredragsholderne gjorde for "sine" forskningsråd, gav talsmenn for Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd og Norges

fiskeriforskningsråd en framstilling av disse rådene som poengterte at oppfatningen av dem som sektorråd måtte nyanseres på bakgrunn av de klare tendenser til anvendelse av et bredt samfunnsmessig perspektiv ved utformingen av virksomheten.

Med hensyn til rådernes behandling av personalressurser, ble det nevnt som et forslag til delvis løsning av løsarbeiderproblemet, at rådene gikk til fast ansettelse av forskere som kunne disponeres til oppdragsforskning. I tilslutning til Danielsen ble det hevdet av NAVF - og universitetene - måtte drive rekrutteringspolitikken med et bredere siktemål for øye og med et klarere blikk på den innholdsmessige side ved utdanningen, hvis "eksport" av forskere til samfunnssektorer utenfor universitetet skulle lykkes på en tilfredsstillende måte.

Finn Lied pekte på behovet for pluralisme i finansieringssystemet, og framhevet at man burde tilstrebe et samvirke mellom grunnforskning og anvendt forskning. Ved definisjonen av de ressursfattiges problemer mente Danielsen at universitetene må komme inn fordi de står utenfor de store maktbygninger i samfunnet.

Forskningsråd for samfunnsplanlegging?

I denne sesjonen var temaet Regjeringens forslag om et forskningsråd for samfunnsplanlegging. Er det behov for et eget forskningsråd? Hvordan bør eventuelt oppgavene for det foreslåtte råd avgrenses i forhold til departementene og de øvrige forskningsråd?

Statsråd Per Kleppe tok utgangspunkt i at det finnes udekkede behov for forskning på alle nivåer i den offentlige forvaltning og for ressurs-svake grupper. Det er i dag tre måter å dekke dette behovet på. 1. En kan overlate oppgavene til universitetene og høyskolene. Dette er imidlertid lite tjenlig fordi forskningen her er og bør være fri. 2. En kan satse på departementene. Deres innsikt i forskningen er imidlertid begrenset, og forskningen vil bli delt opp etter administrative inn-delinger. 3. En kan benytte de eksisterende forskningsråd, særlig NTNF og NAVF. NTNF's begrensning ligger i at det er industridominert og har for dårlig kontakt med universitetene. Det har derimot NAVF, men dette rådet bør fortsatt være et apparat som støtter forskning på forskernes egne premisser og ikke belastes sterkt med brukerrelasjoner.

Konklusjonen er at det er behov for et nytt forskningsråd for å imøtekomme de nevnte forskningsbehov. Det må etableres et formidlings- og

forhandlingsapparat mellom brukergruppene og forskergruppene. En eventuell opprettelse av et nytt råd vil kreve en samordning med andre organer, og rådet må være innstilt på samarbeid for å berike forskningsmiljøene.

Rektor Lars Strand hevdet at det største problemet i dagens situasjon er å få formidlet forskningsresultater til de som skal bruke dem. Problemet ligger ikke i selve forskningssystemet, men i grenseflaten mellom forskningen og samfunnet. Vi har de nødvendige organer for å styrke forskning om samfunnsplanlegging, og det foregår allerede atskillig av slik forskning. Det det kan være behov for, er et informasjonssystem for spredning av forskningsresultater. Tverrfaglighet og samarbeid mellom forskningsgrenene begynner også å gli godt. Strands konklusjon er derfor at det ikke er behov for eget forskningsråd for samfunnsplanlegging.

Professor Yngvar Løchen var skeptisk til forslaget om et nytt forskningsråd. Myndighetene har latt de etablerte organer i fred. Man kan få et isolert råd, rettet mot pragmatiske og kortsiktige problemstillinger. Det kan komme til å skille ut den anvendte sektor, og derfor medføre en innsnevring av pluralismen. Det er ikke sikkert at det blir større plass for den langsiktige, kritiske forskningen. Vi bør stimulere forskning som sikter seg inn mot de langsiktige og tverrfaglige forskningsproblemene, og som har å gjøre med de kvalitative livsverdiens "kamp" mot de økonomiske: hva slags samfunn kan kombinere økonomisk vekst med gode menneskelige forhold?

Professor Magnus Aarbakke var enig med Regjeringen i at de oppgaver som er tiltenkt det nye råd er viktige. Men han savnet et statusoppgjør for den departementsfinansierte forskning i denne forbindelse. En samarbeidsnemnd med medlemmer fra departementene kunne ta seg av noen av oppgavene. Andre oppgaver kan derimot ligge til rette for et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging. Det foreligger likevel uklarheter i forholdet mellom rådet og de politiske myndigheter, og også i rådets forhold til de eksisterende forskningsråd. Det er et åpent spørsmål hvor langt de eksisterende forskningsinstitusjoner kan greie dette arbeidet uten skadevirkninger. Hvis den økte oppdragsforskning skal legge beslag på de forskningssteder og den infrastruktur som er bygget opp, vil det være en mager trøst at den universitetsinitierte forskning formelt skal opprettholdes.

I debatten understreket enkelte behovet for forskning på områder som f.eks. sosialpolitikken. Det er behov for en balanse i norsk forskningspolitikk, og dette kan det foreslåtte råd bidra til. Rådet kan også best ta initiativ til prosjekter som går på tvers av departementenes ansvansområder.

I flere innlegg ble forholdet til de eksisterende forskningsråd berørt. Det ble hevdet at selv om meldingen sier at disse skal fortsette som før, vil det nye råd konkurrere med bl.a. NAVF om forskerne ved universitetene. Disse vil det bli knapphet på, fordi det ikke skal etableres nye forskningsmiljøer. Dette vil få konsekvenser for NAVF.

Det ble i debatten etterlyst en sterkere bruk av de organer man har. Dersom rådet blir opprettet, bør det få miljøer å spille på, og enkelte stilte seg spørrende til hvorfor ikke f.eks. enkelte av NTNUs institutter og Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning skulle overføres til det nye råd. I tilknytning til dette ble det hevdet at noen må ta ansvaret for en kumulativ kunnskapsoppbygging. Dersom det på den ene side ikke skal opprettes nye institutter, og universitetene og høgskolene ikke skal utføre for mye oppdragsforskning, vil det bli lite forskning om samfunnsplanlegging.

Det kom fram en frykt for at opprettelse av det foreslåtte rådet vil føre til mindre pluralisme og mindre kritisk forskning. Dette kan skje fordi departementene og store organisasjoner sannsynligvis vil komme til å dominere dette rådet og ikke bygge sine vurderinger på prosjektenes kvalitet osv.

Som alternativ til det nye råd ble det bl.a. henvist til Sverige hvor det er foreslått en forskningsrådsnemnd som skal ha midler til å få med de eksisterende råd i samfinansiering av tverrgående forskningsprogrammer.

Aarbakke framholdt at forskningsstedene er kardinalproblemet i dagens situasjon, og at meldingen er meget svak på dette punkt. Løchen mente at debatten hadde avklart at rådet skal dekke de offentlige myndigheters forskningsbehov og ikke behovet for de langsiktige, helhetlige forskningsprogrammer som det er behov for. Strand understreket nødvendigheten av å komme i sterkere kontakt med brukerne av forskning for å høre deres synspunkter. Kleppe kommenterte forslaget om at Regjeringen kunne bruke sin instruksjonsmyndighet overfor forskningsrådene, og mente at det ville berøve dem deres uavhengige, faglige posisjon i systemet. Han understreket at det primære med forslaget om et råd for samfunnsplanlegging er å få en balanse mellom brukerinteresser og forskerinteresser.

FORSKNINGSPOLITIKK OG FORSKNINGSINNSATS - EN KORT INTRODUKSJON ^{*)}

Avdelingsjef Hans Skoie, NAVF's utredningsinstitutt

Nasjonal forskningspolitikk - et forsøk på en presisering

I de senere år har forskningspolitikk kommet langt oftere i fokus enn tidligere. Det er likevel ofte uklart hva man sikter til. Et forsøk på en viss presisering kan derfor være på sin plass. Vi vil med nasjonal forskningspolitikk mene beslutninger som påvirker forsknings- og utviktlingsarbeidets omfang, organisasjon og ressursfordeling mellom hovedformål, fagområder og institusjoner (institusjonstyper) i et land. Forskningspolitikk innbefatter også beslutninger som tar sikte på å påvirke den kvalitative innsats innenfor forskningen. Det samme gjelder beslutninger om hvilke organer eller grupper som skal gis spesiell mulighet til å medvirke i prioriteringen av de mål forskningen skal rettes mot såvel som prioriteringen av større konkrete forskningsprogrammer. En beslutning kan være forskningspolitisk ved at den retter seg direkte mot ett eller flere av de ovennevnte aspekter. Vi vil imidlertid også finne beslutninger som i høy grad indirekte påvirker forskningen på et område ved sine konsekvenser. (Universitetspolitikken er et eksempel på dette, industripolitikken et annet.)

Forskningspolitiske spørsmål kan ofte fortone seg noe annerledes i et slikt overordnet nasjonalt perspektiv enn det gjør for den enkelte forsker. Men ideelt sett bør det være et betydelig samspill mellom disse to nivåer. Det vil være rimelig å forlange at forskerens oppgaver skal være influert av samfunnsmessige mål av kulturell eller praktisk karakter, men disse mål bør igjen gjenspeile rimelige forventninger til hva forskningen kan gi. Det vil likevel være et sentralt forskningspolitisk spørsmål å ta standpunkt til hvor sterke disse sammenhenger skal være (dette er åpenbart ett av de kontroversielle punkter i forbindelse med forslaget om et Forskningsråd for samfunnsplanlegging).

Det er naturligvis viktig å gjøre seg opp en mening om forskningens mulige bidrag på enkeltområder. Men forskningen vil alltid i en viss utstrekning være en usikker prosess uten garanterte sluttprodukter - spesielt innenfor gitte tidsrammer. Det vil likevel alltid ligge en

^{*)} Presentert som konferansedokument.

sentral forskningspolitisk utfordring i det å legge forholdene tilrette miljømessig og på annen måte slik at gode idéer og realiseringen av slike kan stå i fokus i forskningen. Men det skal innrømmes at det skjønn som her må ligge til grunn ikke er lett å utøve på noe forskningspolitisk nivå.

I en generell drøfting av forskningspolitikk er det vanskelig å unngå en klassifisering av forskningsinnsatsen - selv om dette i praksis byr på problemer. Et skille mellom målrettet og ikke målrettet forskning har vært introdusert i de senere års forskningspolitiske debatt. Dette faller i praksis nært sammen med skillet mellom grunnforskning og anvendt forskning. Det prinsipielt sentrale ved skillet mellom målrettet og ikke målrettet forskning er det uttalte formål med et forskningsprogram idet målrettet forskning er knyttet eksplisitt til realiseringen av spesifiserte samfunnsoppgaver (industri, helsevesen etc.) Et slikt skille kan være naturlig for politikere og administratorer i en nasjonal sammenheng - jfr. f.eks. Regjeringens Langtidsprogram 1974-77, hvor det heter (s. 72):

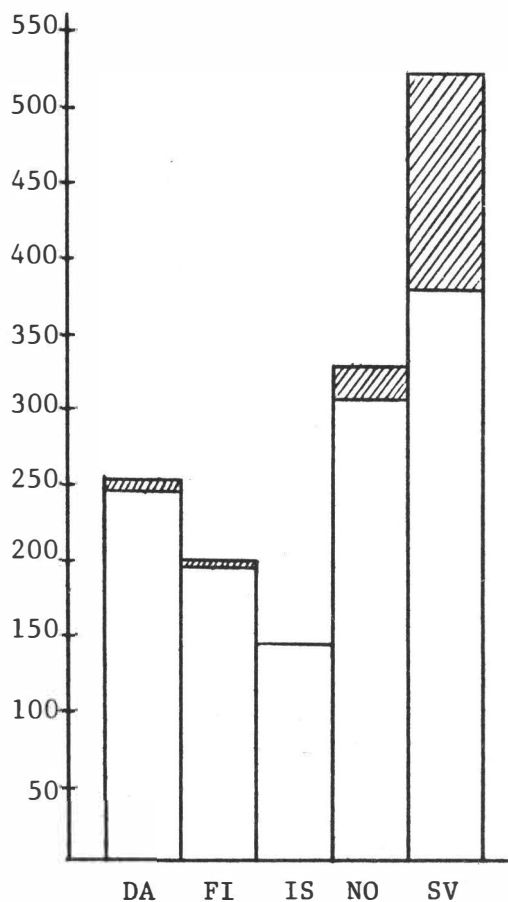
Den målrettede forskning defineres her som forskning som først og fremst finansieres for å belyse eller løse oppgaver som på forhånd er formulert også av andre enn forskere, og uten særlig vekt på om denne forskning er av teoretisk interesse. Med ikke målrettet forskning forstås derimot forskning som hovedsakelig finansieres med sikte på allmenn kunnskapsøkning og ofte med stor vekt på teoribygging innenfor den enkelte fagdisiplin. Hvorfor en i et nasjonalt perspektiv støtter en forskningsaktivitet, er m.a.o. det sentrale ved dette skillet.

Selv om denne definisjonen glir en del over i det tradisjonelle skille mellom grunnforskning og anvendt forskning, som teoribygging kontra anvendelse av teori, ser vi også at hovedpoenget med skillet målrettet/ ikke målrettet er hensikten sett fra finansieringssiden. Den målrettede forskning vil omfatte deler av grunnforskningen, den såkalte "orienterte grunnforskning", i tillegg til anvendt forsknings- og utviklingsarbeid (FoU).

I Forskningsmeldingen finner man en relativt grundig drøfting av disse klassifiseringsproblemer. Vanskene understrekes også, men samtidig anvendes åpenbart klassifiseringene i betydelig grad i de organisasjonsmessige beskrivelser og forslag.

Det er klart at idag er store deler av FoU-innsatsen mer eller mindre direkte knyttet til realiseringen av en rekke samfunnsoppgaver. Disse tillegges imidlertid forskjellig vekt i de ulike land, noe som kan illustreres ved å se på den offentlige finansierte FoU-innsatsen i de nordiske land, jfr. fig. 1. Den svenske innsatsen er relativt sett betydelig

Figur 1. Statlige utgifter til FoU pr. innbygger i de nordiske land 1975 totalt. Andel til forsvarsforskning er skravert.

større enn i de øvrige land; både målt som andel av bruttonasjonalproduktet og FoU-innsats pr. innbygger. Denne forskjell reduseres derimot betydelig hvis vi holder innsatsen på forsvarsområdet utenfor. Sveriges nøytralitetspolitikk, og spesielt ønsket om å opprettholde en betydelig nasjonal våpenindustri, forklarer m.a.o. langt på vei forskjellen m.h.t. total forsknings- og utviklingsinnsats mellom de nordiske land.

Forskningspolitikk - et offentlig anliggende

Utformingen av mål for samfunnsutviklingen er i dag en viktig oppgave for offentlige myndigheter og folkevalgte organer. Forskningens integrasjon i samfunnet tilsier følgelig at det også blir en oppgave for offentlige organer å trekke opp de forskningspolitiske hovedlinjer.

Det offentlige har naturligvis et særlig ansvar for utformingen av den offentlige sektor - og gjennom produksjonen av varer og tjenester (inklusive ekspertiseoppbygging) kan samfunnsutviklingen påvirkes. På forsknings- og teknologiområdet har de offentlige myndighetene ofte ikke utnyttet denne muligheten særlig utenfor militær sektor.

Men det forskningspolitiske området er åpenbart et meget vanskelig område. For et lite land kan oppgaven bli særlig vanskelig; hovedtyngden av de forskningsmessige og teknologiske gjennombrudd skjer utenfor landets grenser, og man står ofte ikke fritt.

Virkingen av gjennombrudd på slike områder vil heller ikke alltid være nøytrale, dvs. i den betydning at de gagnar "alle parter" like mye. Hvis vi tenker oss et hurtig teknologisk gjennombrudd på energisektoren - for eksempel fusjons- eller solenergi blir kommersielt tilgjengelig - vil det åpenbart ha store konsekvenser for de oljeproduserende land. Også vårt oljeeventyr kunne bli langt mindre lukrativt enn vi har forestilt oss i den senere tid. En slik differensierende effekt av forskning og teknologiforandring gjør seg naturligvis ikke bare gjeldende internasjonalt. Også nasjonalt kan vi få en slik effekt; mellom regioner, sosiale grupper, arbeidsgivere/arbeidstakere etc.

Mulighetene for å styre utviklingen begrenses også som følge av at det ofte slett ikke er lett å forutse konsekvensene av forskning og ny teknologi. Hvilke grupper eller stater som vil "tjene" på en bestemt utvikling, er ofte ikke åpenbart. Sakene kan være politisk diffuse, og oppmerksomheten blir dessuten i liten grad rettet mot dem på et tidlig tidspunkt. Når man senere blir klar over uheldige sider ved en bestemt teknologi, er det kanskje allerede skapt betydelige grupper som er avhengige av den - arbeidstakerne på produksjonssiden i flyindustrien er et aktuelt eksempel.

I dag må det likevel være av langt større betydning enn tidligere å forsøke å identifisere de muligheter og farer som forskning og teknologi representerer før de avgjørende skritt blir tatt. Dette tilsier bl.a. at man retter større politisk oppmerksomhet mot spørsmål av denne karakter og at man søker å oppnå en holdningsendring slik at den teknologiske utvikling ikke betraktes som uavvendelig. I dag bør det ikke anses som spesielt moderne å gjennomføre alt som forskning og teknologi gjør det mulig å gjennomføre. (Det er behov for det amerikanerne kaller "technology assessment".) Samtidig bør man søke å utvikle teknologier som både på produkt- og prosess-siden tilfredsstiller viktige menneskelige behov. Disse spørsmålene er ofret liten oppmerksomhet i Forskningsmeldingen.

Vi har også understreket at forskning og teknologi ofte er en integrert del av de fleste samfunnssektorer, og følgelig ikke kan sees isolert fra

målsettingene for disse sektorer. Andre prioriteringer m.h.t. forsknings- og teknologi-innsats forutsetter m.a.o. politisk vilje til å endre en rekke av målsettingene for disse hovedsektorer.

En nasjonal forskningspolitikk?

I et nasjonalt forskningsperspektiv er det også et sentralt spørsmål i hvilken utstrekning en skal legge vekt på å se forskningsinnsatsen under ett eller som et desentralisert ansvar. Det siste vil si at finansiering og prioritering av den målrettede forskning hovedsakelig skjer i tilknytning til brukerinteressene på de aktuelle områder og i konkurranse med andre tiltak for å oppnå samme mål. En forutsetter da at forskningsbehovet og forskningsresultatene best kan bedømmes i nær tilknytning til sektorenes generelle problemer. Dette syn innebærer med andre ord at politikken for den målrettede forskning i hovedsak avledes fra politikken på de respektive områder (industri, helse o.l.), og ikke fremkommer ved en innbyrdes prioritering innenfor en total bevilgningsramme for FoU-arbeid.

Men en del faktorer taler også for å se FoU-innsats i et samlet perspektiv. Oppgaver av tverrgående karakter, ønsker om å etablere miljøsterke enheter, oppnå anvendelser på flere områder, arbeidsdeling, forskerrekuttering og forskeropplæring kan være slike faktorer.

Graden av samordning over sektorgrensene, særlig på departementsnivå, har vært et stridsspørsmål i de fleste land i etterkrigstiden. Forslag om å opprette et eget departement for forskning representerer i denne forbindelse den mest sentralistiske løsning. Spørsmålet har blant annet sterkt preget diskusjonen i Hovedkomitéen for norsk forskning, og det har vært adskillig uenighet på dette punkt. Forskningsmeldingen går inn for en noe sterkere samordning av den norske innsatsen gjennom forslaget om å etablere en egen avdeling i Kirke- og undervisningsdepartementet med oppgave å koordinere og samordne den nasjonale forskningsinnsats. Også forslaget om å legge fram regelmessige meldinger til Stortinget om forskningen kan peke i denne retning. Forslagene synes likevel primært å representere en begrenset samordning av en sektorbasert forskningsinnsats. De konkrete virkninger av en slik ordning gjenstår imidlertid å se. Det gjenstår også å se om Stortinget - og spesielt Storkomiteene - vil akseptere ytterligere samordning i praksis.

Forskningspolitiske virkemidler

Vi har allerede pekt på betydningen av å formulere mål - de være seg av kulturell, økonomisk eller tjenesteytende karakter. Men slike mål bør

naturligvis være influert av det som er mulig. Hva forskningen kan gi - spesielt når et resultat kan foreligge - er ofte svært usikkert. Men en skjerpet interesse omkring de hovedoppgaver som en nasjonal FoU-innsats bør rettes mot, kan bidra til å klargjøre de valg man står overfor. Formuleringer av krav til produkter og tjenester i samfunnet er i denne forbindelse også forskningspolitisk viktig. I dette perspektivet kan f.eks. lov om produktkontroll sees som et forskningspolitisk virkemiddel.

Utformingen av en forskningsorganisasjon - dvs. etablering av såvel forskningssteder som organer for rådgivning, prioritering og ressursfordeling - er naturligvis det mest direkte forskningspolitiske virkemiddel. Mandat, retningslinjer og ansvarsfordeling, og spesielt hvilke grupper som bør være representert i slike organer, er i denne forbindelse sentralt. Men dette er ingen lett oppgave. Hvilke virkemidler som faktisk leder til oppfyllelse av mål og ønskede anvendelser er ofte uklart og kontroversielt. I denne forbindelse bør oppmerksomheten også rettes mot finansieringsmetodene: generelle tilskudd, prosjekt/programbevilgninger og kontrakter (oppdrag).

Norsk forsknings- og utviklingsinnsats

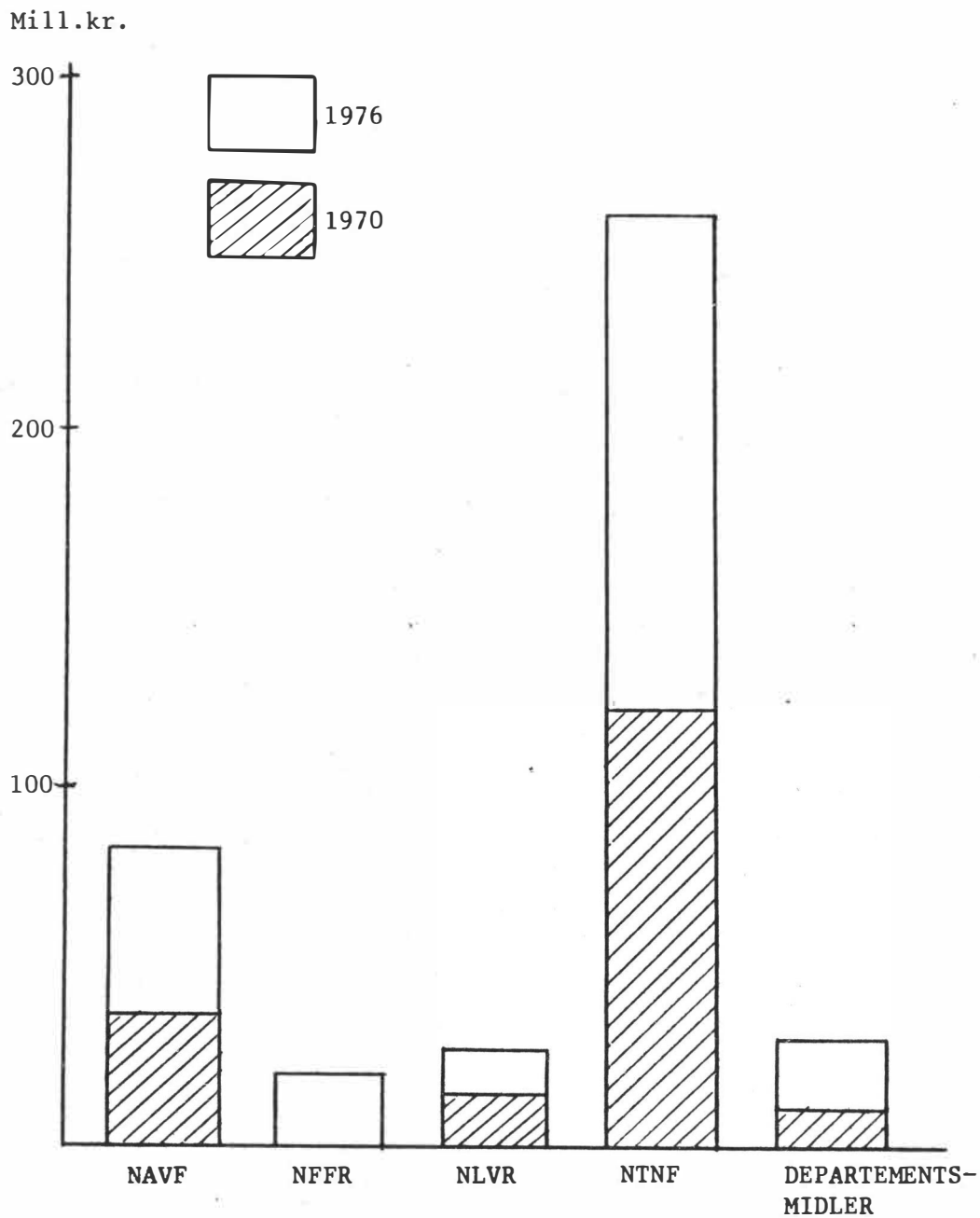
Den norske FoU-innsats er anslått til ca. 2 200 mill.kr. i 1976 eller ca. 1.3% av bruttonasjonalproduktet. De offentlige utgifter over statsbudsjettet er beregnet til vel 1 300 mill. kr. eller 2.6% av budsjettets totalramme. Forskningsstatistikken gir nærmere opplysninger om den norske forskningsinnsats. Her skal vi bare trekke fram noen data om forskningsrådene og personalinnsatsen i norsk forskning. Fig. 2 viser midlene som kanaliseres via forskningsrådene og departementenes særskilte poster for "forskning, forsøk etc."

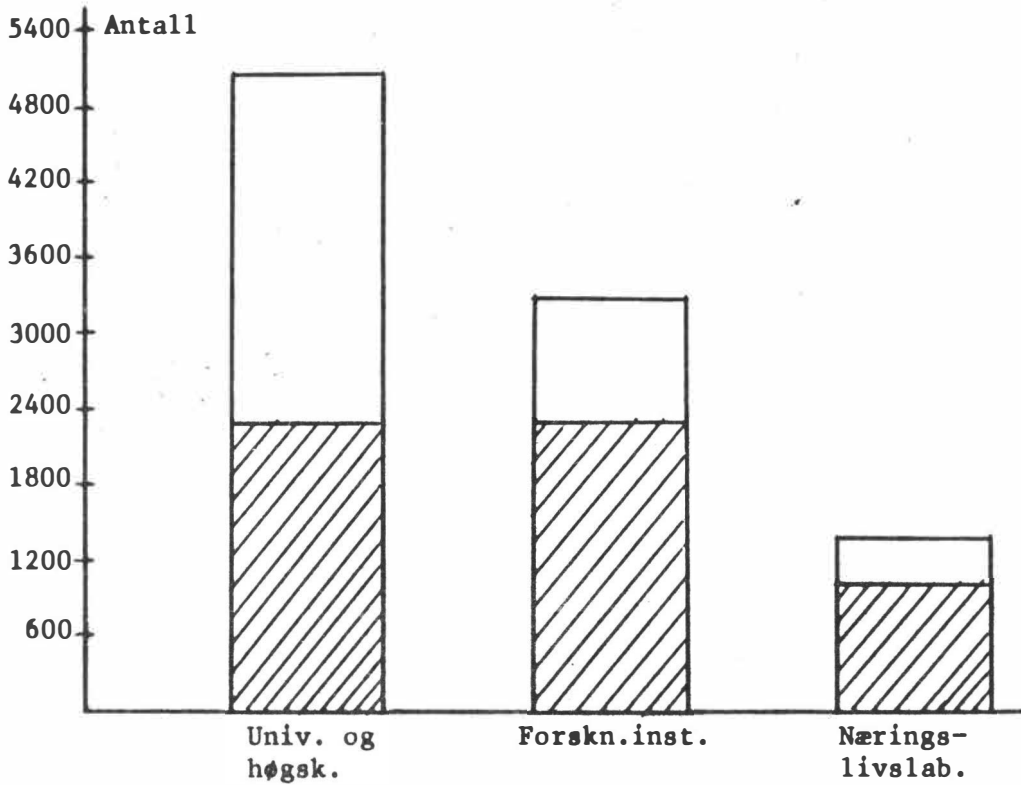
I 1974 var nesten 22 000 personer engasjert i FoU-arbeid - herav hadde noe under 10 000 akademisk utdanning. Men relativt få norske forskere utfører forskningsarbeid på fulltidsbasis. Undervisning, informasjonsvirksomhet etc. legger også beslag på en betydelig del av arbeidstiden.

For 1974 har man anslått fulltidsinnsatsen innenfor FoU-arbeid til 12 600 årsverk - herav ca. 5 600 for det akademiske personalet. Det er naturligvis bare en liten del av samtlige akademikere som er forskere - ca. 14% i 1970. Denne andelen er svært forskjellig for de enkelte akademikergrupper: blant juristene er ca. 2% forskere, mens sosiologer representerer en annen ytterlighet med mer enn 50%.

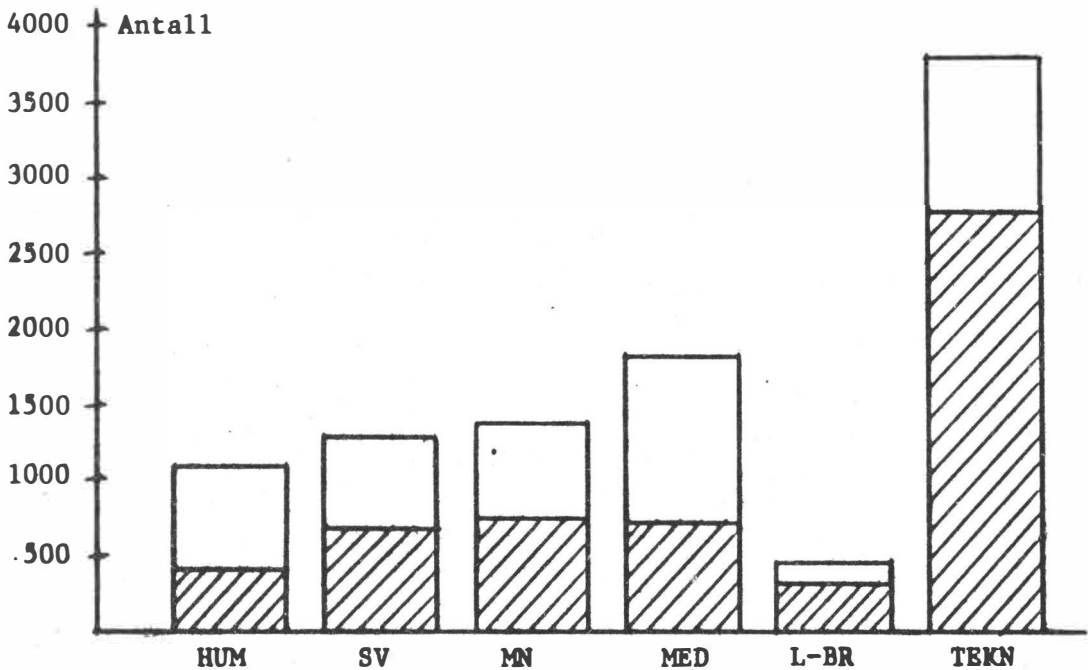
Den største gruppen av forskere finner vi ved universitetene og høyskolene. Her var tallet i 1974 ca. 5 000 når vi inkluderer det såkalte rekrutteringspersonalet (vitenskapelige assistenter og stipendiater).

Figur 2. Bevillinger til forskningsrådene og departementsmidler til forskning og forsøk etc. i 1970 og 1976.

Figur 3. Forskere etter institusjonstilknytning i 1974. Utførte årsverk innenfor forsknings- og utviklingsarbeid er skravert.

Figur 4. Forskere etter fagområde i 1974. Utførte årsverk innenfor forsknings- og utviklingsarbeid er skravert.

Ved forskningsinstituttene utenfor lærestedene var tallet på forskere ca. 3 300, mens næringslivets egne laboratorier o.l. beskjeftiget ca. 1 400. Ser vi på fulltidsinnsatsen innenfor Fou-arbeid, blir forskjellen mellom disse tre sektorene mindre - jfr. fig. 3. Forskjellene blir ytterligere redusert hvis vi ser på den totale personalinnsats (ikke bare akademikerne).

I figur 4 er forskerne fordelt på fagområder, og vi finner at flest forskere arbeider innenfor det teknologiske området. Dette gjenspeiles også ved å se på forskernes utdanningsbakgrunn: mer enn 3 000 er sivilingeniører og ca. 1 700 er realister.

Fremtidig norsk innsats

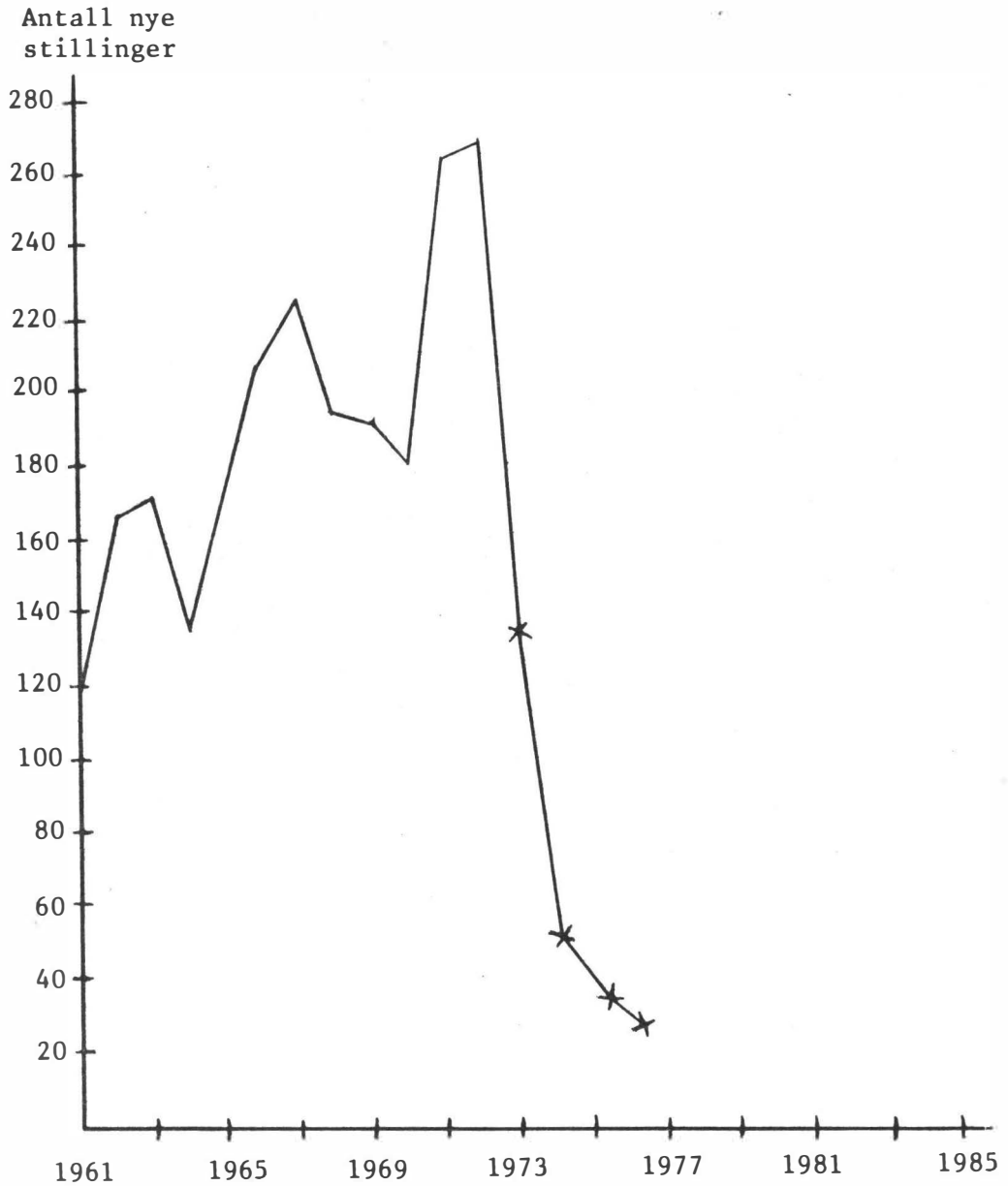
Den kvantitative utvikling av FoU-virksomheten i Norge vil generelt sett være påvirket av utviklingen på minst tre områder. For det første vil utviklingen av den offentlige sektor bety mye: ca. 60% av FoU-arbeid i Norge er offentlig finansiert. De sterke ønsker og anstrengelser i retning av mindre vekst innenfor denne sektor er kommet klart fram i de senere år, og har også rammet forskningen, spesielt forskningsrådene og universitetene. Dette har ledet til at den offentlige planlegging i høyere grad enn tidligere er preget av forsiktighet med hensyn til å konkretisere tempoplaner og ambisjonsnivå - jfr. f.eks. det siste langtidsprogrammet og St.meld. nr. 17 (1974-75).

Også stortingsmeldingen "Om petroleumsvirksomhetens plass i det norske samfunn" (St. meld. nr. 25 (1973-74)) er preget av dette. Regjeringen begrenser seg til å si at den vil gå inn for større offentlig innsats i bl.a. undervisning og forskning "enn det ellers ville være rom for i det økonomiske opplegg".

Forskningsmeldingen er også svært vag m.h.t. fremtidig omfang av norsk FoU-innsats. Det heter bare relativt uforpliktende at den offentlige finansiering av forskningen "fortsatt må øke".

For det andre vil utviklingen av universitetene og høgskolene - hvor forskningsvolumet tradisjonelt vokser tilnærmet med stillingstallet - bety mye for utviklingen. Her har tallet på nye stillinger allerede blitt drastisk redusert i de senere år (jfr. fig. 5), bl.a. med den prinsipielt nye begrunnelse at vekst i studenttallet ikke nødvendigvis bør lede til en tilsvarende vekst i personalet. Men fortsatt vil naturligvis studentøkningen bety mye for fortsatt ekspansjon, noe som igjen må antas å bli betydelig påvirket av utviklingen på arbeidsmarkedet for akademikere.

Figur 5. Antall nye vitenskapelige stillinger ved universiteter og vitenskapelige høyskoler i perioden 1961-76.

For det tredje vil trolig synet på fortolkningen av erfaringene med norsk forskningsinnsats etter hvert bety atskillig for fremtidig satsing på området. Etterkrigstiden har åpenbart vært preget av en noe ukritisk tro på betydningen av forskningsinnsats. Den berømte "restfaktoren" i forklaringen av økonomisk vekst er blitt understreket, men dette er ikke nødvendigvis ensbetydende med FoU-innsats. En rekke andre forhold skjuler seg også innenfor denne faktor. Dette synes ofte å bli glemt - bl.a. av det OECD-teamet som gjestet Norge for noen år siden for å evaluere vår forskningspolitikk. På bakgrunn av vår beskjedne FoU-innsats kunne de ikke skjønne at det "gikk så godt" her i landet.

På sikt er det kanskje også grunn til å tro at politikernes og administratorenes bedømmelse av erfaringene med forskning i tilknytning til tjenesteyting og fordelingsspørsmål, også kalt samfunnsplanlegging, vil bety mye for fortsatt satsing på slik forskning.

P.S: Tallmaterialet er hentet fra publikasjonen fra Forskningsrådenes Statistikkutvalg, NAVF's utredningsinstitutt og en nordisk statsbudsjettanalyse som er under publisering av Nordforsk (jfr. fig 1).

TRENGS DET ÉN FORSKNINGSPOLITIKK?

Amanuensis, f.hv. statssekretær Ingrid Eide, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo

I en forsamling som består av så mange forskere og forskningsadministratorer som denne, vil enhver diskusjon av forskningspolitikk og stortingsmeldingen om forskning få et visst preg av repetisjonsøvelse. Jeg håper likevel at vi skal kunne komme videre og at vi i fellesskap med politiske myndigheter nærmer oss et punkt hvor vi kan si: vi har bestemt oss for en arbeidsmåte, nå skal den brukes.

Forholdet mellom politikk og forskning, og mellom samfunnsutvikling og forskning har vært drøftet lenge, og intenst. Debatten har for det meste foregått innen forskningsmiljøene, og i det språk og på de premisser som kjennetegner dem. Den har også blitt ført med noe av det "evighets-perspektiv" som disse miljøene til tider preges av, især i sin mer grunnleggende debatt.

Men politikk kjennetegnes ved at debatter ikke bare skal føres, de skal konkluderes - det skal taes beslutninger. Politisk produktivitet måles bl.a. ved om man når frem til beslutninger, og om disse så virker i samfunnet.

Det Stortingsmeldingen gjør er å bringe debatten om forskning inn i Stortinget, frem til drøfting i et forum av valgte representanter med myndighet til å fatte beslutninger. Ved å lage meldingen, og ved å legge den frem har vi altså aktivisert viktige deler av vårt formelle demokrati. Først Regjeringen, og senere Stortinget vil måtte ta opp til samlet vurdering en sektor som er blitt stor, og i noen grad bestemmende i det norske samfunnet.

Det betyr ikke at de forslag som er fremmet, og de beslutninger som skal følge vil sette et endelig punktum for debatten om grunnlagsproblemer i forskning og politikk og forskningspolitikk. Tvertimot vil trolig denne debatten få ny mening ved at den for fremtiden kan føres med flere deltakere og ta preg av en dialog mellom parter som har henholdsvis forskning og politikk som primært virkefelt.

Vi har altså foran oss et utkast til politiske beslutninger om organisering og finansiering av forskningsinnsatsen i vårt land, og om forbindelsene mellom forskning og målene for samfunnsutviklingen. Beslutningene skal fattes i de prinsipielt viktigste institusjoner i vårt politiske system - Regjering og Storting. Det er første gang Stortinget skal drøfte forskningssektoren som helhet, men ett av forslagene i stortingsmeldingen er at dette heretter skal bli en mer jevnlig foreteelse.

La meg likevel gjøre et fremstøt mot myten om at vi ikke har hatt forskningspolitiske utspill her i landet. Det er i den aktuelle situasjon naturlig å ta utgangspunkt i Arbeiderpartiets forskningspolitiske utspill: arbeidsprogrammet partiet gikk til valg på i 1973 inneholdt klart forpliktende formuleringer om forskning og forskningspolitikk. Forut for programformuleringene gikk et utredningsarbeid i en felles komité for partiet og fagbevegelsen. Komitéen bygget bl.a. på en større konferanse arrangert av arbeiderbevegelsen, hvor forskere, politikere og brukere av forskning møttes. Tidligere, i 60-årene, var et forskningspolitisk utspill opprettelsen av Hovedkomitéen for norsk forskning, og før det igjen opprettelsen av forskningsråd som representerte en helt ny giv i nasjonens forskningsbestrebelse. Man kan alt i alt neppe hevde at etterkrigstiden har manglet viktige forskningspolitiske utspill fra regjeringshold. Det har ikke vært mangel på forståelse for betydningen av samfunnets kunnskapsressurser.

Denne politiske oppmerksomhet overfor forskningssektoren har da også resultert i at vi har hatt en stor vekst i forskningsinnsatsen, og at vi har en særlig stor andel av den offentlig finansiert. Idag arbeider 12 000 personer med forskning^{*)}, statsbudsjettet alene oppførte siste år 1.3 milliarder til ulike forskningsformål hvilket utgjør 2/3 av den totale innsats. I alt utgjør forskning 1.3% av BNP, eller ca. 2 milliarder.

Vi er bedt om å komme med normative utsagn for en forskningspolitikk. Jeg vil gå ut over det som spesifikt hører hjemme i arbeiderbevegelsens mål og ta et mer alment utgangspunkt. Jeg tror det er grunn til å gjøre det fordi vi tross alt har en relativt stor grad av samstemmighet om mer fundamentale mål, eller normkilder i vårt samfunn.

Skal man utforme en politikk for det norske samfunn, må en ta utgangspunkt i landet slik det er. Forskningspolitikk er ingen unntakelse i så måte.

La oss derfor minne hverandre om enkelte kjennetegn ved dette landet: Det er lite i areal og folketall, men stort i utstrekning og vanskelig tilgjengelig på grunn av sin form. Vi har gitte naturbetingelser i klima og ressurser, selv om vi i det siste har måttet revidere oppfat-

^{*)} Dette er beregnet fulltidsinnsats - jrf. vedlegg 4.

ninger omkring det siste. Våre mål for samfunnsutviklingen setter likeverd som norm, og samfunnet preges av en viss anti-elitisme. Rett og plikt til arbeid har alltid vært sentrale verdier, arbeid har bokstavelig talt vært livsnødvendig for alle. En annen livsnødvendighet har ligget i den spredte bosettingen, og idag er opprettholdelse av en spredt bosetting med arbeid for alle en politisk hovedoppgave. Endelig har vi valgt en styreform der beslutningsstrukturene er kjente og åpner for bestemte former for deltakelse. Krav om likhet og likeverd er ført videre både i beslutningsstruktur og i fordelingsstruktur. Alment må vi kunne si at systemet som helhet er preget av og grunnet på en stor grad av åpenhet og adgang.

Tildels er dette et idealisert bilde, men ikke mer så enn at jeg skulle tro vi kjenner oss igjen. Skal vi se på systemet som normkilde, må vi dessuten i noen grad ha anledning til å idealisere - eller velge et normativt utgangspunkt. I politisk virke er få ting mer virkelige enn mål og grunnleggende verdier: de kommer inn i vurderingene med samme selvfølge som mer naturgitte kjennetegn ved det samfunn en skal utforme politikk i og for.

Forskningspolitikk - som all annen politikk - utformes innenfor denne rammen vårt samfunn utgjør. Det betyr at forskningssektoren ikke er noe unntak m.h.t. kravene om offentlig innsyn, offentlig innflytelse og ansvar, og offentlig adgang. Forskningen kan heller ikke stille seg utenfor kravene om utvidet demokratisering, både overfor og innenfor forskningen. Ikke kan den unnsnippe et skjebnefellesskap med landet og folket: den må føye seg etter den natur vi har og de livskvaliteter vi søker å fremme. Ikke minst må den ha et aktivt forhold til vårt produksjonsliv, dets ressurstilgang og miljøbegrensninger.

Dette betyr også at forskningssektoren selv må preges av en bevisst ressurstenkning. Oftest forutsetter arbeidsinnsatsen i forskning store investeringer fra samfunnets side, samtidig som den på skiftende vis og med skiftende tidsperspektiv inngår i samfunnets samlede verdiskaping. Viktigere er det kanskje å være oppmerksom på at de mål vi har satt for samfunnsutviklingen vil kreve at vi gjør ulik bruk av, og får ulike brukere til de samme forskningsressursene. Om vi f.eks. skal opprettholde en spredt bosetting og sysselsetting, vil norske bedrifter fortsatt hver for seg være for små til avansert forsknings- og utviklingsarbeid i egen regi, vi må ha felles forskningssteder for et bredt spektrum av virksomheter. Det vil i neste omgang forutsette at både bedrifter og forskningssteder har et videre perspektiv over sitt virke enn det den egne institusjonen gir: de blir samfunnsansvarlige.

Skal forskningen bidra til løsning av samfunnsoppgavene, må forskningsinnsatsen både ha kvalitet og bredde. En ensporet innsats er både et uttrykk for og et bidrag til skjevhet i en eller annen samfunnssammenheng. Som oftest går våre bestrebelser ut på å motvirke skjevheter.

I forsøket på kort å beskrive det norske samfunnet som rammebetingelse for utfomingen av en forskningspolitikk, ble antielitisme nevnt. For forskere skulle dette bety at de, sitt viktige virke til tross, hele tiden må huske at samfunnet er avhengig av mange og ulike former for verdiskaping, hvorav deres bidrag nettopp bare er ett bidrag. Dette kan også gjelde innenfor det felt forskeren regner for sitt domene: å frembringe kunnskap. Kildene til kunnskap vil fortsatt være mange i samfunnet, og jeg vil både spå og håpe at om forskere nærmer seg folk på arbeidsplasser og i lokalsamfunn med en "jeg alene vite" mine, vil det gå både dem selv og forskningen ille. Det vil også gi nytt liv til en ødeleggende form for anti-intellektualisme som alltid ligger på lur, ved siden av sin sunnere frende: anti-elitismen. La meg minne om at i all diskusjon av tverrfaglighet i forskningsmiljøene, har det sjelden vært tanke for at fagene i tverrfagligheten skulle være andre enn de anerkjent akademiske. Og i akademiske bestrebelser på å definere de problemer enkeltindivider eller grupper står overfor, f.eks. i sitt arbeidsmiljø, blir den egne problemoppfatningen og selvdagnosen lett oversett. Dette betyr et tap både for forskningen og for vår evne til å gjøre bruk av kunnskap og erfaring.

I det som til nå er sagt, har jeg trukket frem betydningen av vårt eget samfunn som normkilde for forskning og forskere. Men i dette må vi ikke legge et påbud som innebærer provinsialisme. Vi må realistisk også ta innover oss den rammebetingelse som ligger i landets størrelse, og innse at vår egen forskningsinnsats til enhver tid vil være en nær umerkelig andel av de totale fremstøt forskningen gjør i verden. Vår forskning kan ikke leve isolert fra denne globale virkelighet, og, like viktig: vi vil bli isolert om vi ikke yter vårt bidrag til den samlede innsats. Ideelt bør den skapte kunnskap være menneskehetens felles arv og felles eie. Men den kan besittes bare ved en betydelig egeninnsats til enhver tid, og arven vil lett tapes om den egne evnen til å forske videre blir liggende ubrukt.

Det kreves en original innsats for at vi skal kunne velge, vurdere og tilpasse det vi måtte hente fra utlandet. Med mindre vi har nivå og bredde i vår egen forskningsinnsats vil vi neppe fremstå som kompetente og interessante samarbeidspartnere i forhold til utlandet. Samarbeidet kan lett ende opp som nok et eksempel på små lands avhengighet av de større maktstrukturer i det internasjonale samfunn. Forskningspolitisk må det være en oppgave for vårt lang å hindre en slik utvikling så langt vi - vår størrelse tatt i betraktning - kan make det.

Den samfunnsengasjerte forskning kan heller ikke stanse sitt samfunnsengasjement ved landets grenser. I verdenssamfunnet er adgangen til forskningsressursene mer skjev enn i vårt eget samfunn, også i forskningssammenheng bør vi kunne yte et bidrag som motvirker denne skjevheten. Men på samme måte som vi setter det norske samfunn som ramme-

betingelse for utformingen av en norsk forskningspolitikk, må vi ha et realistisk forhold til den ramme de mindre utviklede land utgjør når vi eventuelt overfører forskning og forskningsresultater til dem.

Med utgangspunkt i vårt land slik det er fra naturens side, og slik det har utviklet seg i vår tradisjon og våre målsettinger må forskningssektoren gi rom både for offentlig innsyn, innflytelse og ansvar og en bredere adgang for nye brukere. Den må preges av demokratisering og erkjenne sitt skjebnefellesskap med land og folk. Den må forstå og verdsette antielitismen i vårt samfunn. Den må være realistisk med hensyn på egeninnsats og internasjonal avhengighet. Den må være bevisst omkring sin egen ressursbruk og skaping av ressurser.

Å legge frem en forskningsmelding betyr bl.a. at Regjeringen i flere faser har drøftet forskningspolitikk, og at et arbeid har pågått i lengre tid for å skaffe frem et materiale og vurdere synspunkter meldingen kunne bygge på. Meldingen understreker samfunnsansvaret for forskningens organisering og finansiering, for bredden i forskningsinnsatsen både når det gjelder sak og tilnæringsmåte og for ulike gruppers adgang til å nytte forskningsressurser for sine interesser. Endelig legges forholdene til rette for en tilstrekkelig grad av egenutvikling i forskningen. Dette siste er spesielt viktig fordi forskning, i likhet med kunst, kan sies å være avhengig av en stor grad av frihet for å kunne eksistere, og for å kunne fungere som "barometer" på en samfunnsutvikling. Det kan neppe kalles arroganse fra forskeres side når de peker på at mange av de problemer som det nå regnes for politisk viktig å finne løsninger på, forlengst er påpekt i forskningssammenheng, eller at mange løsninger vi i dag kan lansere bygger på forskning som er utført på et tidligere tidspunkt og for andre formål.

Regjeringens arbeid med forskningspolitikk har til vanlig vært knyttet til de budsjetter som departementene hver for seg utarbeider. Der omtales forskningsstedenes økonomi, forskningsrådenes muligheter og de forskningsmidler departementene selv rår over til egne oppdrag, utredninger osv. Men selv innenfor det enkelte departement er det fremdeles sjelden at det utarbeides en samlet vurdering av forskningsbehovene på vedkommende sektor.

Når de ulike budsjettene legges frem til samlet drøfting i Regjeringen, foretas det selvfølgelig en helhetlig vurdering. Men man kan lett forestille seg at saker som går på tvers av fagstatsrådenes ansvarsområder - slik forskningssektoren gjør, lett vil mangle en talsmann som kan se sektoren under ett. Hele saksfeltet kan da komme i bakgrunnen. Til nå har forskningssektoren manglet en talsmann på regjeringnivå. Verken statsminister eller finansminister kan forventes å ta et særlig ansvar for en enkelt sektor.

Stortingsmeldingen foreslår en reorganisering av det forskningspolitiske arbeidet på regjeringsnivå. Til nå har Statsministeren vært formann i et Regjeringens forskningsutvalg hvor de øvrige medlemmer var statsrådene fra departementer med forskningsråd og fra Finansdepartementet. Man kan knapt si at denne organisasjonsformen har fungert. Endringen som foreslås består i at Statsministeren fritas for dette ansvaret, og at man i stedet pålegger Kirke- og undervisningsdepartementets statsråd å lede Regjeringens forskningsutvalg. De øvrige medlemmer blir som nå statsrådene fra departementer med forskningsråd, Finansministeren og i tillegg Miljøvernministeren på grunn av dette departementets særlige forskningsinteresser. Enhver regjering vil selvsagt kunne supplere utvalget.

I Kirke- og undervisningsdepartementet vil det bli opprettet en egen avdeling som skal være sekretariat for Regjeringens forskningsutvalg. Avdelingen vil nettopp kunne foreta tverrgående analyser av forskningspolitiske utspill, enten det er i budsjettssammenheng eller ved utarbeidelse av meldinger og proposisjoner. Avdelingen vil sikre et kontinuerlig forskningspolitisk arbeid for regjeringen.

Meldingen foreslår også opprettet et femte forskningsråd - Forskningsråd for samfunnsplanlegging - som bl.a. vil arbeide med slike forskningsoppgaver som er av langsiktig karakter og går på tvers av forvaltningsområdene. Dette blir et organ som kan gi opphav til en bedre koordinering av departementenes forskningsoppgaver. Organiseringen av dette arbeidet i et forskningsråd vil gi en plattform for likeverdig samarbeid med de øvrige forskningsrådene, og forskningsstedene uten at en taper forankringen til "brukersiden". Men dette er morgendagens tema.

Legger vi nå, i stortingsmeldingen, opp til én forskningspolitikk, og er det slik at det å formulere en politikk på akkurat dette feltet representerer en fare? Er én forskningspolitikk det samme som ensretting av forskningen? Vi som har arbeidet med forskningsmeldingen mener at det er det motsatte det legges opp til.

Meldingen legger opp til en forskningspolitikk som sikrer en større grad av mangfold enn vi har i dagens situasjon, en større grad av innsyn i forskningen, og adgang til å bruke forskning og delta i forskning for flere enn i dagens situasjon. Vi får altså en forskningspolitikk, men det blir en politikk som skulle være en motvekt til eventuelle ensrettingstendenser.

Forskningssektoren som helhet og det enkelte forskningssted får flere oppdragsgivere og finansieringskilder enn de nå har hatt. Så sant Stortinget slutter seg til forslaget om et Forskningsråd for samfunnsplanlegging, får vi et nytt forskningsråd som kan finansiere samfunnsrettet

forskning som er langsiktig, går på tvers av ulike interesser eller tjener interesser som ikke regnes for å ha mye makt i samfunnet. Både enkeltforskere og hele forskningsmiljøer har tidligere beklaget manglende mulighet til å ta opp "ulønnsomme", samfunnsrettede prosjekter. Likevel gir mange nå uttrykk for at de frykter de nye mulighetene og den nye styringsformen stortingsmeldingen skisserer, de frykter en form for ensretting. Selv tror jeg at enhver tilbøyelighet til ensretting vil bli korrigert i det systemet vi har: sterke universitet, høyskoler og distriktshøyskoler, flere forskningsråd, Hovedkomitéen for norsk forskning, forskningsmiljøenes egen kompetanse, og samspillet med forskning i andre land.

Det er ikke i demokratiets interesse å "binde" forskningen, vitenskaps- historien viser ofte til det nære forhold mellom demokratiske verdier og forskningens frihet. Om demokratiet er i fare er vanligvis også forskningen i fare. Men i vår tid er en vesentlig og ofte lite påaktet trussel mot demokratiet den trussel som består i at man omgår de institusjoner som bærer demokratiet. Stortingsmeldingens forslag søker å forhindre at forskningspolitikken i vårt land skal representere og benytte en slik omgåelse av demokratiske institusjoner.

TRENGS DET ÉN FORSKNINGSPOLITIKK?

Adm.direktør Karl Stenstadvold, SINTEF, Trondheim

1. Definisjonsproblemer

Merkelig nok er det vanskelig å finne av Stortingsmelding nr. 35 hva Regjeringen egentlig mener med forskningspolitikk. Det står mange kloke ord som beskriver forskning og forskningsvirksomhet, deler av hva disse begrepene inneholder, hva som er forskningens rolle i samfunnet og en hel del annet godt og nyttig stoff. Men altså til syvende og sist ikke hva man ønsker å legge i begrepet forskningspolitikk sagt på en enkel måte.

I den nylig utkomne publikasjon av Arild Oma Steine: "Ideal og realitet i forskningspolitikk", refereres det til statsvitenskapelige fremstillinger, og dermed er det dessverre ikke for meg blitt svært mye klarere. Han sier "med forskningspolitikk vil vi mene innholdet i de avgjørelser som påvirker forskningens omfang, organisasjon, målsetninger og funksjoner i samfunnet". Dette er utmerket sagt, men blir for omfattende for den diskusjonen vi her skal føre. Vi må jo stort sett begrense oss til den forskningspolitikk og de forskningspolitiske avgjørelser som skal behandles på høyt offentlige plan. Hvis vi da samtidig er enig om å holde oss til til de store og omfattende saksområdene, kan jeg slutte meg til Steines definisjon som brukbar for våre formål. Altså, vi vil snakke om den offentlige forskningspolitikk, og der vil vi mene innholdet og formuleringen av de avgjørelser som påvirker hovedtrekkene i forskningens omfang, organisasjon, målsetninger og funksjoner i samfunnet.

Det synes for meg et sørgelig faktum at det på dette som på så mange andre samfunnsfilosofiske områder, blir vanskeligere og vanskeligere å skaffe orden og klarhet jo dypere vi forsøker å se ned i problemene. Dette opplevde jeg selv gang på gang særlig på slutten av min tid i Hovedkomiteen, da jeg ofte følte det som vi i diskusjonen sank dypere og dypere i en bunnløs myr av forestillinger som gikk helt ned til grunnlaget av vår oppfatning av oss selv som mennesker. Det synes for meg nødvendig at vi på dette område som på mange andre, må avstå fra en del av denne grunnlagsdiskusjon og på en måte redde oss inn på tørt land

fordi det er for dypt ned til grunnfjellet under myren. Vi må simpelthen fundamentere oppå det noenlunde tørre skallet, ellers kommer vi aldri opp igjen fra våre dykkerturer. Jeg skal komme litt tilbake til dette tema senere i innlegget.

2. Vitenskap og forskning som enhetlige begreper

Mye kløkt og omtanke er også brukt for å finne frem til holdbare definisjoner av hva vitenskap og hva forskning er. Når det gjelder vitenskap er det laget gode og tilsynelatende holdbare definisjoner, men de ligger farlig nær det område hvor man får rene sirkeldeduksjoner, f.eks. som det karrikerte at "vitenskap er det som rene vitenskapsmenn bedriver". Når det gjelder å forklare hva forskning er, har Stortingsmeldingen holdt seg til Hovedkomitéens definisjon. Den siterer også OECD og NORDFORSK's måte å avgrense det utvidede forskningsbegrep, hvor dette omtales som "virksomhet som utføres systematisk for å øke fondet av viten og for å bruke denne viten til å fremme nye anvendelser". Dette er gode og praktisk brukbare beskrivelser. Men hvis man først skal være kritisk synes jeg nok at det kan være uhyre tvilsomt om dette skiller sterkt nok overfor andre former for systematisk menneskelig, åndelig virksomhet, slik som f.eks. kunstnerisk, mediterende og religiøs virksomhet. På alle disse tre områdene får mennesket bevislig ny viten gjennom systematisk virksomhet, selv om denne viten er noe vanskeligere å nedtegne i ord eller siffer enn man kan gjøre det i den vitenskapelige virksomheten.

Hvorfor jeg nevner dette er ikke for å latterliggjøre eller bagatellisere nytten av forsøkene på klarhet og definisjon. Det er for å illustrere hvilket enormt spenn av forskjelligartet virksomhet man prøver å favne under én fellesbetegnelse, forskning. Jeg er mer og mer blitt klar over at det er minst like store forskjeller mellom den holdning, grunnfilosofi og tildels metode som man anvender innenfor alt det vi kaller forskningen, som mellom deler av denne forskning og det som eksempelvis er skapende kunst. Ofte synes jeg (resignert) at det som binder to sterkt atskilte områder innen forskningen sammen kun er selve ordet forskning, men nesten intet annet. Dette aksentueres også ved at man uavlatelig utvider begrepet forskning. Likeså tar man med under begrepet vitenskapsmann eller forsker en rekke hederlige yrker og ikke yrker som nok kan stå i den samlede virksomhets tjeneste, men som etter noe eldre begreper i hvert fall ikke kunne defineres som forskere.

Jeg skal ikke dvele lenger ved dette, bortsett fra at jeg vil oppholde meg noen få minutter ved ordet nytte og nytteforskning. Man har vært meget ivrig etter å fastslå at all forskning er nyttig, at den har anvendelse som siktemål, for uten dette ville den være menigsløs. Man har derigjennom i edel hensikt villet utvide nyttebegrepet slik at det ikke i folks bevissthet entydig ble knyttet til det økonomiske, eller såkalt matmessig

nyttige. Jeg ble meget forbauset i sin tid under diskusjoner i Hovedkomitéen, hvor jeg ivrig forsvarte forskningsvirksomhet som først og fremst har sin motivering gjennom rent kulturelle oppgaver. Jeg oppdaget da at jeg ble indignert tilbakevist av denne forskningsgrens utøvere. De ville ha seg frabedt at denne skulle knyttes spesielt til kulturbegrepet, og ønsket å komme inn under den store paraplyen nytte og anvendelse. Jeg er dessverre så skitten i min tankegang at jeg mistenker at dette har å gjøre med pengefordeling. Bevisstheten om, eller troen på, at kun de grener av forskning og vitenskap som i menigmanns bevissthet er koblet med nytte, vil få tilstrekkelige pengemidler, er naturlig nok sterk. Men jeg synes det er høyst tragisk at man gir avkall på det renkulturelle perspektiv. Jeg synes det er en overmåte stor forskjell mellom f.eks. metallurgisk forskning og arkeologisk forskning. Hvis ikke metallurgene hele tiden vil erkjenne at deres virksomhet utelukkende har matnyttige og tilsvarende formål, bør denne virksomheten nedskjæres og arkeologien styrkes tilsvarende. Det kan hende det sitter noen arkeologer her og fnyser av forargelse over at jeg ikke tar med dem blant nyttens menn. Jeg mener de skal være ytterst stolt over sin gjerning, og det er så visst ingen skam at de skal sammenlikne seg f.eks. med Filharmonisk Selskap og dets oppgave. Apropos, så er det ikke uten en viss indre gremmelse jeg av og til konstaterer at bare min egen institusjon, SINTEF, gjennom atskillige år har økt mer fra år til år enn hele det Filharmoniske orkester sammenlagt, mens denne kulturinstitusjon strever vettet av seg på å komme opp på internasjonalt nivå og få ansatt de 15-20 nye strykere som de burde ha hatt allerede i 1925.

3. Hensikten med en forskningspolitikk

Hensikten med f.eks. en helsepolitikk må være å legge til rette og organisere den offentlige virksomhet innenfor helsesektoren slik at folket får den best mulige helse. En industripolitikk, som det påstås at vi ikke har, må tilsvarende ha som formål å påvirke, styre og lede vår industriutvikling til best mulig gagn for samfunnet. Vi ser med en gang på bare disse to eksemplene at vi har dels med dominerende direkte, og dels med dominerende indirekte mål å gjøre. Spesielt når man stiller det nå så moderne dobbeltspørsmål: for hvem og til hva? - får vi det uhyre travelt med å skrelle løken for å finne kjernen igjen. Når det gjelder helsebegrepet er det nesten innlysende med en gang, men når det gjelder industrien er jo nå svært mange kommet i tvil når de skal svare på dette spørsmålet. Det samme gjelder innenfor kommunikasjoner og en rekke andre områder. Så også når det gjelder forskningspolitikk. Åpenbart er den i hvert fall ikke i første rekke til for forskningen selv, eller for forskerne, selv om det kan være et edelt formål å ta vare på de rundt regnet 10.000 mennesker som stort sett lever av forskning her i landet. Men når vi begynner

å spørre "for hvem og til hva" angående forskningen, kommer vi virkelig ut på dypt vann, for ikke å si ned i bløtmyren, som jeg tidligere var inne på. En ender uvegerlig helt der hvor det dreier seg om hva som er meningen med livet, og hva som er menneskets bestemmelse, eller dets definisjon av lykke. Og her er det jeg mener at vi må redde oss inn på tørt land og finne tilbake til noen noenlunde enkle forestillinger som folk flest vil innse. Vi må være klar over at for den menige mann er nyttebegrepet nok så enkelt, likeså kulturbegrepet. Hva forskning egentlig skal være godt for er det nok også mange som har gjort seg opp en mening om i sitt stille sinn.

For min del er jeg overbevist om at forskning i all hovedsak er virksomhet som er knyttet til annen og primært viktigere virksomhet i samfunnet. Dette slår etter min mening ikke ihjel kulturaspektet ved en hel del av forskningsvirksomheten, men det bare markerer at forskning jo ikke skal drives for forskningens eller vitenskapens egen skyld, men for å bringe oss fremover eller innover på alle de forskjellige primærområdene som jeg i mangel av noe bedre vil kalle dem. Man sier at forskningen leder utviklingen. Ja, det gjør den nok, men likeså lite som spydodden er spydet selv, er forskningen den primære og viktige virksomheten. Forskningen og forskningspolitikken må derfor nødvendigvis underordne seg andre og større målsetninger i samfunnet. Alt dette er forsamlingen antakelig i store trekk enig i. Men herfra og til konklusjonene går det to atskilte veier, og jeg kommer til å ta én av dem, som jeg skal komme til om et minutt eller to.

4. Konklusjon

For meg står to manifestasjoner av Hovedkomitéens arbeide som aller viktigst. (Jeg må ta det forbehold at jeg ikke har fulgt skarpt med i hva Hovedkomitéen har holdt på med i de senere årene.) Aller først vil jeg få minne om den konklusjon man kom til i Melding nr. 1, der hvor man fastslo departementenes hovedansvar for forskningen innenfor sine områder, idet grunnlaget her var at forskningen er et ledd i departementenes planlegnings og styringsoppgaver. Det er vel den av Hovedkomitéens innstillinger og anbefalinger som har fått den største gjennomslagskraft og praktiske betydning. En er jo i dag kommet et ganske langt stykke på vei i å gjennomføre denne tanken. — Den annen manifestasjon var debatten og utdypingen av vårt syn på ulikhetene i innsats over de områder det for oss kunne være aktuelt å sette inn noen større forskningsvirksomhet på. Det skjedde mye god bevisstgjøring blant Hovedkomitéens medlemmer i de dager, og den har nok spredt seg ganske langt utover. I noe overført betydning står da også disse to grunnbegreper — sektoransvaret og ansvaret for rimelig balanse — sentralt i Regjeringens Stortingsmelding om forskningen.

Jeg vil så konkludere med følgende: Til spørsmålet om vi trenger én forskningspolitikk, vil jeg nærmest svare nei. Men vi trenger ett forskningspolitisk/forskningsfilosofisk hovedsyn som en regjering kan innrette sine mer praktiske forskningspolitiske og stort sett sektorinn- delte styringsoppgaver etter. Jeg vil ligne vår forskningsverden med en hage. Hagen har mangehånde nyttige trær og vekster, f.eks. epletrær, plommer, pærer, bringebær, jordbær og til og med en del fagre blomster- bed. Hagen har ingen eller nesten ingen funksjon i seg selv, men skal skaffe oss frukt og bær, og den skal skaffe oss skjønne blomster til å skjære av og bære inn og se på og glede oss over. Vi har en gartner. Han kan ikke selv få et eneste frø til å spire og ikke en blomst til å forandre farve. Men han kan på passende måte gjødsle, beskjære, luke, ta bort syknende busker og trær, plante nye isteden. Han kan til og med ha undergartnere som steller med hver sin del og som stort sett får være i fred hvis de bare skaffer det kvantum og den kvalitet av frukt og bær som man sikter etter. Hagens eier vil gi gartneren bemyndigelser for driften, alt etter det hovedsyn han har på hagens funksjon. — Jeg skal ikke dra dette bilde noe stort lenger, og det får stå for det det er verdt. Men jeg mener for min del at det mønster som er trukket opp i Regjeringens forskningsmelding i store trekk svarer til det behov for mild styring og koordinering, som jeg anser som vesentlig. Det gir Regjeringen en mulighet for å gjøre seg opp meninger på det aller mest overordnede plan, og her å iverksette tiltak hvis den mener utviklingen blir skjev, eller at man ikke får en tilstrekkelig innsats i ønskede ret- ninger. Men den beholder selv det politisk nødvendige initiativ og den handlefrihet dette gir, og har egentlig ikke gitt det over til en admini- strativ gren av statsapparatet, slik som et eget forskningsdepartement.

Det vil selvfølgelig gjenstå å konstatere hvorvidt fremtidige regjeringer vil interessere seg noe mer for forskningen som nyttig funksjon i landets sosiale, økonomiske og kulturelle liv enn før, men jeg tror altså for min del at grunnlaget nå er fornuftig lagt.

Jeg håper at dette innlegg var tilstrekkelig uklart til at det kan bi- dra til en livlig og variert diskusjon.

DEBATT

Anders Omholt

Jeg ser forskningsmeldingen mer som en slags oppfangningsmanøver enn som opplegg til vesentlige konkrete endringer av den forskningspolitikken som er ført til nå. Den rører således i grunnen lite ved de etablerte og veldrevne områder, og ære være forskningsmeldingen for det. Betraktet som oppfangningsmanøver ser jeg stort sett positivt på meldingen, fordi den peker på en rekke områder som av en eller annen grunn er blitt liggende tilbake i forskningssammenheng. Men dette medfører også at visse sektorer unektelig er kommet litt i et beslutningsmessig tomrom. Forskningsmeldingen sier f.eks. lite om industriell forskning, og den nylig framlagte industrimeldingen har heller ikke stort om forskning, f.eks. m.h.t. kvantitet.

Hvis derimot forskningsmeldingen innebærer at man vil prøve å legge overordnede rammer og tvangstrøyer på forskningen, vil jeg tro vi er ute i en ulykke. Hvis man så å si skal se forskningen ovenifra og begynne å diskutere bevilgningsrammer, vil man lett få store fordelingsproblemer ved at forskning på en sektor veies mot forskning på en annen sektor, og at man ikke ser forskningen som et virkemiddel innenfor de enkelte sektorer.

Arild Steine

Vi finner i meldingen følgende uttalelse: "Arbeidet med denne meldingen har pågått i lang tid. Dette skyldes bl.a. at problemene som berøres er av interesse for de fleste forvaltningsområder foruten de mange forskningsorganer vi nå har" (s. 6). Dette ga høye forventninger til meldingens innhold og forslagenes rekkevidde. Men meldingen behandler dessverre bare en spesiell og liten del av norsk forskning, nemlig samfunnsforskningen. Uttalelsene om andre områder, i den grad de finnes, er for generelle til at de kan si noe om Regjeringens totalvurdering av norsk forskning.

Det er også for meg uklart hva som vil komme ut av forslaget om en forskningskoordinerende avdeling i Kirke- og undervisningsdepartementet. Meldingen sier svært lite om hvilke substansielle spørsmål som skal

behandles i dette organet, for senere å behandles i Regjeringens forskningsutvalg. Dersom Regjeringen har en forskningspolitikk, burde den kommet langt klarere til uttrykk enn i denne meldingen, blant annet for å gi Stortinget et utgangspunkt for meningsfull debatt.

Erling Fjellbirkeland

Hovedspørsmålet i forskningspolitikken er å finne en balanse mellom en samlet, nasjonal vurdering av saksfeltet og de organer som den trenger, og en sektororientert forskning som ledd i og til bruk for den alminnelige politikk. Vi har i Hovedkomitéen slitt med å utvikle idéer som skulle utformes til en norsk forskningspolitikk som omfatter begge deler. Vi har lagt de fram i meldinger som vi har fått lov til å trykke og sende ut, og det har nok hatt en viss virkning. Men det Hovedkomitéen har savnet, er et sted å gå med disse tankene. Regjeringens forskningsutvalg har ikke fungert, og døde etter hvert helt.

Regjeringens forskningsutvalg må være et organ som har mulighet for å mene noe, og jeg er ikke sikker på om det foreslåtte opplegg er sterkt nok til det. Det skal et meget sterkt Kirke- og undervisningsdepartement til å mene noe annet om det som en statsråd med et forskningsråd i ryggen mener om vedkommende departements forskningsproblemer. Jeg kunne nesten satt det på spissen og sagt at Regjeringens forskningsutvalg burde bestå av de statsrådene som ikke hadde noe forskningsråd.

Odd Austveg

Det er vel nå nokså uklart hvor meget som skal koordineres og sentraliseres av forskningspolitikken, og hvor meget som skal desentraliseres til de enkelte departementer. Det er vel i meldingen lagt opp til en forsiktig koordinering, og jeg synes at det er lite tilfredsstillende om denne korrdineringen skal bli det eneste som skal bli forelagt Stortinget på det forskningspolitiske området.

Industridepartementet har vært interessert i å legge fram en spesiell melding om den teknisk-naturvitenskapelige forskning. Vi har nå laget minst to utkast, men er foreløpig blitt stanset i påvente av denne generelle meldingen. Jeg synes det er rimelig at Industrikomitéen og senere Stortinget får anledning til å behandle dette området. På den måten kunne man også få engasjert en betydelig større del av Stortinget i arbeidet med de forskjellige områdene i forskningspolitikken.

Olav Meidell Trovik

Erfaring viser vel at hvis man skal få noe gjort, så trenger man pressgrupper på de forskjellige områder. Mange av oss i institusjonene var derfor meget glade da Hovedkomitéen for norsk forskning ble opprettet, idet vi så på den som en pressgruppe i ordets rette forstand, en pressgruppe for å skape større offentlig interesse og forståelse for forskning av forskjellige varianter. Når Hovedkomitéen ikke helt har innfridd forventningene, har vel dette noe sammenheng med at den ikke har hatt den forankring i systemet for øvrig som var naturlig. Regjeringen som overbygning har vel således neppe fungert som forutsatt. Det nye forslag som vi fikk presentert av Ingrid Eide, synes å ville rette vesentlig på disse ulemper. Jeg synes derfor det ville være ønskelig om dette kunne bli gjennomført så snart som mulig, og uten å vente på andre forslag i Stortingsmeldingen som vil måtte trenge lengre tid for avklaring.

Lars Oftedal Broch

Etter Hovedkomitéens retningslinjer fikk departementene et ansvar for forskningen på sitt felt, og begynte å få bevilgninger til forskning. Jeg tror nok at mange departementer som stod på nullpunktet har følt ganske store problemer i forbindelse med overhodet å nytte forskning som et virkemiddel i politikken. Det tok tid, og det var vanskelig, og hvem vet om vi er kommet særlig langt ennå.

Et annet problem som vi merker ikke bare på forskningssiden, men generelt i samfunnsplanleggingen i departementene, er at ganske mange problemer berører flere departementer. Kunnskapen og ansvaret for virkemidlene er spredt. Begge disse argumentene tror jeg gjør det nødvendig, hvis departementene og Regjeringen på skikkelig vis skal kunne nytte forskning som et virkemiddel og som basis for tiltak, å forsøke å organisere departementenes forhold til forskning på en bedre måte. Dette er bakgrunnen sett fra mitt synspunkt for forslagene om en spesiell forskningsavdeling i Kirke- og undervisningsdepartementet og forskningsrådet for samfunnsplanlegging.

Ottar Brox

Når en vurderer bruken av forskning i politiske vedtak, stilles en overfor et paradoks. På den ene side finnes der et stort volum av forskning som overhodet ikke kommer til nytte når beslutninger treffes. To om-

råder som kan nevnes er sosialforskning og regionalforskning hvor store og kostbare forskningsprosjekter er gjennomført uten at det er gjort forsøk på å trekke resultatene inn i politiske avgjørelser. Det man kan se her er at det er gjort en god del forskning uten at de som har herredømmet over beslutningene har bedt om den; det er med andre ord en forskerinitiert forskning. Et annet viktig forhold ved dette er at denne forskningen er gjennomført fordi vi har et pluralistisk finansierings-system.

På den annen side treffes der en mengde beslutninger som savner et forskningsgrunnlag, og hvor det åpenbart ville være behov for det. Ett eksempel på dette kan hentes fra spørsmålet om bosettingsstrukturen. Svært mange vil være enige om at skal vi vedlikeholde bosettingen i mange strøk av landet, må vi ha desentralisering av fiskeriindustrien. Den forskning som har vært drevet både i vårt og andre land, er imidlertid tilpasset behovet hos store og nødvendigvis sentralt beliggende bedrifter. Dette er teknisk forskning som er bestilt av sterke oppdragsgivere, og hvor resultatene går inn i avgjørelsen. Hvis vi som politikere har bruk for forskning for å begrunne andre løsninger, så finnes den ikke. Vi har ingen kanal for å sikre at dette blir gjort.

Den konklusjon jeg trekker av dette, er at vi må tilstrebe pluralisme i forskningsinnsatsen. Jeg har forlenget sluttet å tro at man vil oppnå en demokratisk forskningspolitikk ved en sentralisert styring av folkets representanter. Den eneste mulighet vi har for en demokratisk forskning, er en pluralistisk forskning.

Kjølv Eivind Egeland

Jeg vil ta opp spørsmålet om desentralisering av forskning. Det som skuffet meg mest ved forskningsmeldingen, er at meldingen i så liten grad ser forskningspolitikk og forskningsforvaltning fra et regionalt perspektiv. Det tales om desentralisering, men dette er begrenset til sektoriell forskningsforvaltning og politikk på departementsnivå, mens det naturlige også må være å tenke på geografisk desentralisering og forvaltningsmessig delegasjon.

Forskning har til nå vært et statlig anliggende - og ikke vedrørt kommuner og fylkeskommuner. Denne sentraliserte behandling av forskningspolitikken må innebære en oppfatning av forskning som vesensforskjellig fra undervisning, samferdsel og helsevesen.

Sentraliseringen kan imidlertid ikke lenger oppfattes som naturlig og ønskelig. Brukerperspektivet på forskningen er etter hvert blitt sterkere.

Forskningen må knyttes mer direkte til dem som vil ha nytte av den. Dette må sees i sammenheng med en sterkere bevissthet om at kunnskap som erverves gjennom forskningen, har en tendens til å hope seg opp nær der den blir produsert. Spørsmålet blir derfor hvem som nyter godt av dette offentlige godet.

Ut fra denne synsvinkelen blir forskning av største interesse for fylkene og kommunene. De står overfor en rekke planleggingsoppgaver som avføder spørsmål som ville passe for en forskningsmessig behandling. Jeg tror derfor det vil bli et økende krav, særlig fra fylkeskommunalt hold, å bli koblet mer direkte inn i forvaltningen av de offentlige forskningsmidler.

Eva Sivertsen

Stenstadvold uttalte at la oss snakke om den matnyttige forskning og lage en politikk, eventuelt flere politikker for dette, og så får vi snakke om humanistisk forskning i annen sammenheng. Jeg vet ikke om det var det han mente, men hvis det var det, så tror jeg det er en forskningspolitisk erklæring som er livsfarlig.

Karl Stenstadvold

Jeg brukte vel humaniora og min type forskning som illustrasjon på at spennet er så enormt stort, at det bare av den grunn er veldig tvilsomt å legge dette innunder én forskningspolitikk. For øvrig ligger mitt hjerte langt over mot humaniora, selv om mitt yrke holder meg til de harde vitenskaper.

Otto Bastiansen

Jeg har en sterk følelse av at vi i Norge har en god og riktig synsmåte på forskningspolitikk, men dårlig med penger. Dette i motsetning til en del andre land, hvor man ser klare tendenser til opportunisme eller kanskje til og med etiske defekter i måten å fremme forskningen på. Disse tendensene kommer klart til uttrykk når forskerne knytter sine prosjekter an til politiske prioriterte behov eller slagord for å få bevilgninger. Min bekymring er at vi kan komme til å forskyve vår forskning og særlig grunnforskningen, enten bevisst eller ubevisst, i retning av det som i øyeblikket synes å være nyttekriteriet i samfunnet. Denne vei

må vi ikke gå. Det er mulig at andre ikke vil sette seg så mye til motverge, men universitetene bør i alle fall gjøre det.

Når det gjelder dette med kulturelementene, er naturvitenskapen litt sjalu på humaniora på dette punktet, fordi vi mener det også i naturvitenskapen er et stort element av kulturverdier. En annen sak er at et naturvitenskapelig resultat plutselig kan få stor teknisk betydning. Men det var ikke alltid derfor forskningen ble initiert. Det er stor likhet mellom vitenskapene på dette punkt.

Jeg tror det fine med norsk holdning er at vi anerkjenner at det er verdier som ikke kommer inn i nyttespektret på normal måte, og disse verdiene er det veldig viktig at forskningen bidrar til og tar vare på.

Gudmund Hernes

På bakgrunn av Bastiansens skildring av Norge som det forferdeligste av alle land med de fornuftigste av alle institusjoner, vil jeg stille spørsmålet: Fungerer de institusjoner vi har på den måten vi ønsker, eller er det slik at de er statisk effektive i den forstand at de fanger opp problemer med etablerte rutiner? På den ene side ville vi miste vesentlige forskningsinitiativ - f.eks. kanskje Nord-Norge-undersøkelsen til Brox - hvis vi bare hadde offentlige institusjoner eller mer politisk organiserte forskningsråd. På den annen side kan det imidlertid også være slik at det er etterspørsel fra det offentlige som ikke blir tilfredsstilt av de etablerte institusjoner. Det kan til dels være små prosjekter, som f.eks. Sosialdepartementet tar initiativet til, men det kan også være noen av de store prosjekter som Regjeringen har satt i gang. Jeg vil nevne et par grunner til at de etablerte forskningsrådene kanskje ikke ønsker å ta opp slike prosjekter. De er for det første svært risikobetonte ved at sjansene er større for at en bruker midler feil og satser galt. Videre kan de bevilgninger det dreier seg om være for store, fordi forskningsrådene kanskje fungerer som en bedrift hvor det er en rekke institusjoner som har aksjer og hvor alle har krav på et utbytte av disse.

Det andre spørsmålet jeg har lyst til å ta opp, er forholdet mellom offentlig forskning og politiske interesser. Det som skjer i den utstrekning en får mer oppdragsforskning, er at forskerne til dels vil gå inn i nye roller. For det første vil forskningen i større grad bli initiert av de interesserte parter, og det betyr at man kan få vendt oppmerksomhet bort fra andre parters interesse. Det sentrale blir problemet som reises, hva slags informasjon som samles og hva slags konklusjoner som trekkes. Da er det et spørsmål om det er gunstig at man

organiserer dette slik at man gir det på oppdrag til én gruppe, eller om man skal ha et todelt system á la det vi har når det f.eks. gjelder Institutt for fredsforskning og Norsk Utenrikspolitisk Institutt, som representerer nokså forskjellig syn på norsk utenrikspolitikk, og som driver utenrikspolitisk forskning etter forskjellige retninger.

Stein Ringen

Jeg synes det er interessant å tenke på hvordan vi skal vurdere nytte av forskning. Veldig enkelt kan man kanskje si at man enten kan ha et redskapssynspunkt, altså at man kan tenke på forskning som noe man bruker når man ser et problem, eller man kan anlegge et slags perspektivsynspunkt, hvor man tenker på nytten av forskning som bidrag til mer generelle synspunkter eller premisser. Når det gjelder forholdet mellom samfunnsforskningen og det offentlige, ser jeg det slik at det er perspektivsynspunktet som kanskje er det viktigste - mer enn detaljkunnskaper på de forskjellige områder.

Jeg ser det også slik at det er på perspektivsidene samfunnsfagene har mulighet til å gi bidrag som de offentlige myndigheter kan ha særlig nytte av. Vi må passe oss for at samfunnsforskningen blir en blind samfunnsteknokratisk virksomhet, som ligner på den type virksomhet som vi ofte kritiserer den tekniske forskningen for å ha bedrevet.

Sigmund Vangsnæs

Diskusjonen har hittil dreid seg om produksjon og spredning av forskning og forskningsresultater - med utgangspunkt i forskning som et ubetinget gode. Jeg har en liten motforestilling til dette, og vil knytte denne an til det lille kapittel i meldingen om forskningsetiske spørsmål, som jeg synes er noe svakt. Det jeg tenker på er rett og slett spørsmålet om man kan spise av alle grener på kunnskapens tre. Her er det ikke bare snakk om kontroll med produktutvikling, men også om man skal åpne nye forskningsfelter. To stikkord i denne sammenheng er transplantasjon av gener, som er fullt mulig på laboratoriebasis, og forskning i våpenteknologi, som ser ut til å foregå automatisk uten at noen griper inn. Spørsmålet er om vi i Norge skal ha en politikk for dette, ikke bare en produktkontroll, men også en prosesskontroll, og noe vi kan kalle "basic research assessment". Skal man gi disse meget avgjørende forskningsetiske spørsmålene en overordnet sentral behandling, eller skal man overlate dem til den enkelte forsker?

Per Karstensen

Når det gjelder komitébehandlingen av forskningsmeldingen og framtidige meldinger i Stortinget, er det min oppfatning at de bør gå til Kirke- og undervisningskomitéen. Om det ved meldinger som også behandler områder som naturvitenskapelig og landbruksvitenskapelig forskning osv. er naturlig å ta forsterkning fra de andre komitéer, er et annet spørsmål. Men hovedlinjen bør nok bli at det er Kirke- og undervisningskomitéen som får meldingene.

Karl Stenstadvold

Jeg vil trekke frem to paradokser i Stortingsmeldingen. Det ene er om de alternative finansieringskilder for forskningsprosjekter. Hensikten er at når man søker et sted og blir avslått, så kan det være at motiveringen allikevel er god, og saken fortjener en bedre skjebne, og man prøver et annet sted. Men jeg kjenner mine pappenheimere i forskningsverdenen, det blir et fenomenalt beite for dyktige sjørøvere å manøvrere i dette farvannet. Jeg er litt opptatt av det, for man har jo tross alt ansett det for hensiktsmessig at det er god kontakt mellom de viktigste finansieringskilder av forskning for å sikre en viss koordinering i dette lille land. Egeland gjorde seg til talsmann for ytterligere styrking av det veldige draget i dag til regionalisering. Jeg tror Harald Hårfagre roterer friskt i sin grav for tiden, og det er litt vemodig at mens slaget om Norges samling stod i Hafrsfjord, så er det nå fra Rogaland at det sterkeste utspill kommer om å sørge for at regionaliseringen går videre.

Det annet paradoks jeg vil ta frem, er dette med forskernes trygghet kontra behovet for utskifting og overgang til andre yrker. Etter en tid i forskning bør mange av forskerne gå til jobber i forvaltningen og andre steder, hvor de ikke skal forske. Dette er den naturlige vei, og det er om å gjøre at det blir sagt sterkt, som meldingen gjør. Men det står på den annen side at forskernes trygghet i institusjonene bør økes. Dette er meget vanskelig å forene med ønsket om utskifting, selv om denne helst bør realiseres ved at det etableres alternativer og ikke ved at noen skyves ut. Jeg tror ikke minst det har vært endel universitetsutdannede forskeres store ulykke at der ikke er noe alternativ. Det er kun forskning i en ren vitenskapelig karriere som står igjen, mens ingeniørfagene og en del andre er gitt et enormt spekter å operere på når det gjelder etterfølgende yrkesmuligheter.

Ingrid Eide

Jeg vil holde fast ved det fornuftige i at man opererer med alternative finansieringskilder. Det kan ofte tenkes at forskning som er uinteressant fra ett synspunkt er mer interessant fra et annet, og at de forskningsråd vi har vil åpne for ulike typer interesser, som vil gi seg utslag i at det ene kan si ja mens det annet kan si nei, og det kan i begge tilfeller være godt begrunnet. Jeg tror at det er uhyre viktig at man opprettholder en åpenhet om hvem man søker til, slik at man ikke bare får alternative kilder å søke til, men også eventuell multippel finansiering av ett og samme prosjekt.

Forskernes trygghet kan bestå i så mangt. Vi har med velberådd hu skrevet "forskernes trygghet" fordi vi synes dette er et individuelt problem som vi plikter å ta vare på; trygghet for arbeid og inntekt skal ikke gjelde alle andre grupper i dette land enn kvinner og forskere. Så vi får skape en trygghet, men det skal ikke nødvendigvis være en trygghet som består i at den enkelte forsker i hele sitt livsløp og til forskjell fra de fleste andre i dette land skal kunne drive med akkurat det vedkommende selv måtte lyste. Det er tale om en trygghet til å få en arbeidssituasjon hvor man med stor sannsynlighet kan få bragt ut av seg det man har til egen og andres glede. Dette kommer ikke i motstrid til ønsket om å øke mobiliteten. Vi tror ikke at verken samfunnet eller bestemte organisasjoner vil kunne bruke forskning slik som vi antyder, med mindre de også øker sin egen kompetanse ved å tilsette forskere eller drive etterutdanning. Jeg tror det ligger nye muligheter for folk med forskningserfaring både i administrasjon, i organisasjoner og også i politikk, muligheter som vi til nå har oversett.

Jeg vil holde fast ved at man i første rekke begrenser Regjeringens forskningsutvalg til de departementer som har forskningsråd. Man må ta i betraktning hvilke sterke krefter man allerede har instituert gjennom forskningsrådene og andre interessegrupper. Jeg tror ikke vi får en helhetlig forskningspolitikk og en balansert utvikling med mindre man bringer dem sammen og lar dem i noen grad brynes mot hverandre. De andre departementene kommer selvfølgelig med når Regjeringen som helhet behandler de utspill som Regjeringens forskningsutvalg måtte gjøre. Det står videre i meldingen at man i den enkelte regjering vil kunne ta med andre medlemmer på permanent eller ad hoc basis. I det nye forskningsrådet for samfunnsplanlegging vil alle departementer være med å gi uttrykk for sine respektive forskningsbehov, og få disse avstemt i forhold til hverandre. Jeg håper og tror at dette rådet på sikt vil innebære en koordinering av de nå relativt sektoriserede forskningsmidler og gi tverrfaglige forskningsframstøt bedre vilkår.

Jeg vil for min del sterkt tilrå at man holder fast på at det skal være én forskningsmelding som med jevne mellomrom legges frem for Stortinget. Vi må unngå å få prestisjemeldinger fra dette eller hint departement om deres departementsbevilgninger eller omkring deres forskningsråd. Hensikten er jo å få en balansert og helhetlig fremstilling av norsk forskning. Dessuten må vi ta i betraktning Stortingets kapasitet og den mengde saker Stortinget har.

Det er blitt snakket om opportunisme i forbindelse med forskning som ikles en ny drakt, men som ikke har endret innhold. Det kan imidlertid hende at flere på den måten "kjøper" forskningen. Det vil jeg ikke kalle opportunisme, men en ny kontakt mellom forskning og brukere.

Så er det sagt en del om dette å lage Stortingsmelding. I forskningsverdenen vet man lite om dette. Å lage en melding er en kollektiv prosess, mens det å lage avhandlinger er individuelle prosesser. I dette ligger det ikke nødvendigvis at det som kommer ut er et kompromissets makkverk, men det ligger i det at en lang rekke mennesker ved sin delaktighet har kommet til å forplikte seg på et felt, og det er det interessante. Det kan godt hende at denne forskningsmeldingen ligger langt bak hva vi måtte ønske, men den er i hvert fall en kvittering for at så langt har dette kollektiv kommet, og så får vi se hvor langt neste kollektiv, som er Stortinget, kommer.

Jeg kan ikke akseptere den innvending at Stortingsmeldingen står for en sentralisering av forskningsmulighetene. For det første bør man se meldingen i sammenheng med St.meld. nr. 17, hvis hovedformål nemlig var å lage bærekraftige, brede kunnskapsmiljøer i distriktene gjennom distriktshøgskolesystemene, og hvor vi sa at disse skulle drive forskning og utredning. Videre heter det om det foreslåtte forskningsråd for samfunnsplanlegging at det skal være en kilde for finansiering av forskning for fylker og primærkommuner. Svært mye vil avhenge av den interesse og pågang som fylker og primærkommuner selv viser og ikke bare av den sentrale velvilje.

NORSK FORSKNINGSSINNSATS - AKTUELLE PROBLEMER FRA HVERDAGEN

Professor Bjørn Pedersen, Kjemisk institutt, Universitetet i Oslo

Det teknisk-naturvitenskapelige forskningsmiljø i Oslo-området - samarbeid bør stimuleres.

Jeg har arbeidet ved et NTNFI-institutt - Sentralinstitutt for industriell forskning på Blindern - siden slutten av femtiårene. Fra 1970 har jeg også hatt en bistilling ved Kjemisk institutt på Universitetet i Oslo. Med to arbeidssteder i seks år har jeg fått innblikk i driften av to typer forskningsinstitutter - et universitetsinstitutt og et NTNFI-institutt. Jeg verken kan eller vil snakke på vegne av disse to institusjoner, og jeg har heller ikke noe spesielt ansvar for samarbeidet mellom dem. Men som aktiv forsker som ser systemet innenfra, har jeg gjort visse observasjoner. Hva jeg skal gjøre er å foreta en sammenligning mellom forskningen på de to stedene, og særlig konsentrere meg om hva som kan gjøres for å øke samarbeidet i Oslo-området slik at de samlede ressurser kan utnyttes på en bedre måte.

Det er gledelig at forskningsmeldingen analyserer det prinsipielle grunnlag for forskningens styring og organisasjon (kap. 2). Jeg er helt ut enig i at de grunnleggende prinsipper må baseres på frihet, offentlighet, kritisk funksjon og demokratisk styring, slik disse begreper er nærmere presisert på s. 22-24. Jeg er også enig i at det er verdifullt å beholde et mangfoldig forskningssystem, men også at det er nødvendig å få et sterkere sentralt styringsorgan på regjeringnivå.

Forskningsvirksomheten i den teknisk-naturvitenskapelige sektor som jeg skal konsentrere meg om, deles ofte i grunnforskning/anvendt forskning/utviklingsarbeid (Kap. 2.3). Inndelingen impliserer at grunnforskningen legger grunnlaget og den anvendte forskning og utviklingsarbeidet høster fruktene. Etter min mening kan en slik inndeling være villedende, som det også påpekes i meldingen. Jeg synes at man får en bedre oppfatning om man innser at vi har med to tradisjoner å gjøre. Den ene tradisjon finnes i universitetsmiljøet og den annen tradisjon i produksjonslivet. Disse to tradisjoner løper parallelt og har virket gjensidig befruktende på hverandre de siste femti til hundre år. Dette har vært en vesentlig drivkraft i utviklingen i verden. Universitetsmiljøet har gitt begreper,

analysemetoder og nye angrepsvinkler, mens produksjonslivet har gitt verktøy og utfordrende oppgaver. Sett på denne måte er grunnforskning og utviklingsarbeid analoge aktiviteter innen hver sin tradisjon. Anvendt forskning kan da ses som en bro mellom de to tradisjoner.

Det er karakteristisk for situasjonen i Norge i dag at vi har et forskningsråd for hver av disse to tradisjoner. Det er NAVF som er knyttet til universitetsmiljø og NTNf til produksjonslivet. F.eks. går bare 0.9% av NTNf-bevilgningen til universitetene i Bergen, Oslo og Tromsø (men 10% til NTH/SINTEF). Det er mitt inntrykk at denne polarisering øker med tiden. Dette er etter min mening uheldig, og en slik utvikling burde bekjempes. Offentlige midler burde brukes til å bygge bro mellom de to tradisjoner ved å organisere et samspill mellom dem gjennom forskningsråd, og ikke la rådene markere forskjellene ytterligere.

Verken teknisk-naturvitenskapelig forskning eller Oslo er vekstområder for tiden, og den politiske oppmerksomhet er konsentrert om andre deler av forskningen og om andre distrikter i Norge. Dette gjenspeiles også i forskningsmeldingen. Men fremdeles foregår omtrent halvparten av landets forskning i Oslo, og omtrent 70% av midlene går til teknisk-naturvitenskapelig forskning. Med den beskjedne vekst som er angitt for forskningen totalt, vil tyngdepunktet i den overskuelige fremtid fortsatt ligge i Oslo. Samtidig med at man ser fremover og konsentrerer seg om det nye som skal komme, må man ikke glemme å granske det bestående. En klokere disponering av de samlede, eksisterende ressurser kan være forutsetningen for oppbygging av forskning på nye områder.

En meget vesentlig forskjell på et universitetsinstitutt og et NTNf-institutt er hvordan planleggingen av forskningen blir administrert. Man må være klar over at det å administrere forskning er en særlig vanskelig oppgave. Vanskeligheten består i å finne noen som er kompetent til å kunne vurdere vesentlig forskjellige forskningsprosjekter på et faglig grunnlag. Dette dilemma er søkt løst på en meget forskjellig måte på Universitetet og i NTNf-systemet.

Ved universitetet har man knesatt det prinsipp at alle vitenskapelig ansatte skal ha halve sin arbeidstid til forskning, mens den andre halve brukes til undervisning og administrasjon. Dette er ikke noe absolutt prinsipp og gjelder ikke for alle til enhver tid, men det er noe man forsøker å oppnå over tid. Enhver kan planlegge sin forskning innenfor den tid han/hun på denne måte får til sin rådighet og innenfor den begrensning som ligger i tilgjengelige rom, utstyr og driftsmidler. Han eller hun kan søke kontakt med kolleger og kan engasjere seg i samarbeidsprosjekter. Man får på denne måte en infrastruktur av forskning som styres lokalt og i meget liten grad sentralt. Dette er en bevisst politikk ved Universitetet og betraktes av mange som en vesentlig del av Universitetets egenart. Det er også i full overensstemmelse med de prinsipp som er nevnt i meldingen.

På et NTNf-institutt er arbeidsgangen en helt annen. Der administreres forskning gjennom formulering av mål som skal forsøkes nådd. Disse mål er dels formulert av eksterne oppdragsgivere og dels i NTNf. Hovedmålene i NTNf formuleres sentralt og utvikles videre innen de enkelte virksomhetsområder av en NTNf-komité. NTNf-forskere utformer forskningsprosjekter som sendes som søknader til slike komitéer eller som søknader internt i instituttet. Nå utgjør dette et koblet system, slik at målene til en viss grad kan justeres etter de prosjektsøknader som foreligger. Man kan si målene representerer de oppgaver som NTNf nasjonalt gjerne så l st. Vanskeligheten - som kanskje er klarere i den teknisk-naturvitenskapelige sektor enn i andre sektorer - er at det er stor forskjell på å formulere oppgaver som gjerne skulle løses og å formulere oppgaver som lar seg løse akkurat i dag. Derfor må man ha et fleksibelt system hvor de som formulerer målene og de som formulerer prosjektene og de som skal utføre arbeidet justerer seg etter hverandre. Dette kan man si er noe av filosofien ved å ha forskningsråd som egne organer. De er politisk styrte fellesorganer for brukere og forskere.

Ved siden av denne offentlig finansierte forskning driver også NTNf-instituttene oppdragsforskning. Ja, berettigelsen for eksistensen av disse institutter ligger vel nettopp i dette at de er oppdragsinstitutter - det vil si institutter som er programforpliktet til å påta seg oppdrag innen sitt aktivitetsområde. Det er nettopp arbeidet med oppdragene som gir særpreget ved NTNf-instituttene. Oppdragene gir kontakt med virkelighetens verden. De representerer derfor noe av det samme incitament som undervisningen og kontakten med studentene gjør på et universitetsinstitutt. Men, på tross av hva mange tror, oppdragene er stort sett små, sjelden lønnsomme og ofte faglig spredd og lite sammenhengende. Dette er bare en konsekvens av at vårt produksjonsliv er organisert i et stort antall små enheter. NTNf-instituttene må derfor ha et utfyllende arbeidsprogram som setter instituttene i stand til å utvikle kompetanse og utstyr til å løse oppdragene. Dette interne forskningsprogram må finansieres av offentlige midler, og det finansieres i dag for en stor del gjennom NTNf-prosjekter. Mange NTNf-prosjekter er også knyttet til oppdrag.

Hele dette apparat som er bygget opp i NTNf-systemet er stort og tidkrevende - i hvert fall sett fra forskersiden. Det ligger også en konflikt i det at NTNf både er et nasjonalt forskningsråd og administrerer en meget vesentlig del av forskningsr dsinstituttene i landet. Konflikten ligger i at Rådet på den ene side skal legge opp et nasjonalt program hvor man prøver å utnytte den samlede kompetanse som finnes i landet - på den annen side skulle Rådet være ansvarlig for at hvert enkelt institutt har et meningsfylt arbeidsprogram tilpasset instituttets egne ressurser. I dag er den nasjonale side av NTNf velutviklet - både Rådets sammensetning og komit strukturen er bygget opp for dette formål. Men arbeidet på det enkelte institutt er neppe i samme grad like velutviklet -

det er heller ikke kontakten til NTNf sentralt og koordineringen instituttene imellom. Samlingen av NTNf-institutter kan derfor ikke sammenlignes med samlingen av universitetsinstitutter ved Universitetet i Oslo. Det eksisterer ingen sammenbindende organer som svarer til mellomorganet: fakultet, og topporganet: kollegiet. Rådet har endel funksjoner som tilligger kollegiet, men NTNf-instituttene har ingen representanter i dette. Regjeringen foreslår i forskningsmeldingen at forvaltningen av instituttene må skilles fra forskningsrådenes prioriterings- og rådgivningsfunksjon, ulike praktiske løsninger skal vurderes. Dette er et meget viktig punkt, og jeg skal komme frem til et forslag til slutt.

Stortinget har nettopp vedtatt en ny organisasjonsform for Universitetet i Oslo. Ordningen er innført for de fleste universitetsinstituttene, og den mer detaljerte form på fakultets- og kollegienivå er under utforming. Når ordningen er innført vil det sitte valgte representanter for de forskjellige grupper som finnes ved Universitetet i alle bestemmende organer. Etter min mening vil denne ordning gi Universitetet en enklere og mer handlekraftig organisasjonsstruktur enn tidligere. Innen matematisk-naturvitenskapelig fakultet har man allerede kommet langt i praksis. Vi ser allerede resultater av nyordningen. Fakultetet har i flere år hatt en meget liten økning i stillinger og midler. Allikevel har man ved interne omprioriteringer og ved samarbeid med forskningsinstitutter i Oslo-området kunnet øke aktiviteten innen aktuelle områder som datafag, miljøvern og i petroleumsgeologi og petroleums kjemi. Fakultetet har også i prinsippet vedtatt en ny treleddet gradstruktur som også vil kreve omprioritering og være en stimulans for et samarbeid.

Samarbeid er noe alle er for, men som ikke er så enkelt å få til i praksis. Forskningsmeldingen inneholder et eget kapittel om internasjonalt forskningssamarbeid, som er viktig, men dessverre ikke noe eget kapittel om nasjonalt samarbeid, som kanskje er enda viktigere. Forskning har inntil for få år siden vært i en ekspansiv fase hvor samarbeid kanskje var av mindre betydning. Men nå når forskning skal utvikle seg i takt med den alminnelige utvikling av samfunnet, er det viktig at det utvikles samarbeidsformer mellom de etablerte institusjoner. Regjeringen foreslår at allsidigheten i de forskjellige forskningsmiljøer bør økes. Det er naturlig at man prøver å etablere samarbeid innen geografiske regioner slik som man har eksempler på i Trondheim i NTH-SINTEF og som distriktshøgskolene er tenkt å være.

Man kan spørre hvorfor samarbeidet bør øke? I korthet er svaret at samarbeidet bør økes fordi hver institusjon har bruk for den annens kompetanse. NTNf-instituttene har bruk for universitetsforskernes kompetanse ved løsning av oppdrag. Universitetet har bruk for NTNf-forskernes spesielle kompetanse og erfaring i løsning av undervisningsoppgaver. Knyttes miljøene sterkere sammen, kan man også planlegge innenfor en videre

ramme og utforme forskningsprosjekter med bredere deltagelse. Utstyr og servicegrupper kan også utnyttes bedre når de kan brukes til flere formål. Variasjon i belastninger innen hver institusjon kunne også lettere fanges opp om hver institusjon kunne bruke den andres kompetanse som reserve. I sum vil samarbeidet øke utbyttet av den offentlige investering i forskning. Studentene ville også få økte valgmuligheter og en større kontaktflate.

På grunn av prinsippet om 50% av arbeidstiden til forskning, kan universitetsforskere relativt lett delta i samarbeidsprosjekter. Dette har gjort at samfunnet gjennom meget lang tid har kunnet benytte Universitetets kompetanse i samarbeidsprosjekter, i utredninger av forskjellig slag og i forskjellige offentlige organer som forskningsråd, komitéer og utvalg.

Skal en NTNf-forsker delta i et samarbeid må dette organiseres som et NTNf-prosjekt eller som et oppdrag. Grunnbudsjettet ved NTNf-instituttene er lite og gir liten handlefrihet. NTNf-forskerne er derfor avhengig av eksterne beslutninger, og det virker kompliserende å trekke ham inn i et samarbeid.

I en viss utstrekning har Universitetet knyttet til seg personer i bi-stilling som lærere og NTNf-instituttene universitetslærere som konsulenter. Dette er personavtaler som Universitetet sjelden bryr seg med, men som har større konsekvens for NTNf-instituttene og derfor er vanskeligere å akseptere. Med Oslo kommune er det en egen avtale om utnyttelse av sykehusene i undervisningsøyemed, men ellers er det lite formalisert samarbeid mellom Universitetet som institusjon og omkringliggende institusjoner. I 1969 tok daværende dekanus ved Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet i Oslo, Anders Omholt, et initiativ til etablering av et samarbeidsutvalg mellom Fakultetet og NTNf-instituttene. Samarbeidsutvalget ble opprettet og fremla sin innstilling i november -72. Innstillingen konkluderer med i alt 22 anbefalinger som dekker hovedområdene undervisning, forskning, instrumenter og tjenester, informasjon og miljø. I henhold til forslag i innstillingen ble det opprettet et permanent samarbeidsutvalg. Samarbeidsutvalget har laget en oversikt over det teknisk-naturvitenskapelige forskningsmiljø i Oslo-området som nettopp er offentliggjort.

Dessverre har samarbeidsutvalget selv tatt lite initiativ til å øke samarbeidet. Men det fremgår av oversikten at det pågår et utstrakt samarbeid, og mange føler behov for at dette skal øke. Man kan spørre hva er det som hindrer et økt samarbeid? Det er ikke, som mange tror, manglende interesse, verken på universitets- eller institutthold, men organisatoriske hindringer av forskjellig slag. Det uformelle samarbeidet er drevet så langt som det er mulig - hvis man vil få i stand et mer utstrakt samarbeid må det bevisst foretas organisatoriske tiltak for å fremme samarbeidet.

Det største hinder ligger i den forskjellige finansiering av virksomheten ved NTNFI-instituttene og ved universitetsinstituttene. Jeg har beskrevet at forskningen planlegges forskjellig i de to typer institutter, og dette skyldes (eller medfører - her er vanskelig å vite hva som er årsak og hva som er virkning) at institusjonene er meget forskjellig finansiert. I NTNFI-systemet har man et sterkt sentralisert og formalisert system, mens man ved Universitetet har et meget desentralisert og uformelt system. Forskjellen illustreres klarest ved et eksempel. Om en universitetsforsker ønsker å få utført et ekstra forskningsår ved bevilgning fra et forskningsråd, søker han om penger til lønn til en forsker - begynnerlønn er ca. kr. 65 000. Alle indirekte omkostninger og egen innsats er dekket fra Universitetet. Når en NTNFI-forsker ønsker samme arbeid utført, må han opp i mellom kr. 180-200 000, dvs. et beløp som er tre ganger så stort. Dette skyldes at en stor del av instituttens totalutgifter utlignes på prosjektene. På den annen side er prosjektmidlene små i forhold til Universitetets grunnbudsjett. I 1976 bevilget NTNFI i gjennomsnitt kr. 185 000 pr. prosjekt. Det betyr at i gjennomsnitt kunne det arbeide 1 NTNFI-forsker eller 3 universitetsforskere pr. prosjekt.

Denne store forskjell i finansiering og medfølgende liten handlefrihet for NTNFI-forskere, begrenser samarbeidet sterkt. NTNFI-forskningen får også en relativt kortsiktig karakter ved at prosjekter bare finansieres ett år av gangen. Etter min mening kan dette dilemma bare løses ved at finansieringsformen for NTNFI-instituttene endres. NTNFI-instituttene er viktige ledd i forskningen i Norge, med et særlig ansvar for oppdragsforskningen. De bør nå de facto anerkjennes og tildeles bestemte funksjoner i arbeidet med nasjonale oppgaver. Grunnbudsjettet bør økes på bekostning av prosjektbudsjettet. Undervisning er en slik nasjonal oppgave og i et samarbeid med Universitetet i Oslo vil man kunne klargjøre i hvor stor grad forskere fra slike institusjoner kan trekkes inn i undervisningen. Man kan også enes om det omvendte forhold, i hvor stor grad universitetsforskere kan trekkes inn i den anvendte forskning ved instituttene. Først gjennom et slikt formalisert samarbeid hvor NTNFI-forskere og universitetsforskere kan samarbeide "on equal terms", vil man kunne få en hensiktsmessig utnyttelse av de samlede ressurser.

Oppdragsforskning ved Universitetet er under utredning for tiden. Det synes som om de politiske myndigheter ser med velvilje på at slik finansiert forskning ved Universitetet øker. Men etter min mening vil en økning av oppdragsforskningen ved Universitetet i dag skape en meget uheldig konkurransesituasjon, på grunn av den store forskjell i finansiering av forskning ved Universitetet og ved NTNFI-instituttene. Allerede i dag har forskningsrådene vanskeligheter med å kompensere for forskjellen i grunnbudsjett når de skal vurdere et prosjekt. Tilsynelatende får man meget mer for pengene om de investeres i et universitetsmiljø i stedet for i et forskningsrådsinstitutt. Men jeg tror Universitetet vil

betakke seg for å få de mer trivielle oppdragene. Det er dessuten sjelden tilfelle at man bare kan sitte passivt å ta imot oppdrag. Oppdragsforskning krever også en aktiv innsats fra forskernes side og er en form for overføring av kunnskaper til konkrete anvendelser. Det betyr at det vil være alle potensielle oppdragsgivere - bedrifter og offentlige myndigheter av forskjellige slag - som vil lide fordi det miljø som har som oppgave å arbeide med oppdragsforskning vil bli mindre og fattigere. Jeg tror den arbeidsdeling man har med institusjoner som primært er undervisningsinstitusjoner og institusjoner som primært er oppdragsinstitutter, er en god ordning. Og også i fremtiden bør universitetene administrere undervisningen og oppdragsinstituttene oppdragsforskningen. Men begge typer institusjoner trenger offentlig støtte og begge typer trenger godt kompetente medarbeidere. Ved Universitetet har man fått akseptert som prinsipp at man må være aktiv forsker for å kunne gi god undervisning, og i tillit til universitetslærernes skjønn har Universitetet blitt gitt stor frihet i valg av oppgaver. Tiden er moden til at man også innser at det samme er viktig for en forsker ved et oppdragsforskningsinstitutt og at man viser det samme grad av tillit.

På den annen side bør også Universitetet planlegge og koordinere sin forskning mer bevisst. Man bør komme frem til en balanse mellom innsats på aktuelle nasjonale oppgaver og fagenes egen utvikling. Mitt inntrykk er at denne prosess allerede er i gang, og at den nye organisasjonsform ved Universitetet vil fremskynde en slik utvikling.

Til slutt vil jeg sammenfatte hvilke organisatoriske endringer som etter min mening er nødvendige for å øke samarbeidet og for å rette opp noen av de skjevheter som jeg har pekt på. NTNFI-instituttene grunnbudsjett burde økes på bekostning av prosjektbudsjettet. Det bør skje en organisatorisk sammenknytning av NTNFI-instituttene i Oslo og Universitetet i Oslo slik at man kan få en allsidig utnyttelse av kapasiteten for teknisk-naturvitenskapelig forskning i Oslo-området. I en slik organisatorisk sammenknytning burde også brukerne være representert. En slik organisatorisk sammenkobling skulle kunne gjøres relativt enkelt og lite ressurskrevende, men samtidig by på store fordeler. Med den store bredde som finnes ved Universitetet i Oslo, ville man da ikke bare få et slagkraftig teknisk-naturvitenskapelig miljø, men også kunne etablere bedre kontakt til andre sektorer som medisin og samfunnsvitenskap.

NORSK FORSKNINGSPOLITIKK – AKTUELLE PROBLEMER FRA HVERDAGEN

Ekspedisjonssjef Jan Madsen, Sosialdepartementet

Jeg er bedt om å si noe om "Aktuelle problemer fra hverdagen", og skal begynne med å fortelle en sann historie fra virkeligheten. Vi fikk for en tid tilbake en betydelig oppgave som skulle løses på kort tid, og jeg ringte til en av våre professorer for å høre hvilken hjelp vi her kunne tenkes å få fra forskningen. Svaret var: Ingen. Jeg nevnte et par undersøkelser som var gjort, men de bygde – forsto jeg – på helt spesielle forhold. Ofte kunne det være enkeltpersoner som hadde hatt stor betydning – og det kunne overhodet ikke generaliseres ut fra disse tilfelle. "Kom igjen om 10 år", ble det sagt. Så ringte jeg til en annen professor. Han sa at dette selvsagt var en veldig vanskelig materie, men at det representerte en utfordring som samfunnsviterne absolutt burde ta imot. Dette førte til en hjelp med starten av arbeidet som vi opplevde som veldig nyttig. Jeg nevner dette som illustrasjon på at det ikke er så lett å si hvordan hverdagen egentlig "er".

Hvis vi ser på statsforvaltningen som helhet, utgjorde dens utgifter i 1965 25.9% av bruttonasjonalproduktet. Denne andel er anslått til 43.7% i 1975, og den vil vel stige også i årene framover. Det er klart at denne utvikling har enorm betydning for allokerings- og styringsprosessen i samfunnet. Det er i langt større grad enn tidligere det offentlige som må foreta fordelingen av våre ressurser. Dette er det offentlige dårlig rustet for. Det gjelder også beslutningsprosessen på slike store felter som sosialpolitikken og utdanningspolitikken.

Det er på denne bakgrunn klart at forskning og utredning er et uunnværlig virkemiddel i samfunnsplanleggingen. Den offentlige administrasjon hverken bør eller kan sitte med all mulig ekspertise selv. Det blir et stadig bredere sjikt av mennesker som har tilegnet seg en spesiell innsikt som de fleste andre ikke har. Det har vært en veldig vekst i tallet på akademikere generelt og forskere spesielt. Det er viktig at en del av denne store kapasiteten kan bidra til å løse samfunnsproblemer. Vi må også håpe på at en del av fornyelsen i vår tenkemåte må komme fra dette sjikt.

Vi må lære oss til, på en mer systematisk måte, å dra nytte av innsikt og idéer utenfor administrasjonen. Det blir viktig så tidlig som mulig å identifisere nye oppgaver og vurdere på hvilken måte en kan ha nytte av forskningsinnsats for å løse oppgaven. Med et konkret og langsiktig arbeidsprogram vil det være lettere å se hvilke problemer det særlig blir aktuelt å ta opp. Administrasjonen må lære bedre både å formulere problemene og å utvikle samarbeidet med forskningsverdenen for å skaffe fram et bedre beslutningsgrunnlag for politikerne. Jeg tror at utviklingen mot et stadig mer komplisert samfunn vil tvinge fram en annen arbeidsform i administrasjonen i litt større saker.

Det knytter seg selvsagt mange problemer til en slik strategi. En dansk embetsmann sa forleden: "I Danmark kan vi ikke — slik som svenskene — holde på å utrede en sak i 3 år. Våre statsråder kan komme og si at nu er det mulig å ta opp den og den sak, og så må vi kanskje lage et forslag til løsning i løpet av en uke". Det er klart at jo mer turbulent det politiske klima er, jo vanskeligere blir det å drive langtidsplanlegging.

Før jeg går videre skal jeg nevne noen få data om den utrednings- og forskningsvirksomhet som Sosialdepartementet har støttet. Departementet hadde i 1975 i alt ca. 180 prosjekter til vurdering med en samlet søknadssum på ca. 12.5 mill.kr., mens bevilgningen til utrednings- og forskningsformål på departementets budsjett var 4.75 mill.kr. Bevilgningen ble fordelt på 87 forskjellige prosjekter. Prosjektene spenner over et meget vidt spekter av emner og problemstillinger.

Følgende felter har blitt prioritert:

Forebyggende politikk i forhold til arbeidslivet, herunder oljevirkosomheten; barne- og ungdomsvernet og eldreomsorgen; det psykiske helsevern; kostnadsutviklingen i helsestellet; og utvikling av bedre planleggingsmetoder og planleggingssystemer.

Omkring halvparten av beløpet går til prosjekter som vurderer virkningene av konkrete sosialpolitiske tiltak og ca. en fjerdedel til prosjekter som tar opp sammenhengen mellom ulike samfunnsforhold og sosiale/helsemessige problemer.

Vi er spesielt interessert i prosjekter som tar opp årsaker til helseskader og sosiale problemer. Vi er da nødt til å bevege oss inn på ansvarsområder for andre departementer da det ofte er på disse områdene at problemene oppstår. Dette er selvsagt ikke problemfritt, selv om vi vil se på disse områder ut fra en sosialpolitisk synsvinkel.

Den oppgave et fagdepartement står overfor når det gjelder forskning og utredningsvirksomhet kan vi kanskje dele inn i tre punkter:

1. Identifisering av de behov man har for informasjon.
2. Skaffe denne informasjon, enten ved ny forskning og utredning eller ved innhenting og systematisering av materiale som allerede foreligger.
3. Bringe informasjon til dem som kan ha nytte av den og omgjøre den til handling.

Det å klarlegge hvilken informasjon vi har behov for, er kanskje en av de vanskeligste oppgaver vi har. Det er dessuten slett ikke bare spørsmål om hvilke behov man har i sentraladministrasjonen. I helsestellet er det ansatt rundt 80 000 mennesker. Hva er de mest presserende problemer som vi bør og kan hjelpe dem med?

Løsningen av denne oppgave forutsetter et kommunikasjonsnett med grasrota, og for en del prosjekter bør vi gjerne også ha kontaktgrupper bestående av folk som både kan bidra til og lære av prosjektet. Utvikling av et slikt system vil måtte ta noen tid, men det er en meget viktig oppgave.

I denne sammenheng har vi også spørsmål om hvem som initierer forskningen. Vi regner nå med at rundt regnet halvparten av bevilgningene går til prosjekter som initieres av administrasjonen, mens resten initieres av forskerne. Skillet er ikke klart, for ofte er det et vekselspill mellom søker/forsker og departementet når det gjelder initiering og utforming av prosjekter. — Prosjektforslaget utenfra kommer først og fremst i forbindelse med at det blir annonsert at departementet er interessert i prosjektfor-slag på visse felter. En slik utlysning tror jeg man alltid vil ha, fordi det gir en tilgang på nye idéer som man ellers ikke ville få.

Vi står her overfor et avveiningsproblem. På den ene siden ønsker departementet informasjon som er mest mulig "skreddersydd" for den enkelte oppgave, og som mest mulig direkte kan bidra til å få løst denne oppgave. På den annen side er det behov for en stadig søke-prosess som mer vil gi idéer og nye måter å tenke på enn ferdige løsninger. — Ellers er vel erfaringen at det tar tid å lære skreddersøm, og at det i mellomtiden blir litt mer konfeksjon enn vi liker.

"Å skaffe fram" den informasjon det er behov for reiser selvsagt mange problemer, også i forholdet til forskerverdenen. Jeg skal bare berøre enkelte aspekter.

For noen år tilbake hørte vi mye om hvor vanskelig det ville være å få forskere til å arbeide for et departement. Dette må jeg si vi har merket lite til. Det er mange meget flinke folk som har arbeidet på prosjekter

støttet av departementet. Forskernes utgangspunkt er heller: Interesserer denne problemstilling oss? Kan eller bør den redefineres på en måte som da vil interessere oss? Hvis problemet interesserer dem og de har anledning, får vi gjerne til et samarbeid.

Jeg tror det viktigste problemet i denne sammenheng ligger på et annet plan, og det er den store forskjellen det er mellom forskerens og administrasjonens utgangspunkt for å nærme seg et bestemt problemfelt. Forskerens naturlige utgangspunkt er ofte at det er visse problemer som han er interessert i og gjerne vil trenge til bunns i. Han kan være interessert ut fra et samfunnsengasjement, men ofte vil en drivende kraft simpelthen være ønsket om økt erkjennelse. Og han vil gjerne maksimere kvaliteten av det han gjør, uten bibetingelser.

De som fatter beslutninger står på den annen side overfor et hav av usikkerhet. Ofte vil bare en liten reduksjon av denne usikkerhet – eller mangel på viten – kunne føre til en bedre beslutning. Og først og fremst: Politikerne og administrasjonen har tidsfrister og er nødt til å ta standpunkt på det grunnlag som da kan foreligge, uten å kunne stille noen absolutte krav til kvalitet.

Hva venter vi oss så av forskningen? Vi venter oss selvsagt det umulige. Men jeg vil gjerne nevne et ønskemål som kom til uttrykk nylig i et foredrag som tidligere sosialminister Tor Halvorsen holdt på en nordisk konferanse.

Behovet for et helhetsbilde

Jeg tror at et sentralt ønskemål for både politikere og administrasjonen vil være at forskningen skal hjelpe oss til å danne et helhetsbilde som kan gi grunnlag for å drøfte opplegget av alkoholpolitikken. Det er mange forhold vi er opptatt av i denne forbindelse, og en del av dem knytter vi målsettinger til. Videre er det sammenhenger mellom disse forhold og bakenforliggende årsaksfaktorer. Endelig har vi det viktige spørsmålet om hvordan ulike tiltak fra det offentlige virker inn, direkte og indirekte.

Det er klart at vi er takknemlige for hver liten brikke som kan bidra til å danne dette bilde. Men vi vil være særlig takknemlig for informasjon som kan settes sammen på en meningsfylt måte.

Vi trenger kort og godt hjelp til å utvikle strategier for å løse de problemer vi står overfor. Hvilke sider av problemene bør vi særlig ta alvorlig, hvilke tiltak kan tenkes å være mest effektive. I denne sammenheng er det selvsagt ikke bare spørsmål om ny forskning, men også om å få framstillinger som gir en syntese av foreliggende forskningsresultater.

Om samarbeid i forskningen

Ønsket om forskningsresultater som kan settes sammen til et større hele fører naturlig til et ønske om et samarbeid i forskningen. Man bør selvsagt ikke prøve å tvinge all forskning inn i ett bestemt skjema. All erfaring viser at dette på lang sikt er ufruktbart. Men i opplegget av forskningsarbeidet ved f.eks. de ulike institutter bør vel en del av prosjektene legges opp ut fra en helhetsoppfatning, og slik at de gjensidig utfyller og underbygger hverandre.

Vi kan vel også lære litt av bygningsindustrien. De har brukt mye arbeid på å fastlegge moduler for enkeltelementene slik at de kan kombineres til et hus. Det kan lages høyst forskjellige hus, men hovedpoenget er at elementene kan kombineres.

Jeg tror at det man må gi avkall på når man velger å ta utgangspunkt i en helhetsorientering, vil mer enn oppveies av gevinsten, både i form av politisk nytteverdi og teoretisk innsikt.

Behovet for helhetsbilder, for en bedre problemorientering krever egentlig tverrfaglighet i forskningsmiljøene. Det krever ofte litt større miljøer og det krever ikke minst belønningssystemer som stimulerer til samarbeid. Vi kan ikke basere en bred innsats for å løse moderne samfunnsproblemer på den ensomme geniale ulv.

Og hvordan er egentlig vår forskningsverden organisert for å møte slike behov?

Jeg kan ikke forstå annet enn at dette spørsmål reiser langt viktigere problemer enn spørsmålet om et forskningsråd mer eller mindre.

Det finnes noen eksempler på at man har skapt spesielle apparater med betydelige bevilgninger for å ta opp slike spørsmål som krever tverrfaglig samarbeid. Jeg nevner maktutredningen og levekårsundersøkelsen. Men dette minner litt om definisjonen av ordet "bonjour" i Arbeidernes Leksikon fra 30-årene: "Plagg til bruk for borgerskapet ved festlige anledninger". Samarbeid på tverrfaglig grunnlag om avgrensede problemer burde jo være en del av hverdagen, og ikke bare begrenset til "festlige anledninger".

Det tredje punkt som ble nevnt i det foregående er spørsmålet om hvordan man best kan få kunnskap fra prosjektene ut igjen – og i en form som gjør den brukbar som underlag for handling. Dette er kanskje den største utfordringen. Og her må vi satse langt mer enn i dag, både med å avgrense målgrupper, kartlegge deres behov for kunnskap og finne fram til egnede informasjonsmetoder. Hittil har denne oppgaven i for stor grad vært løst på "ad-hoc"-basis. Her må vi derfor skjerpe oss.

Jeg skal avslutte med å gå ut over hverdagen et øyeblikk og si to ord om det påtenkte forskningsrådet for samfunnsplanlegging. Det er klart at når man sitter i et fagdepartement er man opptatt av at departementet må ha virkemidler for å løse de oppgaver det har ansvar for. Og utredning og forskning er et viktig virkemiddel i denne sammenheng. Men vi må jo også erkjenne at mange viktige samfunnsproblemer ikke lar seg dele inn etter den måten vi har valgt å dele opp administrasjonen på. En slik uordnet opptreden av virkeligheten må vi bare ta til etterretning. I en slik situasjon tror jeg det kan være meget nyttig å ha et organ som nettopp kan se på problemer som går på tvers av departementene, slik at disse spørsmål ikke blir avvist som "Ikke mitt bord". Men dette er selvsagt en vanskelig oppgave, som det vil måtte ta tid å få en god løsning på.

NORSK FORSKNINGSINNSATS - AKTUELLE PROBLEMER FRA HVERDAGEN

Professor Vilhelm Aubert, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo

Da jeg sa ja til å gå inn her på nokså kort varsel istedenfor Sverre Lysgaard, var det på grunn av dette ordet: "hverdagen", fordi jeg tenkte at hverdagen kjenner jeg jo. Men etter hvert viser det seg at det er mange slags hverdager, og forskjellige personer som er plassert forskjellig, har nokså ulike opplevelser av den. Mitt utgangspunkt er i alle fall begrenset til en del av samfunnsvitenskapen, og det er store forskjeller mellom fagene også innenfor samfunnsvitenskap. Det blir sosiologien og de sosiologisk pregede fag som farger de betraktninger jeg kommer med her. Man kan kanskje likevel si om sosiologien at i diskusjonen om samfunnsplanlegging står den relativt sentralt, om ikke tilsvarende sterkt, med sine helhetlige ambisjoner og muligheter.

En ting som litt kommer i bakgrunnen når forskningens organisasjon blir diskutert, er spørsmålet om forskningens kvalitet: Blir det gjort god nok forskning, og er de resultatene vi får fram vesentlige? Står vi foran noe slags gjennombrudd i den samfunnsvitenskapelige tenkning? Grunnen til at vi snakker så lite om det - det gjelder i høy grad ved universitetet også, bortsett fra når enkeltpersoner skal bedømmes - er at det er veldig vanskelig å vite hva man skal gjøre med det. Det blir en beslutning for hver enkelt å prøve å gjøre det litt bedre selv, eller å stimulere og hjelpe andre til det samme.

Hvis en ser på den faglige utviklingen, vil en ofte registrere at andre faktorer enn organisasjonsforholdene slår sterkt ut; det kan være fra individets side, og det kan være påvirkning fra store samfunnsmessige strømninger som preger et fags situasjon i årevis, kanskje i tiår, uten at en kan spore det tilbake til noen bestemt organisatorisk endring i forskningen: Jeg har en subjektiv opplevelse av at det har skjedd en forandring i samfunnsvitenskapens situasjon i de siste årene. Det er blitt mye vanskeligere enn det var å finne på hva en skal gjøre. Nå ga Bjørn Pedersen meg anledning til å nevne en personlig opplevelse, den 25 år gamle undersøkelsen av hushjelploven. Den forekommer i tilbakeblikk å ha vært som fot i hose, men ga likevel noen resultater. Det var vel fordi det den gangen var av en viss interesse bare å påvise at noen nye synspunkter og metoder, som i og for seg var meget enkle,

kunne belyse spørsmål som andre fagfolk, f.eks. jurister og enkelte politikere hadde beskjeftiget seg med. Men det var i grunnen mye av en lek. Vi valgte ikke dette område ut fra et dypt engasjement, i hushjelpenes situasjon, og heller ikke fordi vi så denne undersøkelsen som noe nærliggende middel til å finne nøkkelen til de store sosiale utviklingslinjer eller muligheter for å endre samfunnet. Undersøkelsen var langt på vei et middel til å demonstrere og prøve ut visse synspunkter og metoder.

I dag opplever mange av oss situasjonen slik at det ikke er nok med én slik problemstilling, og det tror jeg også gjelder for dem som har forventninger til samfunnsvitenskapene. Det er blitt såpass mange samfunnsvitere etter hvert; det går såpass mye penger til samfunnsforskningen at en med rette venter noe mer. Og dette er en viktig grunn til at det har blitt vanskeligere å drive samfunnsforskning enn det var. Dette henger sammen med at det er såpass lite sikkert å bygge på i sosiologien at det ikke er grunn til å vente seg veldig meget av ganske alminnelig traust arbeid ut fra en ramme som er gitt og med metoder som er utprøvet. Det er antakeligvis ikke så veldig langt en kan komme ved en slik innstats.

Det trengs et grundig arbeid på lengre sikt i retning av å skape det helhetsperspektivet som Madsen nevnte. Her synes det å være et sammenfall mellom opplevelsen fra i hvert fall én representant for statsforvaltningen og de behov som foreligger der, og hvordan en del forskere opplever situasjonen.

Vi har jo en del eksisterende helhetsbilder, og noen av dem er i dag også ganske populære og utbredt blant samfunnsvitere. Selv har jeg ikke noe tro på at vi kan komme noe særlig videre på grunnlag av disse eksisterende helhetsbilder. Det må arbeides i retning av å skape noen nye teoretiske rammer for den eksisterende empiriske samfunnsforskningen. Spørsmålet er hvordan vi ligger an hvis dette er den riktige diagnosen. Det må i så fall settes inn ganske mye med sikte på dette ganske ambisiøse og nokså diffuse mål, nemlig å arbeide mot et større helhetsperspektiv, en måte å beskrive samfunnet på som gjør det litt lettere å få grep på hvor de forskjellige sosiale fenomener hører hjemme - ikke bare innenfor sektorer, men på tvers av sektorer.

Forskning er blitt noe ganske alminnelig. Det er ganske mange som driver med forskning nå, og det er ingen grunn til å se på det som noe spesielt i den ene eller den andre retning. Mitt inntrykk har etter hvert blitt at forskning hvis vi ser bort fra de store gjennombruddene, på mange måter er lettere enn mange andre virksomheter. Det betyr også at vi må se på forskeren som en person som reagerer under en situasjons press, muligheter og fristelser, i likhet med andre som er opptatt av å gjøre en viss karriere, sikre seg utkomme og et godt liv, og som i svært mange

tilfelle vil følge de veier som synes å lede mot slike allmennmenneskelige mål.

Ser en på situasjonen for de unge samfunnsviterne, som er relativt nyutdannet, må en si at den er vanskelig p.g.a. den usikkerhet og forvirring som på mange måter råder i våre fag og p.g.a. det kompliserte samfunnsbilde som møter dem når de ser på det samfunn som er deres forskningsfelt.

De befinner seg i en situasjon hvor det er veldig vanskelig å legge opp en gjennomtenkt forskningsstrategi. Hvor skal de hente kriteriene for det forskningsarbeidet de legger opp til? Det er i hvert fall to alternativer som kan ha særlig interesse i denne forbindelse. Det ene er å prøve seg i en eller annen form for anvendt forskning, oppdragsforskning, enten ved å prøve å komme inn ved et av de nokså mange spesialiserte institutter som vi har fått innenfor samfunnsforskningen her i landet, eller å være med på prosjekter gjennom å søke departementsbevilgninger. I alle fall kan de bli tvunget inn i en nokså kunstig form for spesialisering som ikke går på fag, men på områder og problemer. Denne type spesialisering kan være vel så farlig som disiplinspesialiseringen.

De unge forskerne vil også stå overfor en meget stor økonomisk usikkerhet. Engasjementet vil ofte strekke seg over meget kort tid. Unge samfunnsvitere vil ofte også komme under et sterkt trykk fra andre etablerte fag. Det kan være samfunnsfag som sosialøkonomi, og det kan være teknisk/naturvitenskapelige fag - som har visse forventninger om hva god forskning er, og som meget lett kan friste samfunnsviteren til å overspille sine mulige ferdigheter og fagets løfter innenfor bestemte typer av metodikk. Innenfor denne sektoren vil det være vanskelig for unge forskere å få den adgang til faglig fordypelse og faglig vekst, som skal til for å være med på å løse noen av de problemene jeg nevnte om å skape det helhetlige bilde.

Så har vi på den annen side universitetene og andre høyere læresteder. Der skulle friheten i prinsippet være større når det gjelder valg av arbeidsoppgaver. Men også her fins det begrensende og styrende mekanismer som kan slå ut like uheldig som de press og begrensninger som kan ligge i oppdragsforskningen. Det blir viktigere å demonstrere ferdigheter enn å få resultater. Og hvis vi tenkte oss en ideell karriere, var det kanskje ikke noe å innvende mot at en bruker en del år av sitt liv på å tilegne seg og demonstrere ferdigheter. Når en så har vist at en behersker dem, bruker en dem til noe annet og bedre. Spørsmålet er om vi har den type livssyklus i forskningen.

Og dette bringer meg over til de noe eldre forskernes situasjon. De har altså vært igjennom denne fasen, er ferdigbedømt og sikret økonomisk og har alle friheter. Spørsmålet er om universitetet i dag er et sted hvor en kan bruke denne friheten til å arbeide med oppgaver av den typen jeg nevnte. Det er vel en nokså utbredt oppfatning at det er vanskelig, skjønt ikke umulig, på grunn av studenttilstrømmingen og på grunn av en rekke andre trekk ved universitetslivet, blant annet lønns- og opprykks-systemet. Selv om en er ferdig med selv å bli bedømt, består en nokså stor del av resten av livet av å bedømme andre. Og det blir for mange svært liten tid til å drive forskning og dermed liten frihet.

Paradoksalt nok finner en idag vel så gode nisjer for fremtidsrettet og langsiktig forskning innenfor enkelte anvendte institutter som ved universitetet. De som driver med anvendt forskning har i hvert fall nokså mye tid til å drive med forskning, og det er slett ikke alltid slik at kravene fra oppdragsgiverne er så veldig stramme. Hittil har det i hvert fall for en del vært ført en liberal politikk fra oppdragsgivernes side. De har heller ikke tid til å følge altfor nøye med i hva som foregår.

Et spørsmål er om en på en bedre måte kunne utnyttet noen av de ressursene som ligger i de noe eldre forskerne. Dette har en sammenheng med våre oppfatninger av formene for forskning. En har kanskje vært for bundet av forestillingen om at et prosjekt eller en undersøkelse skal være konsentrert om en primær datainnsamling. Når det i den offentlige forvaltning og i private organisasjoner og bedrifter oppstår problemer av samfunnsvitenskapelig art kan det være mer rasjonelt å bruke forskere i en konsulterende funksjon og til å foreta en oppsummering og trekke konklusjoner av eksisterende utført forskning. Det blir nok kastet bort en god del penger og tid på å gjenta undersøkelser som i grunnen er gjort, og hvor en kanskje har funnet ut det som er å finne ut ved de anvendte metodene.

Jeg finner det stadig vanskelig å drive samfunnsforskning uten en visjon om fremtidens samfunn. Med det mener jeg ikke bare at det er vanskelig fordi en vil være til nytte eller fordi en er engasjert i visse verdier. Men det er også rent teoretisk vanskelig å drive en ren årsaksforskning eller evalueringsforskning i de former som har vært de mest vanlige. I samfunnsvitenskapene er det jo slik at når vi prøver å fastlegge årsakene til tingenes tilstand på et område, finner vi gjerne at det er et stort spektrum av faktorer som virker inn. En del av de mulige årsakene har i grunnen ikke noen særlig interesse fordi det ikke er noe å gjøre med dem, eller fordi de er langt mindre manipulerbare enn andre faktorer. Uten en slags anelse både om hvor en ønsker å gå hen, og om hvor det er sannsynlig at samfunnet kommer til å gå fordi det politiske system er innstilt på å realisere visse visjoner om fremtiden, blir det vanskelig faktisk å drive forskning om større og vesentlige problemer.

Men hvor ligger da de største og uløste problemene? Dette må sees ut fra målsettinger som det er relativt stor enighet om, slik at forskningen har en adresse til nokså mange, og ikke bare til små grupper som har sine spesielle oppfatninger om hvor samfunnet bør gå hen.

Den systematiske, mer eller mindre vitenskapelige tenkning som samfunnsplanleggingen bygger på, har dels vært konsentrert om det samfunnmessige makronivået og dels om individnivået. Makroplanleggingen har et teoretisk grunnlag i sosialøkonomien som er relativt avansert. Det forhindrer ikke at det kan være behov for nye vitenskapelige gjennombrudd også her. Men det er lagt et grunnlag som en kan arbeide ut fra. Et visse grunnlag fins også på individplanet når det gjelder mennesket som forbruker, som inntektsmottaker, som pasient og klient. På visse områder fins det ganske velutviklede disipliner f.eks. medisin og jus, som leverer teoretiske synspunkter som gir grunnlag for praktisk handling.

Det nivået som synes å være svakest gjennomarbeidet, er det som ligger mellom storsamfunnet og individet og hvor det skjer en formidling mellom beslutningene på makronivå og individets velferd. Det midlere nivå består av lokalsamfunn, nærmiljøer, arbeidsplasser, bedrifter, organisasjoner osv. Det er både politisk og vitenskapelig et sjikt eller et nivå i samfunnsstrukturen som det blir snakket meget om under debatten om sentralisering og desentralisering, betydningen av miljøkvaliteter og trivsel i det sosiale miljø. Men på dette nivået fins det knapt noe alment akseptert systematisk grunnlag for tenkningen. Samtidig ser jeg det slik at det nettopp er på dette nivået at en del av de nye samfunnsvitenskapene, sosiologien, sosialantropologien og organisasjonsteorien har sin analytiske styrke og i fremtiden vil kunne levere et bidrag som binder sammen planleggingen på makronivå og konsekvensene for lokalsamfunn og nærmiljøer. Det har egentlig ikke manglet undersøkelser på dette nivået, innenfor det som en gjerne kaller distrikts-sosiologi eller regionalsosiologi. Faktisk har mye empirisk arbeid ligget på det nivå, kanskje nettopp ut fra en erkjennelse av behovet for å forstå formidlingen mellom makro- og mikroplanet. Men en må nok si at det ut av disse enkeltundersøkelsene ikke har kommet noe gjennombrudd.

Betydningen av å trekke dette mellomnivået sterkere inn i samfunnsanalysen og planleggingen knytter seg blant annet til en sentral politisk målsetting for fremtiden; spørsmålet om deltakelse og medbestemmelse på alle nivåer. Det kommer antakeligvis til å bli et hovedproblem, kanskje hovedproblemet, for fremtidig politikk. Men det er klart at hvis det skal legges et brukbart grunnlag for konkrete vedtak og nye lovbestemmelser i demokratiseringsprosessen, kreves det både nye undersøkelser og fremfor alt kanskje en mer prinsipiell gjennomtenkning f.eks. av selve begrepet lokalsamfunn. Hva er det egentlig for noen

egenskaper ved lokalsamfunnet som gjør at mange mener at her ligger et av de viktigste vilkårene for menneskets trivsel. Hva er det som skal til for at et elektorat, en gruppe mennesker som stemmer på en representant, er slik at den som blir valgt har en virkelig plattform og står under en viss reell styring fra velgerne? Under hvilke vilkår, i et samfunn som er meget mobilt, vil dette kunne fungere?

Jeg nevner dette som et eksempel, et av de viktigste eksempler jeg kunne trekke fram, på hvordan man fra myndighetenes side bør tenke i forhold til samfunnsvitenskapen. Det gjelder å finne fram til noen relativt få, men større og samlende problemstillinger som kan utforskes og ikke for ensidig satse på mer detaljerte evaluerings- og årsaksundersøkelser. Det reiser en rekke praktiske problemer når en slik tanke skal oversettes til praksis, og det er vanskelig å si hvordan tanken skal settes ut i livet. Det er i hvert fall viktig at fagene markerer sin egenart og gjør seg det mer bevisst hva de kan og hvordan samfunnet best kan utnytte den eksisterende ekspertisen. Forskningsprogrammer av en slik mer omfattende og langsiktig karakter vil i sin tur også stimulere politikerne og forvaltningens tjenestemenn til å gjøre seg opp en noe klarere mening om hvor de største problemene på lengre sikt ligger.

DEBATT

Johannes Moe

Siste årsberetning fra NTH viser at våre forskningsprosjekter har en svært variert finansieringsbakgrunn. Av de 6-700 prosjekter som var under bearbeidelse i 1974/75, ble bare 25% finansiert direkte over NTH's budsjett. 10% fikk støtte fra kommuner, fylker og statsforvaltning, en stor del fra NTNf osv. Videre oppgir instituttene at de bruker ca. 30% av sin tid til forskning, altså atskillig mindre enn de 50% som en normalt forutsetter for universitetsansatte. Av den forskningen som er registrert, ble kun 30% utført av NTH-ansatte i primærstilling. Her kommer hele den tilsluttede virksomheten inn som et meget viktig element.

På bakgrunn av dette vil jeg nevne et par punkter. Det ene er at jeg kan slutte meg helt til Pedersens argumentasjon for samarbeidet mellom forskningsinstitutter og universitetsmiljøer. Gjennom et slikt samarbeid, med en stor prosent personell utover de som er ansatt primært for undervisning, så har man nettopp mulighet for å løse det problem Aubert var inne på, nemlig "de eldres problemer". De kan arbeide gjennom veiledning av en hel rekke yngre forskere og bruke sin erfaring til å lede forskning. Jeg kan ikke se hvordan man kan få til forskningsteam som er tilstrekkelig store og fleksible og egnet til å løse de virkelig større tverrfaglige oppgaver, med mindre man har ressurser utover de personene som er ansatt primært for undervisning. For å få dette til å fungere skikkelig, trenger man et permanent apparat.

Hvordan får man så resultatene ut? Det er en måte som er ufeilbarlig når det gjelder å få forskningsresultatene formidlet til brukerne: I stedet for bare å eksportere rapporter bør de kandidater som har gjort jobben, gjennom forskning i utdanningsmiljøet "eksporteres" sammen med resultatene.

Robert Major

Jeg vil kommentere Pedersens omtale av forholdet mellom NTNf-instituttene og Universitetet i Oslo. Hovedmengden av aktiviteten ved dette universitetet er av grunnleggende art. Det foregår lite anvendt forskning. NTNf-instituttene har ikke som oppgave å duplisere universitetene. Vår oppgave er å bruke innsikt fra universitetsforskning og annen forskning

til å løse oppgaver, dels for næringslivet og dels for samfunnslivet i bred forstand. Dette gjør at mens det er riktig at universitetet spiller etter grunnforskningens prinsipper, så må vi spille etter den anvendte forsknings prinsipper, og de er annerledes, på mange måter svært annerledes. Vi er veldig avhengig av å etablere kontakt med brukerne av forskningsresultater. All erfaring viser at hvis man ikke i anvendt forskning kan etablere denne kontakten, så vil man ikke ha suksess i det lange løp. Hvis NTNf har noen styrke, så er det at man i betydelig grad har klart å etablere denne kontakten med brukerne.

Pedersen sa at han sto med et ben i hver leir, men han er grunnforsker først og fremst, og det er helt naturlig at han finner seg best til rette i universitetsmiljøet. Men det er også naturlig at han gjerne vil få grunnforskningen over der han har sitt annet ben. Det er imidlertid veldig vanskelig for oss å akseptere at man skal endre en forskning som er bygget opp med et bestemt formål for øyet, fordi noen som har et ben i vår leir ønsker det. Vi har andre forpliktelser.

Selv i dette anvendte forskningsmiljø er det likevel helt nødvendig å ha en viss frihetsgrad for forskerne for at de skal kunne trives og for at de skal få et kreativt miljø. Sentralinstitutt for industriell forskning, hvor Pedersen har sitt ene ben, har f.eks. betydelige beløp som instituttet fritt disponerer til forskning. Dessuten får det et enda større beløp hvert år til prosjekter, og det er prosjekter som stort sett er formulert av forskerne. Svært mange av dem tar sikte på nytteverdier, men det er dog av fri vilje de er formulert av forskerne.

Samarbeidet mellom universitetet og NTNf-instituttene er ikke maksimalt, og vi håper det kan utbygges utover hva det er i dag. En ting må imidlertid holdes klart for øyet, og det er at hvis man skal ha et effektivt samarbeid, må man ha noenlunde samme målsetting. Det er der det i grunnen spriker. Det er i hvert fall større fellesskap i målsetninger mellom NTH og SINTEF enn det er mellom Universitetet i Oslo og NTNf-institutter. På noen områder, som geoteknisk forskning og byggforskning, er det praktisk talt ingen felles målsetting og derfor heller ikke nevneverdig samarbeid. Men det er klart at på veldig mange felter har man felles faglige interesser, og samarbeid kan utbygges. Jeg tror imidlertid ikke man skal sikte mot en slik organisert integrering som Bjørn Pedersen var inne på. Med den noe sprikende målsetting man har, tror jeg simpelthen at det ikke vil fungere, og det ville kunne bringe veldig store komplikasjoner og vanskeligheter i et arbeidende system. Jeg er enig i at samarbeid både kan og bør utbygges, men det bør skje i realistiske former.

Nico Norman

Med utgangspunkt i erfaringene fra Rektormøtets utvalg om oppdragsforskning, vil jeg nevne et par poenger. Jeg tror vi kan si at universitetsansatte i grunnen er veldig åpne for i større grad å ta på seg oppgaver som kan anses samfunnsrelevante, enten dette skjer under de ordinære budsjettbevilgninger eller i form av kontraktsforskning. Men de har ikke noe ønske om at universitetene skal utvikle seg til noen form for oppdragsinstitutter. Universitetene bør ta oppgavene hvis de ikke mer naturlig kan utføres ved oppdragsinstitutter, og når universitetene peker seg ut som det mest naturlige sted. Dette leder til to prinsipper, nemlig at universitetets deltakelse må baseres på frivillighet, og at oppgavene må være relevante for det forskningsmiljøet som engasjerer seg i dem.

Vi har i utvalget gått inn for at en bør få et bedre samarbeid mellom universitetene og frittstående institusjoner. Konkrete organisasjonsformer er ikke foreslått fordi forholdene varierer fra sted til sted. Spesielt er det, som Pedersen var inne på, behov for utvidet samarbeid i Oslo-området. Fra universitetets side er vi veldig åpne og villige til dette. Skal samarbeidsønskene realiseres, må det imidlertid ikke være slik at forskningsinstituttene trekkes så langt over mot å løse bare dagsaktuelle oppgaver at man ikke kan møtes, for tross alt vil jo universitetene ha sin basis i det mer fundamentale.

Odd Austveg

I slutten av denne måned skal norsk samfunnsforskningspolitikk opp til diskusjon i OECD. I eksaminatorenes utredning pekes det på at i Norge som i andre land er det et dypt skille mellom universitetsforskning og næringslivets forskning. Fra samfunnsviterhold har det kommet en til dels sterk kritikk mot at NTNf i sterkere grad tar opp samfunnspolitiske spørsmål i sin forskning; samfunnsviterne bør ta hånd om slike spørsmål. Til det har NTNf og vi i Industridepartementet svart at vi syntes det var større grunn til å kritisere NTNf hvis de ikke tok med disse mer menneskelige faktorer ved siden av de tekniske. Det er klart at disse hensynene må ivaretas samtidig. Vi må få til samarbeid her, og vi bør se til å få drøftet dette snarest. Vi i Industridepartementet er sterkt interessert i å få til en videre utbygging av det NTNf har gjort med å prøve å trekke inn andre fag i løsningen av de spørsmålene som er forbundet med teknologi. Dette med "technology assessment" er en viktig sak. Jeg tror at industrien, i alle fall svært mange av industriens representanter, er interessert i å få hjelp på et tidlig tidspunkt, slik at man ikke reiser en fabrikk, og så noen år etterpå får krav om ekstra investeringer på 50 mill.kr. for å forbedre det indre eller ytre miljø.

Even Mehlum

Det lyder muligens trivielt, men jeg synes poenget bør nevnes her hvor man har sagt at betydningen av forskningens nytte må dempes ned. Sentralt i forskning i dag er dens nytteverdi. La meg ta et eksempel. I løpet av meget få år har Akergruppen klart å legge om sin konstruksjon, sin produksjon, sitt salgsapparat, og er plutselig av de ledende på et helt nytt felt, nytt i Norge i hvert fall. Hva hadde konsekvensene vært hvis Akergruppen i forskningssamarbeid med andre ikke hadde hatt 2-300 mennesker i det avgjørende øyeblikk, som kjente nye konstruksjonsmetoder og nye produksjonsmetoder, hva hadde konsekvensene vært for Sunnhordland, Trøndelag og andre regioner?

Det forekommer meg opplagt at nytten av teknisk, landbruksvitenskapelig og næringslivsforskning er en kraftig begrunnelse for at det skal bli meget vanskelig å skille samfunnsvitenskap, i hvert fall i betydning samfunnsplanlegging, fra det teknologiske. I denne sammenheng er det trolig en ren detalj i et mye større bilde om man lager et nytt forskningsråd for samfunnsplanlegging. Det viktige er at vårt samfunn på godt og vondt er så avhengig av teknologi og forandring av teknologi, også innen landbruk og andre områder av næringslivet, at dette nye organet nær sagt burde vært Storting og Regjering. Jeg frykter for at et nytt råd lett blir visping i luften hvis man ikke trekker inn disse underliggende, meget sterke og helt avgjørende økonomiske, næringsmessige kreftene.

Karl Stenstadvold

Et av de store problemene for forskningen som politisk virkemiddel er tidspress-situasjonen. Vi har for liten tid til å få fram forskningsresultatene. Vårt håp, og det gjelder sikkert i departementene også, er at departementene etter hvert begynner å komme opp på ryggen av problemene, slik at man slipper å få den situasjonen hele tiden at man skal ha svaret i morgen på et problem som oppsto i går, og som man egentlig trenger forferdelig mye lenger tid på. Og da kan man gjerne se hen til det nye forskningsråd, som vel i noen større grad skal kunne bidra til at det offentlige, ikke minst departementene, kommer noe mer ajour med en langsiktig utredningsvirksomhet, som kan tjene deres daglige behov senere.

Halvor Stenstadvold

Jeg har lyst til å sette fingeren på det som i alle fall for meg var nokså slående ved de to innleggene til Madsen og Aubert, nemlig at de forventninger og synspunkter som kom til uttrykk i dem, nesten punkt for punkt var diametralt i kollisjon med hverandre. La meg presisere dette. Ut fra departementets behov la Madsen for det første vekt på at man har et ønske om en relativt stor innsats fra samfunnsfagene, fordi forvaltningens oppgaver er stadig større og mer krevende. Han fremhevet videre at den politiske prosess, kanskje særlig i tider med skiftende politiske forhold, er slik at man har forholdsvis liten tid til disposisjon for hver enkelt oppgave man trenger utredning på. Endelig la han vekt på at det på tross av dette er behov for undersøkelser eller assistanse med sikte på å skaffe mest mulig oversikt og helhet over de problemområder departementet arbeider med.

Skift så over til Auberts innledning, i hvert fall slik jeg opplevde den. Han hevdet at fagene på mange måter er umodne, i alle fall i den forstand at man ikke er kommet veldig mye lenger enn til en periode med prøvekjøring av teknikker og metoder. Man er knapt nok i det hele tatt begynt på den type arbeid som Madsen etterlyste, nemlig helhetlige oversiktsvurderinger. Aubert la videre vekt på at man derfor i det faglige arbeid trenger tid, selv til hver enkelt oppgave, og at man trenger faglig konsentrasjon og i en viss forstand ro til å arbeide faget frem. Det som kort og godt er mitt spørsmål, i hvert fall foreløpig, er hva som i grunnen vil komme ut av dette møtet mellom ivrige etterspørrere av mer samfunnsfag, og nokså nølende og på mange måter upreparerte tilbydere av forskning på disse områder.

Per Nyborg

I forhold til den store vekst i forskning og rekruttering til forskning i løpet av 60-årene har det de siste årene som kjent skjedd en stor endring, kanskje først og fremst på universitetssektoren, men også andre steder. Nå øyner vi kanskje en viss videre ekspansjon i forskningssystemet, spesielt gjennom styrkingen av samfunnsforskningen med det nye forskningsrådet. Jeg har imidlertid følelsen av at man vil forsøke å få dette til uten å ansette flere mennesker. Det er vel egentlig nokså opplagt at det er begrenset hva man kan få ut av forskningsinnsats uten å investere i forskere. Jeg vil derfor gjerne understreke at forskernes arbeidsforhold er sentrale når man skal se hva en kan få ut av investeringene.

Uansett om personalpolitikken har vært god eller dårlig, bør vi nå undersøke det system vi har; er det riktig dimensjonert, er det riktig bruk av personalressursene, og trenger vi så mange forskningsrekrutter? Det er litt for lett å si at forskningsrekruttene bør og kan få arbeid utenfor forskning. Man har ikke tenkt igjennom deres utdanning som en forbedelse for å gjøre en jobb andre steder.

I hvert fall på universitetene utføres en stor del av oppdragsforskningen av nyutdannede, som går som vitenskapelige assistenter på prosjekter. Jeg tror man grundig trenger å overveie om ikke en større del av denne virksomheten bør utføres av høyt kvalifiserte, fast ansatte forskere. Universitetslærere bør få mulighet for avlastning, slik at de gjennom forskningsoppdrag kan gjøre en innsats de har spesiell kompetanse for, og som også kan komme direkte til nytte for samfunnet. Man kan da få høyere kvalifisert faglig arbeidskraft på prosjektene, og en faglig oversikt med på kjøpet, slik at man ikke bare sitter og gjør nye sektorutredninger.

Vilhelm Aubert

Jeg vil si litt om to hovedpunkter. Det ene er samarbeidet teknikk/samfunnsvitenskap, det andre er kollisjonen mellom Madsens og mine synspunkter. Når det gjelder det siste, så vil jeg nok si at jeg tror ikke det er så veldig stor uenighet mellom Madsen og meg når det gjelder hva den ideelle situasjon ville være på begge sider og for samarbeidet. Men vi handler under svært forskjellige typer av press, og har opplevd at det i konkret samarbeid kan være vanskelig å få ivare tatt alle de hensyn som skal ivaretas. Selv ser jeg vel på dette som en prosess hvor man må prøve seg fram. Man må regne med ganske mye feilslag, men ikke gå av veien for å ta opp motsetningene, og ikke gå av veien for å prøve å evaluere.

Når det gjelder samarbeidet mellom teknikk og samfunnsvitenskap, så er jeg selvfølgelig helt enig i at det er av fundamental betydning sett fra samfunnsviternes side å forstå en del av den teknologi som foreligger og den teknologi som kan komme. Men den annen sak er spørsmålet om hvordan dette samarbeidet skal organiseres. Skjer det best ved at et råd eller et institutt kombinerer disse to forskningstyper, eller er selve planleggingsnivået det sentrale punkt? Eller er det viktige at samfunnsvitere kommer sammen med teknikere som forklarer dem en del om den tekniske virkelighet? Et annet spørsmål er om det egentlig er så veldig nær sammenheng mellom teknisk forskning og samfunnsvitenskapelig forskning?

Jeg synes det ut fra behovene for tverrfaglighet og samvirke er altfor lettvtint å trekke den slutning at det skulle være akkurat den tekniske forskning og den samfunnsvitenskapelige forskning som skulle drives under en felles hatt eller et felles institutt. Jeg tror det er noe som krever en langt mer nyansert behandling.

Jan Madsen

Jeg tror den situasjon beskrivelsen av departementsforskningen som er gitt, er riktig, nemlig at brukerne etterspør veldig mye, mens forskerne ofte sier at vi har ikke så mye. En slik situasjon tror jeg vi må leve med, men jeg har lyst til å bruke et lite bilde. La oss si at der kommer en telefon til forskerne med beskjed om at nå brenner det her. Kan dere hjelpe oss? Så svarer man nei, vi har egentlig altfor liten innsikt i brannproblemer foreløpig, selv om vi har gjort en del studier. Men nå holder vi på å utvikle en brannsprøyte som blir veldig effektiv, så hvis dere kommer igjen om en 5 års tid, så skal vi prøve den. Dette oppleves ikke som så veldig fruktbart for han det brenner hos. Svaret kunne være at dere må skjønne at vi ikke kan drive som en stadig brannstasjon, men noe innsikt har vi i dette. Vi kan avse en mann så lenge som kan prøve å hjelpe dere med det som han måtte ha, mens vi andre arbeider på den brannsprøyten. Jeg tror vi bør komme fram til en slik ordning.

Bjørn Pedersen

Jeg synes at det er beklagelig at Major uttrykker seg på den måten han gjør, ved at han gjennom å karakterisere min forskning som grunnforskning og påpeke at jeg har et ben i hver leir, tillegger meg det motiv at jeg skal prøve å trekke NTNFI-instituttene inn som et universitetsinstitutt. Det er absolutt ikke mitt syn. Jeg tror han må ha et litt gammelt syn på aktivitetene til universitetene. Jeg tror han ville være overrasket over hva som pågår ved universitetsinstituttene for tiden. Mitt ønske er å få til det samme i Oslo som man har greid i Trondheim med NTH og SINTEF. Jeg tror at fra universitetets side er det villighet, og at det også fra NTNFI-instituttens side er interesse og vilje. Det er beklagelig at NTNFI sentralt uttrykker seg slik som Major nettopp gjorde. Jeg er glad for at Norman kom med den oppfatning som jeg tror er meget utbredt på universitetet, nemlig at man også er interessert i å arbeide med anvendt forskning. Jeg er helt enig i at brukerkontakt er viktig. Spørsmålet er hvor denne brukerkontakten skal etableres, om den skal være reservert til det sentrale NTNFI-systemet eller til de enkelte delene av systemet.

FORSKNINGSRÅDENE - OPPGAVER OG MULIGHETER I LYS AV 25 ÅRS ERFARING

Professor Rolf Danielsen, Historisk institutt, Universitetet i Bergen

Det norske forskningsrådssystem ble til i årene 1946-49, dvs. i den første etterkrigstid. Etapper i denne prosess var "Lov om tipping i samband med idrettstevlinger" av 21. juni 1946, som forutsatte opprettelse av et almenvitenskapelig forskningsråd, stortingsvedtaket om opprettelse av NTNf samme sommer, og endelig den kgl. rsl. av 12. mai 1949, som etablerte NAVF, NLVF og Forskningsrådenes fellesutvalg. Opprettelsen av NFFR i 1972 kan betraktes som en supplerings av systemet:

Karakteristisk for dette system var:

- 1) At det ble skapt en balanse mellom selvstendighet og statlig kontroll, idet rådene på den ene siden var frittstående med en selvstendig administrativ kjerne og utstyrt med bevilgningsmyndighet. På den annen side hadde staten gjennom sin rett til å oppnevne rådsmedlemmer og gjennom Fellesutvalget sikret seg mulighet for kontroll og ko-ordning.
- 2) En særegen finansieringsform via tippemidlene. For NAVF var de den eneste finansieringskilde helt fram til 1970.
- 3) Tre næringsorienterte råd som i samarbeid med de berørte næringer hadde ansvar for en beslutningsorientert forskning, og et almenvitenskapelig råd som i intimt samvirke med universitetene skulle ta hånd om spektret av grunnforskningsdisipliner.

Etableringen av dette system representerer det viktigste initiativ som er tatt i norsk forskningspolitisk historie. Systemet ble til i en skjebnetime for norsk vitenskap. Bakgrunnen var dels et sterkt følt behov for å sette forskningsressurser inn som en faktor i gjenreisningen og utbyggingen av norsk økonomi. Denne motivfaktor lot seg lett innpasse i den planleggingsøkonomi som det var lagt et grunnlag for av Colbjørnsen og Sømme i trettiårene og som kom til full utfoldelse under ledelse av Erik Brofoss etter krigen. Dertil kom et behov for gjenreis-

ing av grunnforskningsmiljøene, som var utarmet av krigsårenes slitasje og led under følgene av minimale bevilgninger og universitetslærernes ofte fatale mangel på framsyn i rekrutteringsspørsmål.

Systemet ble til i en tid som nødvendigvis måtte være sterkt orientert mot teknologi og produktivitet. Disse verdier står helt sentralt som motivfaktorer også bak NAVF. Likevel ble de humanistiske og de samfunnsvitenskapelige disipliner tatt med inn i systemet. Dette var av epokegjørende betydning. Det muliggjorde en gjenreisning av norsk humanistisk forskning og en bred nyreising av norsk samfunnsvitenskap, et av de største løft i norsk vitenskaps historie. Når disse felter ble tatt med, vil jeg tro at en del av forklaringen er den tradisjonelle respekt for nasjonale kulturtradisjoner som preget elementer innenfor det gamle sosialdemokrati.

Innenfor det nye forskningsrådssystem syntes det i utgangspunktet forutsatt en relativt klar funksjonsdeling. De tre sektorråd skulle betjene næringsinteresser, NAVF den grunnleggende forskning. Denne deling er opp mot vår tid i noen grad blitt utvisket. NTNf har beveget seg over i anvendt samfunnsvitenskapelig forskning og endog i virksomhet som peker inn i offentlig planlegging, en bevegelse som bl.a. er markert gjennom opprettelse av en serie frittstående institutter. NAVF har på sin side - uten å forsømme grunnforskningen - orientert seg mot mer samfunnsrettede oppgaver, skoleforskning, mediaforskning, sosialmedisin, oljegeologi, bygningsvern, for å nevne noen stikkord. Denne nyorientering, som har funnet sted uten noe offentlig påtrykk, er et vitnesbyrd om rådernes evne til å tilpasse seg nye holdninger i samfunnet.

Forskningsrådene fikk seg opprinnelig pålagt en treleddet oppgave. For det første skulle de vurdere og prioritere den forskeriniterte forskning, for det andre skulle de selv ta initiativ til å kartlegge forskningsbehovene og planlegge og koordinere, eventuelt også finansiere denne forskning. For det tredje skulle de stå til disposisjon for myndighetene med utredninger og analyser. Den første av disse oppgavene, som fremdeles er helt sentral i NAVF, måtte lenge bli helt dominerende. Det viste seg nemlig meget snart at miljøenes almene fattigdom i etterkrigsårene var så stor at NAVF måtte opptre som en slags flyvende patrulje med den oppgave å avbøte de verste mangler. Denne politikk, som er blitt kalt en overrislingspolitikk, innebar en betydelig spredning av midlene, men i dag er det vanskelig å se at dette kunne ha vært gjort annerledes. Resultatet av denne virksomhet ble bl.a. en rekrutteringseffekt uten hvilken de storstilte utbyggingen av universitetene fra slutten av 50-årene ikke hadde vært mulig. Oppgaven begrenset seg ikke bare til å stampe fram flest mulig forskere, men tok også sikte på å gi disse forskere bedre og mer rasjonelle arbeidsforhold og mer avansert utstyr. Tiltak i denne retning var bl.a. NAVF's instrumenttjeneste, som

ble organisert fra 1960 og deltagelse i reising av forskningsbygg fra midten av 50-årene. Denne overrislingspolitikk innebar også organisasjonsmessige nydannelser, som fikk varig betydning i norsk forskning. Eksempler på dette er Det odontologiske forskningsinstitutt 1950, som reiste norsk odontologisk vitenskap fra grunnen, Norsk institutt for historisk forskning fra 1951, som bl.a. bidrog til å etablere instituttstrukturen ved våre humanistiske fakulteter, og Institutt for samfunnsforskning, grunnlagt for private midler 1950, men støttet av NAVF, et institutt som brakte de moderne samfunnsvitenskaper langt fram både i nordisk og internasjonal sammenheng før de hadde vunnet innpass ved universitetene.

Den virksomhet som det her er gitt glimtvis antydninger om, fant i overveiende grad sted til fordel for universitetene. Man har talt om NAVF-midlene som et "budsjett II" for disse institusjoner. Det spørsmål har ofte vært stilt om midlene da ikke like godt kunne ha vært overført direkte til universitetene, som jo best skulle kunne kjenne sine egne behov. Men budsjett-II midlene har aldri vært fordelt i forhold til universitetenes grunnbudsjetter, men snarere slik at de har fungert som korrektiv til universitetsprioriteringene. At NAVF har fungert som "et fellesorgan for universitetene", innebærer også at rådet har vært i stand til å se de forskningsmessige oppgaver i en nasjonal sammenheng. Dermed har rådet kunnet bidra med et korrektiv til det foreldede og partikularistiske autonomibegrep som universitetene dessverre ennå klynger seg til. Men NAVF's horisont har ikke ensidig vært begrenset til universitetene. Rådet har også følt et ansvar, endog et særlig ansvar, for initiativ som har kommet fra personer eller miljøer utenfor universitetene og i en rekke tilfelle kunnet tre støttende til der disse institusjoner med sine rigide formelle kompetansekrav har kommet til kort.

Den andre av de tre hovedoppgavene, "å foreta en løpende analyse og vurdering av behovet for forskning... og gi tilråding om hvilke tiltak som bør treffes", har særlig preget NAVF's virksomhet i de senere år. Fra slutten av 60-årene har rådet tatt initiativ til en serie større utredninger - om anvendt skoleforskning 1967, kreftforskning 1968, sosialforskning 1970 - fram til den storstilte Humaniorautredningen 1975, som er unik også i internasjonal sammenheng.

Pålegget om å bistå myndighetene med utredninger og analyser er blitt realisert gjennom serier av initiativ, til dels av dramatisk art, som da en NAVF-uttalelse i 1974 medvirket til at planer om norsk deltakelse i romforskning ble lagt vekk. Det viktigste og permanente uttrykk for denne forpliktelse er likevel NAVF's utredningsinstitutt. Instituttet har dels fungert som internt utredningsorgan, men først og fremst som service-organ for myndighetene, vokst fram under NAVF's beskyttelse.

De rundt 2.5 million pr. år denne virksomhet belaster utgiftsbudsjettet med, kan betraktes som en direkte ytelse til samfunnet.

Av de tre virksomhetsområder som her er skissert, er det det første, prioritering av den forskerinitierte forskning, som har krevet mest både av rådets midler og av rådsmedlemmenes og administrasjonens arbeidskraft. Denne orientering mot universitetssystemet har påført NAVF den bebreidelse at rådet har manglet åpning ut mot det større samfunn, at det ikke har maktet å utvikle kontaktorganer potensielle brukere utenfor universitetene har kunnet vende seg til for å få vurdert sine forskningsbehov. Denne mangel er blitt aktualisert i forbindelse med drøftingene om det nye planlagte forskningsråd for samfunnsplanlegging. Det er ingen grunn til å ta lett på dette spørsmål, og en rekke uttalelser fra NAVF's styre de senere år har vist at man er oppmerksom på problemet og arbeider med å finne løsninger. Forklaringen på denne innadvendthet kan til dels være det finansieringssystem man hadde inntil 1970. Så lenge tippemidlene fløt mekanisk inn som eneste finansieringskilde kunne dette bidra til å konservere en passiv holdning. NAVF levde på sett og vis i en politisk halvskygge uten den stimulans det gir å måtte gå ut og kjempe om statsmidlene. Men myndighetene må i noen grad dele ansvaret for denne lukkethet. I NAVF's styre, der formann og viseformann inntil 1969 ble utpekt av Kongen, og der halvparten av medlemmene fra 1970 har vært kongevalgte - og i de departementsoppnevnte fagrådsmedlemmer - har regjeringen disponert et påvirkningsmiddel som neppe har vært fullt utnyttet. Det kan hevdes at myndighetene i for liten grad har interessert seg for personspørsmålet. Denne påstand sikter ikke mot de kongevalgte styremedlemmers personlige skikkethet, men mot definisjonen av de interesser og grupper de skal representere. I det hele kan man trygt fastslå at myndighetene lenge ikke har hatt noen klart formulert politikk i sitt forhold til NAVF - enten dette nå skyldes mangel på interesse for rådets virksomhet eller tilfredshet med den måte hvorpå den har skjøttet sin oppgave.

Det forskningsrådssystem som det her - med hovedvekt på NAVF - er gitt et overfladisk riss av, har nå bestått i en knapp mannsalder. Det ble til i en skjebnetime for norsk forskning. I dag står vi igjen ved et veiskille. Vil systemet bli stående, eller vil det bli supplert på en slik måte at likevekten i det blir forrykket og enkelte elementer bygget ned? Mange tegn tyder på at myndighetene ikke lenger er fornøyd med systemet. Den forskningspolitiske interesse på sentralt hold har økt sterkt siden midten av 60-årene. Fra slutten av 60-årene er det blitt reservert betydelige forskningsmidler på departementenes hånd. Det er neppe noen tilfeldighet at bevilgningene til NAVF har stagnert, samtidig med at disse såkalte "budsjett III"-midler har økt. De planer om et forskningsråd for samfunnsplanlegging som er lansert i Stortingsmelding nr. 35 kan få vidtrekkende konsekvenser for hele vårt rådssystem, også for NAVF. En vurdering av NAVF's oppgaver kan derfor ikke gå utenom en omtale av denne melding.

Stortingsmelding nr. 35 er et ideologisk dokument og vil bli studert som sådant både nå og i fremtiden. Det formidler en forestilling om hvordan samfunnet skal være. Forskningen skal hjelpe myndighetene til å realisere et samfunnsideal. Målformuleringene vil bli diskutert på politiske premisser. Dette er ikke stedet for en slik diskusjon, men det er vanskelig å la være å undre seg over at en melding som stiller menneskelig vekst og utvikling i sentrum, ikke synes å interessere seg for det humanistiske forskningsfelt. Det er knapt nevnt. La oss håpe at det ikke har vært hensikten, men meldingen synes å være preget av sterke sosialteknologiske orienteringer, av en ensidig interesse for anvendt samfunnsforskning som avløser en eldre ensidig opptatthet av teknologi.

For øvrig er meldingen på mange måter et liberalt og lite kontroversielt dokument. Det gamle rådssystem skal bestå. NAVF vil overleve. Til og med NTNf's frittstående institutter skal bestå. Den styring av norsk forskning som det legges opp til, virker ikke rigid. Og det er neppe mange som vil bestride myndighetenes rett og plikt til en viss styring av forskningsinnsatsen. Man må snarere undre seg over at disse styringsambisjoner kommer så sent. Det styringsorgan som antydes, Regjeringens Forskningsutvalg, virker rimelig og rasjonelt. Det kan heller ikke være noen grunn til å bestride betimeligheten av de forskningsbehov meldingen lister opp, f.eks. forskning på de såkalt ressursfattiges premisser. Det er vel heller slik at forskningsoppgavene er uklart definert. Er det egentlig tale om forskningsvirksomhet, eller er det et utredningsbehov som manifesterer seg?

Innvendingene melder seg først i det øyeblikk oppmerksomheten vendes mot det organ som skal ivareta de nye forskningsbehov. Forskningsrådet for samfunnsplanlegging.

Det er ingen hemmelighet at NAVF har stilt seg skeptisk til det nye råd. Denne skepsis kan utledes av en rekke uttalelser helt fra 1972. Det kan ligge nær å tro at denne motvilje springer ut av elementær brødnid, av frykt for enda en ny kran som skal tappe et beskjedent reservoar. I og for seg ville det vel ikke være så merkelig om så var tilfelle. Enhver sosial organisasjon, et hvert arbeidsfellesskap, vil, engang skapt, være innblåst med en selvoppholdelsesdrift. Innvendingene er likevel av mer fundamental art.

1. En forskning med sikte på samfunnsplanlegging lagt inn under en særskilt organisasjon kan bidra til å befeste et skille mellom grunnforskning og anvendt forskning, et skille som for en rekke disipliners vedkommende føles irrelevant og som dessuten er praktisk umulig og politisk uheldig.
2. Kravet til kvalitet kan bli lidende. Kvalitet er et ambisiøst ord, men egentlig er det komplementært til sannhet. En forskning som i en

rimelig betydning av ordet ikke er sann, kan heller ikke gi grunnlag for formålstjenelig handling.

3. En forskning som skal gi grunnlag for samfunnsplanlegging må stille mot tverrvitenskapelighet. Tverrvitenskapelighet kan bare utvikles i forskningsmiljøene etter grundig metodologisk refleksjon. Selv om den innvending ofte rettes mot NAVF at rådet er altfor disiplinorientert, er det likevel i sitt vesen en tverrvitenskapelig organisasjon med erfaring i å utvikle samarbeidsholdninger ut over disiplingrensene.
4. Den forskning som omtales i Melding nr. 35 må - i hvert fall i overskuelig fremtid må drives i universitetsmiljøene. NAVF disponerer her et kontaktapparat basert på intime personlige kontakter gjennom mange år.
5. NAVF har en grunnstruktur som er sund og som utbygget med supplerende organer vil kunne ta hånd om nye forskningsfelter. Et nytt råd vil kreve en ny administrasjon som må bygges ut fra grunnen.
6. Et nytt råd vil øke problemene med koordineringen av forskningsvirksomheten. Ikke minst vil et forhold mellom det nye råd og NAVF's fagråd for samfunnsvitenskap kunne bli problematisk.

Selv om Stortingsmelding nr. 35 klart forutsetter at NAVF skal bestå i sitt nåværende omfang, gjør det seg gjeldende en frykt for at det vil kunne finne sted en amputasjon som begrenser oppgavene til det helt nødvendige vedlikehold av grunnforskningsdisiplinene. Denne frykt kan sies å reflektere en krise rådet befinner seg i eller er brakt i. På den ene side synes de gamle oppgaver ikke lenger så desperat pressende som de engang var. De universitetsbehov NAVF har varetatt, er selvfølgelig fremdeles til stede. Linjen er ikke løpt ut, men nødssituasjonen er ikke den samme som i rådets første tid. Således må stillingsstoppen ved universitetene føre til at rekrutteringspolitikken for fremtiden blir ført under et betydelig sosialt ansvar for de rekrutterte og med blick for at det kanskje vil kreves en ny type forskere. På den andre siden har rådet - enten det nå skyldes NAVF eller myndighetene - ikke fanget opp de nye forskningsbehov som er manifestert i melding nr. 35. Denne situasjon kan skape engstelse for at NAVF kan bli rangert inn på et sidespor. Det ville være meningsløst om så skjedde - om de ressurser rådet disponerer over, ikke ble fullt utnyttet i samfunnets tjeneste.

Denne krise, om man da kan bruke dette ord, er samtidig et uttrykk for en problematisk situasjon universitetene befinner seg i.

Samlivet mellom NAVF og universitetene har i alle år vært friksjonsløst, fordi det har eksistert en harmoni i premisser og målsettinger. Frem-

veksten av budsjett II-midlene, forskningsmidler på departementenes hånd, har derimot virket mer forstyrrende, fordi de har skapt nye klientrelasjoner og dermed organisasjonsmessige problemer. Et nytt forskningsråd vil skape enda et nytt klientforhold som må innebære organisasjonsmessige tilpassinger på universitetssiden. Bl.a. vil kravet til tverrviten-skapelighet ikke kunne møtes uten at forskningsmiljøene omstiller seg til nye arbeidsformer. Hva verre er: Kan det tenkes at de nye forskningsbehov samfunnet nå synes å gjøre gjeldende vil innebære at den forskningsproduksjon universitetene tradisjonelt har vært leverandører av vil bli mindre etterspurt i fremtiden? Disse spørsmål synes enda alvorligere all den stund universitetene også kjemper med store vanskeligheter innenfor et annet av sine gamle arbeidsområder, produksjon av lærere for den videregående skole. I gamle dager artet forholdet mellom den høyere skole og universitetet seg som et sluttet kretsløp. Den høyere skole produserte for universitetene, disse igjen for den høyere skole. Med det reformverk som for alvor ble innledet i 1959 har dette kretsløp måtte vike for et skille som kan utvikle seg til et gap. Hvordan skal universitetsstudiene tilpasses den nye lærerrolle som det videregående skoleverk nå krever? Det vil kreves anstrengelser, vilje til selvransakelse og politisk lederskap av første rang for at universitetene skal gå velberget ut av denne krise.

FORSKNINGSRÅDENE – OPPGAVER OG MULIGHETER I LYS AV 25 ÅRS ERFARING

Direktør Finn Lied, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller

Innledning

Jeg er glad for den innledning som professor Danielsen gav om opprettelsen av forskningsrådene, og de brede og om jeg skal si nesten nasjonale strømninger som ledet til opprettelsen av ikke bare NTNf, som jeg i hovedsak vil snakke om, men også de øvrige forskningsråd. Temaet i dag er hvordan denne forskningsrådsstruktur har virket gjennom de 25-30 år vi har hatt den, og hvordan den kan tenkes å endre seg i fremtiden, ikke minst i lys av de signaler det er lagt opp til i Regjeringens forskningsmelding.

Når det gjelder NTNf, så ble det nok skapt på et bestemt tidspunkt. 9. april 1946 – av alle dager – ble utredningen lagt fram. Den kongelige resolusjon ble lagt fram 21. mai samme år, og Stortinget vedtok opprettelsen av NTNf 10. juli 1946. Det gikk fort den gangen. Man hadde det travelt, og det var noe som naturligvis på mange måter var karakteristisk for situasjonen i disse etterkrigsårene.

Det utgangspunkt vi startet fra, var uhyre svakt. Norges Teknisk Naturvitenskapelige Forskningsråd hadde jo den gang først og fremst sitt øye på det teknologiske felt. I formålsparagrafen het det, nokså snevert kanskje, at rådets formål er ved "aktivt arbeid fremme den tekniske og den dermed sammenhengende naturvitenskapelige forskning i Norge, samt sørge for at forskningens resultater blir utnyttet til gagn for norsk næringsliv".

Dette er NTNf's grunnlov, men jeg må si at denne grunnlov også er blitt tolket og omtolket i lys av den aktuelle situasjon etter hvert, inntil det forholdsvis nylig er fremlagt en ny formålsparagraf som spenner vesentlig videre enn den siterte, og som vil oppfange de store reelle endringer som har funnet sted.

1946-50

Jeg vil forsøke å gi et kort riss av virksomheten ved å ta for meg 5-årsperioder oppover. Hovedarbeidet i de første 5 år var knyttet til å støtte eksisterende institusjoner. Først og fremst var oppmerksomheten rettet mot Norges Tekniske Høgskole, som den gangen hadde 55 professorater, hvorav 26 var ledige. Men det er interessant å se at NTNf dengang også betraktet seg som ansvarlig for sider av fiskeriforskningen og sider av landbruksforskningen, og allerede i 1946 hadde to utvalg som arbeidet på de to områdene.

Naturlig nok var virksomheten i denne første 5-årsperioden sterkt knyttet til rekruttering. I den første årsrapporten for NTNf står det en liste over de 20 kandidater som fikk bidrag/stipendium det første året. De som plukket kandidater den gangen må ha vært ualminnelig dyktige, eller så må bidragene ha vært ualminnelig produktive, for nesten alle disse 20 menneskene står i dag helt sentralt i norsk forskningsvirksomhet. Rekrutteringstiltak tok faktisk halvparten av de totale ressurser vi hadde. Men det er interessant å se at man også gikk løs på et annet problem, som vil ha stor forståelse til og med i dag, nemlig det at man måtte se på forskernes lønninger, at det var mulig å rekruttere, en del i hvert fall av samfunnets plussvarianter, også i forskning. Og lønningsarbeidet sto derfor relativt langt fremme i denne første 5-årsperioden, og da i form av henstillinger og argumentasjon overfor statens lønnskomité som ble etablert i 1946.

1950-55

De neste 5 år, fra 1950 til 1955, er karakterisert ved at selve grunnlaget ble lagt for den raske ekspansjon som vi fikk etter hvert. En rekke tverrfaglige institusjoner ble etablert. I 1950 ble Sentralinstitutt for industriell forskning på Blindern etablert, som et tverrfaglig bransjeuavhengig oppdragsinstitutt. Og under SINTEF's jubileum i fjor moret vi oss litt ved å kunne si at SINTEF på mange måter ble opprettet som en reaksjon fra Trondheims-miljøet mot dette at den industrielle forskning skulle få et så sterkt tverrfaglig sentrum i Oslo. Denne reaksjon resulterte som sagt i etableringen av SINTEF. Det har jo skjedd utenfor NTNf-systemet, men har vært en av de mest lykkelige hendelser i norsk teknisk-naturvitenskapelig forskning. 25 år før man har klart å løse de formelle problemer med oppdragsforskning knyttet til universitetet, fikk man her en praktisk ordning som har virket ganske utmerket og som på mange måter kan stå, etter mitt skjønn i hvert fall, som en modell for de mer filosofiske overlegninger som ikke synes å ta ende, i Hovedkomitéen og Rektorkomitéens regi.

1955-60

I den neste perioden, fra 1955 til 1960, konsolideres instituttstrukturen innenfor Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd. De fleste institutter finner nå sin form. Det er interessant å nevne at det var et ønske den gangen i NTNMF at man skulle bygge opp en hensiktsmessig instituttstruktur i tillegg til den universitetene representerte, men ikke i konkurranse med den. Her ble det tatt initiativ som viste seg å være veldig fremsynte; f.eks. etableringen av NIVA, Norsk Institutt for Vannforskning, det var såvisst ikke noe myndighetsønske eller myndighetskrav som lå bak dette. Det var en følelse av at man i dette bestemte miljøproblemet ville komme til å stå overfor store utfordringer som krevde en mer systematisk behandling enn den man kunne få til ved hjelp av spredte forskningsoppgaver/oppdrag til de etablerte institusjoner. Lenge før presset kom, ble NIVA etablert. Man kan kanskje ikke riktig si det samme om NILU, Norsk Institutt for Luftforskning, men til en viss grad kan man også det.

Men det som også var et karakteristisk innslag i 1955-60-perioden, var at kontakten med næringslivet ble styrket. Det er ikke den ringeste tvil om at også NTNMF begynte litt universitetspreget. De som arbeidet hos oss, hadde sitt utgangspunkt, mentalt og på alle måter i universitetsmiljøene. De tenkte disiplinært, de hadde ikke den naturlige tverrvitenskapelige inklinasjon, og de hadde heller ikke den naturlige forståelse for betydningen av det som foregikk i næringslivet. Men i 1955-60-perioden, så ser jeg av dokumentene at kontakten med næringslivet styrkes, at betydningen av dette med virksomhet i næringslivets regi kommer fram om og om igjen.

Men også en annen viktig ting skjedde da, og man må kjenne personlighetene for riktig å fatte hva som skjedde. Det var igjen synet på Norges tekniske høyskole og situasjonen der som bekymret mange. Og rådets formann dengang, professor Backe-Wiig, som var en helt spesiell personlighet, tok direkte kontakt med statsminister Gerhardsen, som vi alle vet er mer enn en spesiell personlighet. Vi nådde en forståelse om at visse ting i relasjon til NTNMF var viktig å få gjennomført, og det kom betydelige resultater ut av møtet mellom disse to personlighetene, som ikke brydde hverandre med uvesentlig snakk.

1960-65

Årene fra 1960 til 1965 er etter mitt skjønn en interessant periode, for da var det virkelig at næringslivet og hensynet til næringslivet og virksomheten der kom sterkt inn. Dette skjedde først og fremst gjennom den såkalte forskningsmelding av 1964. Denne forskningsmelding representerte et forsøk fra NTNMF's side på en virkelig grundig gjennomtenkning av NTNMF's situasjon i samfunnet. Og den ble jo også i sin tid

forelagt Stortinget, selv om den kanskje ikke der utløste den debatt vi hadde håpet på. En får likevel si at den ble gjenstand for en betydelig debatt, men vi fra forskningssiden er vel alltid littegrann misfornøyd med både omfanget av og dybden i de debatter som finner sted. Men i alle fall var dette et viktig dokument fra NTNFS side, og det ledet til en del holdninger her, nemlig at NTNFS gikk inn for prosjekter i industriell regi. Det var liksom ikke riktig at man kunne gi støtte direkte til industrielle bedrifter for virksomhet i deres egen regi. Men vi fant for det ene fram til rimelige kompromisser mellom de hensyn som der gjør seg gjeldende, f.eks. i forbindelse med offentlighet. For det annet kom forslaget om utviklingsfondet og om utviklingskontrakter mellom det offentlige og den private industri. Utviklingsfondet har jo blitt etablert og har vist seg å bli en suksess. Når det gjelder utviklingskontrakter fra det offentlige til industrien, så tror jeg det formelle er utmerket tilrettelagt av de komitéer som har arbeidet, men det er bare praksis som her gjenstår, for å si det slik. De er en treghet fremdeles, som NTNFS helt siden 1964 har gitt sitt bidrag til å bekjempe. Det er en treghet til stede blant de offentlige etater om å se sin virksomhet som ledd i en mer overordnet nasjonal industriell regi. Og debatten om dette pågår hektisk i de fora som er opptatt av den type problemer den dag i dag.

1965-70

Den neste perioden, 1965 til 1970, kan vi si ble innledet med innstilling nr. 1 fra Hovedkomitéen for norsk forskning. Den formulerte det som NTNFS følte seg fortrolig med etter opprinnelsen, og som man kunne sammenfatte slik: "Not one science policy, but science in all policies." Det var akkurat det som var hovedinnholdet i melding nr. 1. NTNFS sluttet seg forsåvidt entusiastisk akkurat til den grunnholdning som der kom til uttrykk nemlig å se på delvis den grunnleggende, men først og fremst den anvendte forskning som et redskap på de forskjellige forvaltningsområder og et redskap i næringslivet for å bygge ut et lønnsomt næringsliv.

I denne perioden gled vi kanskje for alvor bort fra restene av den disiplinære filosofi, og gikk over til den formålsoverrettede tverrvitenskapelige grunnteknikk. Dette fikk sitt uttrykk ved at vi delte opp vårt virksomhetsområde på en ny måte. Vi delte det opp i et antall av ca. 20 formålsoverrettede aktivitetsområder, f.eks. verkstedsindustri. Og vi reorganiserte hele vår komitéstruktur, altså vårt peer-system for bedømmelse av forslag etc., slik at den falt sammen med denne formålsoverrettede oppdeling av hele vårt aktivitetsfelt. Dette var uten tvil et viktig skritt, og det var en forløper for noe som kom til å prege den neste perioden fra 1970 til 1975.

1970-75

I disse årene har det skjedd større endringer mentalt og intellektuelt innen NTNf enn i noen annen periode. NTNf har vært under kontinuerlig utvikling. Det som skjedde i 1965-70 i retning av klarere formålsorientering enn tidligere, fikk en full administrativ og ideologisk overbygning ved de endringer som fant sted i årene etter 1970. I denne periode introduserte NTNf sin såkalte langtidsplanlegging, som var inspirert av tenkningen i de mest avanserte forskningsmiljøer i USA, ikke minst i miljøene rundt Massachusetts og Stanford Research Institute og Stanford University.

LANGTIDSPLANLEGGING

a) De ulike faser/målsetting

Jeg skal ikke forklare hvordan langtidsplanleggingen skjer, men trekke fram noen viktige elementer som er av særlig prinsipiell betydning. Langtidsplanleggingen skjer i 5 faser. Den første fasen er i og for seg et viktig utgangspunkt. I denne utvikles det gjennom den komitéstruktur vi har, perspektivanalyser på de forskjellige aktivitetsområder. Denne utarbeidelsen av oversikter over muligheter og trusler ut fra nasjonale vurderinger foregår helt i forskningsrådets egen regi. På denne måten søker vi å kalle på de visjoner som måtte være til stede i hele strukturen av medarbeidere. Vi vet jo alle sammen at i forskningsmiljøer består kapitalen av mennesker og deres evner og visjoner. Bygningene, instrumentene og alt det andre er bortimot likegyldig sammenlignet med den kapital som ligger i medarbeiderne, og det er den som kalles på i forbindelse med perspektivanalysene.

Det er likevel det neste skritt jeg vil legge litt vekt på i denne sammenheng, for den forklarer hvordan interaksjonen er mellom NTNf på den ene side og overordnede samfunnsmessige målsettinger på den annen side.

I denne såkalte fase 2 går NTNf med sine ledende tillitsmenn i kontakt med myndigheter, i kontakt med næringslivets organisasjoner og i kontakt med selve forskermiljøene, og forsøker å lytte til de politiske organer om hva de betrakter som de overordnede nasjonale målsettinger.

Bare for å gjøre det helt konkret: NTNf gikk og går i denne sammenheng i kontakt med Stortinget — ikke bare med departementet, men også med Stortingets industrikomité, med Landsorganisasjonen i Norge, med Industriforbundet osv. Men på mange måter blir det nok overlatt til NTNf å redigere hva vi føler er de overordnede nasjonale og ofte omforenede nasjonale hovedmålsettinger. Den første gang dette skjedde, ble disse formulert på følgende måte:

- økt velstand gjennom fortsatt høy økonomisk vekst,
- økt trivsel og bedre miljøvern,
- sikring av geografisk sett mer tilfredsstillende bosettings- og næringsstruktur (distriktshensynene).

Man kan si at dette er lovlig generelle mål. Men det var så langt det var mulig å komme i vår dialog om hva som bør være de nasjonale målsettinger.

Det er interessant å se hvordan også disse har utviklet seg etter hvert. I den siste revisjon etter kontakt utad, fant NTNf å ville omformulere de nasjonale målsettinger. Det er vel verdt å merke seg nyansene. I stedet for "økonomisk vekst" er målet:

- styrket økonomisk grunnlag for å sikre sysselsetting og den kvalitative utbygging av samfunnet.

Og videre lyder det:

- økt trivsel og bedret miljøvern,
- geografisk sett mer tilfredsstillende bosetting- og næringsstruktur,
- en fremtidsrettet forvaltning av norske ressurser i et globalt perspektiv.

b) Hvordan midlene brukes

På basis av perspektivanalysene og de overordnede målsettinger går langtidsplanleggingen videre i forskjellige planleggingsfaser hvor man forsøker å ha disse målene for øye som grunnleggende kriterier. Og det som kommer ut av dette, kan i og for seg være interessant. Jeg skal bare gi en liten skisse av det, jfr. figur 1. Her ser man hvordan de totale ressurser fra NTNf, fra oppdrag i Norge og oppdrag fra utlandet – med statsbevilgninger, tippemidler og diverse inntekter – kanaliseres inn på en rekke hovedarbeidsfelter.

MYKE MÅL

Jeg skal ikke gå for langt inn på dette, men vil få presentere en annen skisse som viser hvordan vektfordelingen tross alt kan påvirkes i et system, se figur 2. Her ser man hvordan nettopp endringen i målsettingsparagrafen har slått ut i form av bevilgninger over årene. Innsatsen for miljø- og distriktsformål var før 1968 bare 10% av totalen. Over en forholdsvis kort periode har imidlertid virksomheten rettet mot disse såkalte myke målsettinger økt til 30%, og det ligger i NTNf's langtidsplanlegging at den skal fortsette å vokse, i retning av 40%.

Fig. 1. Strømmen av midler fra NTNf.

Oversikt over NTNf-systemets inntekter og midlenes fordeling 1973

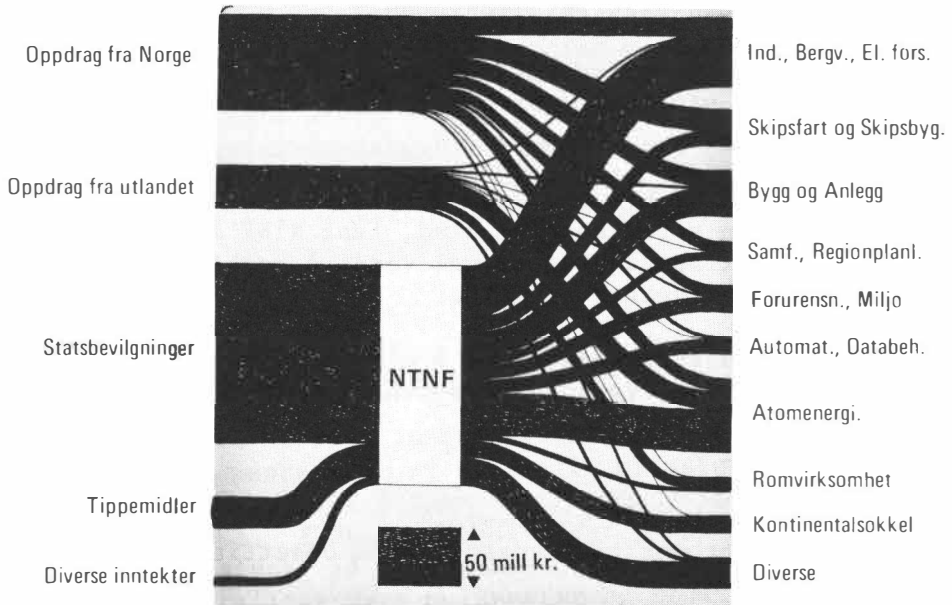
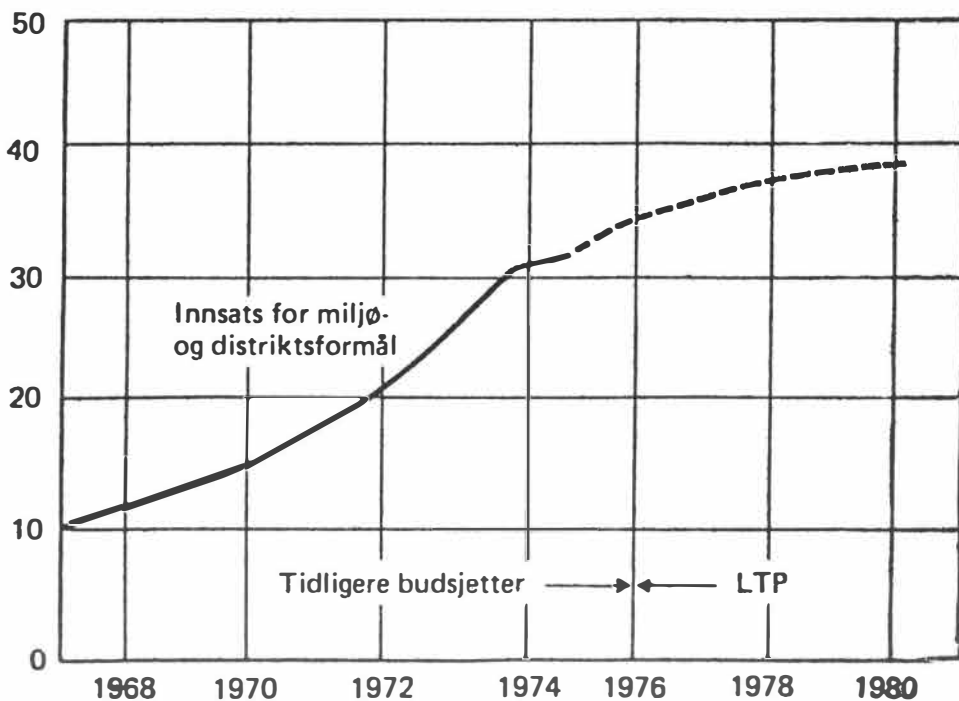

Fig. 2. Andelen av NTNf's virksomhet rettet mot de kvalitative målsettinger.

Prosent

Det er i og for seg et interessant fenomen å kunne konstatere hvordan NTNf etter hvert har søkt å tilpasse seg de endrede overordnede samfunnsmessige målsettinger, og at hele organisasjonen er gjennomsyret av dette, og stiller perspektiver og evner til disposisjon for den samfunnsutvikling som våre politiske myndigheter ønsker skal finne sted. Dette har ikke NTNf gjort som et politisk organ, men i dialog med de politiske myndigheter i videste forstand. NTNf har hatt sine idéer, sine perspektiver og sine visjoner å legge fram, men har i siste omgang villet bidra til den utvikling som de politiske organer bestemmer.

ARBEIDSTAKERREPRESENTASJON

En annen utvikling har også funnet sted i løpet av den siste perioden. NTNf har i sin virksomhet alltid vært nokså dominert både i ledelsesapparatet og i komitéstrukturen av de tekniske eksperter i næringslivet og av myndighetspersoner. Til å begynne med vil jeg nesten si at de tekniske eksperter i industri og næringsliv ellers utgjorde 2/3 og myndighetspersoner 1/3. Etter 1970 har det skjedd en endring ved at arbeidstakerrepresentasjon har kommet stadig sterkere inn. I den forbindelse vil jeg gjerne, bl.a. fordi det er et emne som så vidt er berørt i Stortingetsmeldingen, sitere det som ble foredratt på siste årsmøte i NTNf om det spørsmålet:

Gjennom de senere år, spesielt etter at man ble klar over hvordan anvendelsen av forskningens resultater påvirker arbeidsmiljøet i bedriftene, har interessen for forskning blant arbeidstagerne og deres organisasjoner utviklet seg. For NTNf er det viktig å ha med representanter for alle brukere av de resultater man frembringer, og man har derfor gjennom de senere år gått inn for å få representanter for arbeidstagerorganisasjonene, i første rekke Landsorganisasjonen i Norge, med i de styrende organer. Landsorganisasjonen er blitt representert i NTNf's råd og arbeidsutvalg, og etter hvert har man søkt å få med representanter i de rådgivende komitéer og utvalg som vurderer forskningsprogrammene. Erfaring viser, og representantene gir selv uttrykk for dette, at det tar noen tid før de kommer så godt inn i arbeidet og metodikken at de kan delta med full tyngde. Problemet synes derfor for øyeblikket på mange måter å være for arbeidstagerorganisasjonene å finne frem til et tilstrekkelig antall representanter som kan delta aktivt i arbeidet. Når man tar tiden litt til hjelp, er det vel ikke tvil om at denne begynnervanskelighet vil overvinnes, slik at vi etter hvert kan få økt hjelp, ikke minst når det gjelder formulering av forskningsoppgaver som har med arbeidsmiljøet å gjøre.

Dette var en formulering som selvfølgelig var sjekket på forhånd med de som var Landsorganisasjonens representanter i arbeidsutvalg og råd.

SPESIELLE PROBLEMER

a) Institutt/Industri

Jeg vil så si noen få ord om noen spesielle problemer som blant annet har vært dradd fram i forskningsmeldingen, og som har litt med fremtiden å gjøre. Det ene problem, som vi uten tvil har erfart helt fra begynnelsen av, er forholdet mellom institutt og industri. Ofte er det instituttene som tar initiativ til et prosjekt, mens industrien tar over på et eller annet tidspunkt. Det kan lede til bindinger som enkelte ganger kan være lite hensiktsmessige, og det har uten tvil gjennom tiden ledet til en del problemer. Det kan også være problemer som knytter seg til at industrien på et bestemt tidspunkt synes at instituttene skal bevege seg ut av feltet og overlate det til industrien, og ikke konkurrere med industrien på subsidiert basis.

Jeg vil i denne forbindelse få sitere et lite avsnitt av en som står utenfor NTNf-systemet direkte, nemlig direktør Karl Stenstadvold. Han skrev et leserinnlegg i Teknisk Ukeblad nylig, som jeg på mange måter synes representerer det beste som har vært skrevet på bare noen få linjer om forholdet institutt/industri. Bakgrunnen var at direktør Høivold i Noratom-Norcontrol i et foredrag sa at nå befant industri og forskning seg på kollisjonskurs. Under tittelen "Ingen kollisjonskurs industri - forskning" kommenterte Stenstadvold dette slik:

Direktør Høivold har i Elektro nr. 22, 1975, pekt på et problem og en mulighet for interessekonflikt som alltid har fulgt instituttforskningen i den grad denne er anvendelsesrettet - og det er jo hele den norske teknisk-vitenskapelige instituttsektoren.

Ansvarsbevisste instituttledere, hvoriblant jeg regner meg selv, har vært konfrontert med - og måttet takle - denne problemstilling helt siden tidlig i 1950-årene og gjennom 60-årene - perioder som ifølge Høivold var nokså idylliske i så måte. Jeg nevner f.eks. en av hovedbestemmelsene i instituttens normalkontrakt for oppdrag, utformet tidlig i 50-årene, som tar sikte på disse forhold: at man ikke samtidig kan bearbeide samme, eller nærbeslektede oppdrag fra to forskjellige oppdragsgivere. Vi har likeledes måttet ta stilling til hva vi skal gjøre hvis en bedrift "belegger" instituttet med småoppdrag bare for å hindre en konkurrent i å slippe til - og mange andre lignende spørsmål.

Et av kjernepunktene i saken, klart påpekt av Høivold, er hvor stor og langvarig beskyttelse som rimelig skal gis til en bedrift som har bygget seg opp bl.a. på offentlig støttet forskning, og som selv an-

ser seg som "den nasjonale bedrift" innen sitt område. (I USA ville vel anti-trust-lovgivningen øyeblikkelig grepet inn bare ved antydningen av en slik preferanse!) Vi i forskningsinstituttene har stort sett funnet det riktig å medvirke til en slik beskyttelse, og vært tilbakeholdende med å motta oppdrag eller tilby tjenester som kunne skade "verneverdige" unge nyskapninger i bedriftslivet. Men utsatt for press fra andre legale interesser innen norsk næringsliv er det selvsagt en grense for hvor langt det her er riktig å gå.

I den kanskje særnorske symbiosen mellom institutter, det offentlige og industrien, opererer vi et balansert system som av og til truér med å være statisk "overbestemt"; alle parter søker å få i alle poser og sekker på én gang. Den avanserte bedrift ønsker at instituttforskerne skal beskjefte seg med høy-avansert, lite produktrettet forskning; de vanlige bedriftene ønsker forskernes medvirkning nettopp i bedriftens produkt- og prosessrettede dagligliv; forskerne ønsker å være nyttige og få utnytte og øke sin kompetanse; instituttledelsen må — som påpekt av Høivold — bli økonomiorientert og få regnestykkene til å gå ihop, og myndighetene ønsker sikkert en optimalisering, med henblikk på det endelige industrielle resultat.

La oss være enig om at her selvfølgelig finnes konfliktstoff, men det er liten grunn til å overdramatisere det. Tittelen "kollisjonskurs" som dagspressen med synlig glede formulerte — og som ETT i noe avdempet form har brakt videre — er gal. Vi har å gjøre med to fartøyer — industrien og instituttene — som gjennom år har styrt en parallell kurs, så tett sammen at mannskapene kan skreve over rekka for å komme over til hverandre. Så må det vel av og til bli noe avskrapet maling eller bulker i rekka når sjøen går høy. Men kollisjonskurs? Nei!

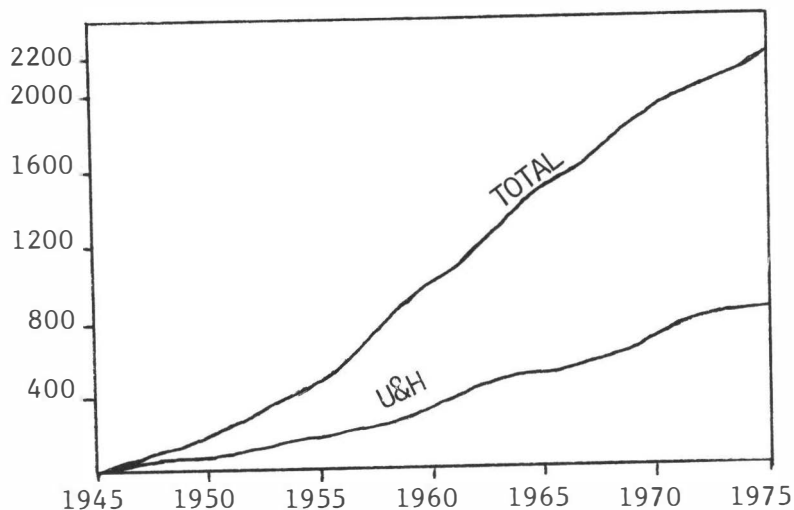
Jeg tror dette er et godt bilde av et vanskelig forhold, og at man kan finne løsninger på det på rent pragmatisk basis langs de linjer som Stenstadvold har gitt uttrykk for.

b) Løsarbeidere

Et annet problem som er nevnt i Stortingsmelding 35, er spørsmålet om løsarbeidere i forskningsrådssystemet. Det kan sikkert for mange være et problem. Det går fram av figur 3 at i NTN-systemet i sin helhet har tallet på medarbeidere utviklet seg på forbausende jevn måte fra opprettelsen i 1946 og fremover til i dag. I dag er det ca. 2 200 medarbeidere av alle kategorier i systemet. Og de er ansatt på normal måte som i den private sektor ellers.

Fig. 3.

NTNF-PERSONELL 1946-75

Antall løsarbeidere, det vil si forskere og annet personell som bare er lønnet i tilknytning til et bestemt prosjekt, utgjør i NTNF-systemet en meget liten prosent. Når det gjelder forskere, er tallet 36, dvs. 4%, mens totaltallet er 63. Av de 2 200 ansatte er dette en så liten del at det neppe kan sies å være noe problem i det hele tatt, selv om det kan være et problem akkurat for dem det angår. Ikke minst i lys av det som meget riktig er sagt i forskningsmeldingen, at alle som går inn i forskningen, tross alt ikke nødvendigvis skal være der hele livet, er det ikke noe urimelig i at en så liten prosent som 4% har litt løsere tilknytning. Og siden det er en så liten prosent, så vil den tiden man befinner seg i en slik løsarbeidersituasjon normalt bli meget kort. På bakgrunn av dette tror jeg at problemet med løsarbeiderne er meget større for NAVF enn for NTNF.

c) Drift av institutter/Nasjonalt råd

Jeg vil så berøre et tredje problem, som også er tatt opp i forskningsmeldingen og som har vært framme i den offentlige debatt. Det gjelder spørsmålet om at NTNF driver egne institutter på den ene side og på den annen side er nasjonalt forskningsråd. Det siste betyr at rådet ikke skal favorisere "egne barn", men skal se likt. Ved avgjørelser hvor en ønsker å støtte virksomheten, skal det legges til grunn faglige kriterier og ikke eiendoms-kriterier.

Dette er et problem som åpenbart er stort for de som står nokså langt utenfor NTNf-systemet, men for de som er innenfor systemet, tror jeg det kan karakteriseres som et optisk problem. Under visse omstendigheter kunne det lede til konflikter. Jeg er av den oppfatning som også er kommet til uttrykk i Stortingsmelding 35, at man muligens bør foreta seg noe som gjør at dette også optisk blir mer tilfredsstillende. Rent faktisk er det ikke stort i denne innvending, og igjen vil jeg sitere fra en uttalelse i Teknisk Ukeblad, denne gang av adm.direktør Gjeitnes ved Elektronikk-laboratoriet ved NTH, som ikke er noen representant i NTNf-systemet. Han er altså et av disse ikke-barna som står utenfor og som man kunne frykte fikk en negativ behandling i relasjon til egne institutter. Han sier følgende:

For den teknisk-naturvitenskapelige forskning innevarsler meldingen få eller ingen kursendringer. En merker seg ellers meldingens klare standpunkt om at NTNf ikke bør opprette nye institutter i egen regi og at forvaltningen av prosjektmidler og driftsfunksjonen for institutter må skilles klarere enn nå er tilfelle. Dette er prinsipielt sunt og riktig, selv om NTNf skal ha den honnør at denne mulige interessekonflikt hittil ikke har gitt merkbare konsekvenser for forskningsmiljøer utenfor NTNf-systemet.

Jeg tror alle som står i søkerposisjon utenfor NTNf-systemet vil gi sin tilslutning til dette. Jeg har aldri hørt noen ha innvending mot NTNf på dette punkt, så jeg tillater meg å si at det her foreligger et rent optisk problem, ikke noe reelt problem.

d) Store/små bedrifter

Det neste spørsmålet, som jeg bare vil si noen få ord om, er følgende: Støtter forskningsrådet bare de store bedriftene? Forskningsrådet har en tendens til å støtte de store bedriftene selv om man gjennom hele den struktur av bransjeinstitutter vi har, bevisst forsøker å gjøre det motsatte. Det er klart at et forskningsråd normalt vil ha en tendens til å støtte de store bedriftene fordi det naturligvis er disse som har de største mulighetene til å drive avansert forskning.

Samtidig bør man huske på bransjestrukturen, og hvordan man f.eks. innenfor byggforskningen har en virksomhet som tar sikte på å støtte de små bedrifter fordi de hver for seg ikke har styrke til å drive synderlig stor egen forskning. En del av NTNf's virksomhet vil derfor komme akkurat i samme stilling som fiskeriforskningen og landbruksforskningen, nemlig at man må etablere institusjoner som tar på seg de utøvende forskningsoppgaver fordi strukturen i næringen ikke tillater den selv å gjøre dette.

Jeg tror det er viktig at vi forsøker å arbeide for å ta opp forskningsoppgaver som tar sikte på de små bedrifter, plassert i distriktene. Det bør være en bevisst linje hos oss å gjøre det selv om det er en vanskelig linje å føre frem, og hvor det sikkert ennå er mye å gjøre.

La meg avslutte dette spørsmålet med å gjenta at ut fra det materiale vi har kan man ikke dra noen annen slutning enn at det er overvekt av søknader og bevilgninger til store bedrifter sammenlignet med de små. Men dette er universelt i norsk forskning. Fiskeriforskningen er f.eks. mye mer til nytte for trålerfiskerne enn for juksafiskerne. Det er meget vanskelig å unngå at det blir en forfordeling av de avanserte miljøer når det gjelder utbytte av forskningen.

e) Peer-system

Det siste jeg vil nevne er spørsmålet om hvordan vårt bedømmelssystem – the peer system, bedømmelsen av likemenn – virker. Dette spørsmålet er ikke eksplisitt tatt opp i forskningsmeldingen, men er hektisk debattert for tiden, ikke minst i USA og England. Alternativet til dette komité-systemet av fremtredende representanter for vedkommende fagfelt er jo at prioriteringer i større utstrekning skal finne sted hos myndighetene. Jeg personlig tror at både den debatten som er ført ute og den som kanskje delvis har vært ført her hjemme, har vist at vi ikke har noe bedre system enn dette med bedømmelse av likemenn. Jeg tror det er mer demokrati i dette, og jeg tror det er mer saklighet i det. Det bør selvfølgelig være visse kriterier som tilfredsstilles her, bl.a. rotasjon av medlemskap i bedømmelseskomiteer, som NTNF har vedtektsfestet. Jeg tror at alternativet til en bedømmelse i komitésystemet vil være et sterkere innslag av offentlige organer, og min erfaring i den sammenheng er at da blir det i siste omgang overlatt til embetsmenn som har en langt snevrere sektor av rådgivere. Jeg tror at vi i komitésystemet har en garanti mot at det skjer noe urimelig, og jeg tror det gir langt større rom for det visjonære.

I NTNF skjer bedømmelsen stort sett gjennom et tyve-tall komitéer som består av ca. 300 mennesker. Ut fra den erfaring jeg har fra arbeidsutvalg og råd, vil jeg si for 95% av alle søknaders vedkommende avgjøres saken av disse 300. På den måten har vi en desentralisert beslutningsmekanisme. Videre, det finnes ikke en vinkel på misbruk som ikke er undersøkt, for det passer nemlig både arbeidsutvalg og råd nøye på.

SLUTTORD

Ut fra et entusiastisk, men kanskje noe snevert utgangspunkt, har NTNf utviklet seg til en tverrvitenskapelig institusjon som stimulerer til bredt samfunnsengasjement, ut fra overordnede samfunns målsettinger utviklet i en dialog mellom myndigheter, forskere, arbeidslivets organisasjoner og representanter for næringslivet ellers. Ikke noe er ideelt, alt kan selvfølgelig gjøres bedre. Forskningen arbeider jo selv for forandring, og det kan umulig være meningen at disse forandringene skal stoppe på forskningens egen terskel. Jeg tror at svakheten i vårt system ikke ligger så mye i det vi har gjort, men jeg føler at vi burde kunne finne bedre metoder for å fremelske kreativitet og originalitet, entreprenørtevner og entreprenørinteresser i det norske samfunn. Det som trykker vårt land i dag er etter mitt skjønn mangel på gode idéer som kan gi lønnsom produksjon og virksomhet i videste forstand i den desentraliserte produksjonsstruktur som vi alle drømmer om. På dette området ligger utfordringen i fremtiden til hele NTNf-systemet, og vi må i større utstrekning enn det vi har gjort hittil, forsøke å tilpasse oss denne oppgaven. Hver 5-årsperiode i NTNf's historie har sine karakteristiske trekk, og jeg har den troen at de neste 5 år kommer til å inneholde minst like store endringer både organisatorisk, filosofisk og ideologisk som de tidligere 5-årsperioder.

DEBATT

Erling Fjellbirkeland

Jeg vil kommentere noe av det Lied nevnte om Hovedkomiteens første melding, som jeg nå synes å spore en kanonisering av på et noe ufullstendig grunnlag. Jeg møter igjen og igjen det syn at denne meldingen går inn for at forskningspolitikken kan løses med et sektorvist ansvar. Det er riktig at meldingen understreker at bruk av forskning må være bruksområdenes ansvar, og at de må få ressurser og en organisasjon til å gjøre det. Men det er ikke bare det meldingen omhandler, og den har jo fremfor alt ikke den engelske formuleringen som Lied brukte, at vi ikke trenger en nasjonal forskningspolitikk. Tvert i mot så må en tolke meldingen dithen at den ser det sektorvise ansvar og den sektorvise løsning som et ledd i en nasjonal forskningspolitikk, og den lister dessuten opp en rekke punkter som avgjort hører hjemme i en samlet nasjonal forskningspolitikk.

Hans Skoie

Vi har fra midten av 1960-årene fått en sterk satsing på prosjektfinansiert forskning. Dette representerer en omlegging av politikken fra tidligere, og henger nok noe sammen med erfaringene fra Institutt for atomenergi. Det oppsto bekymring for at man her hadde bygget opp et for stort institutt som la beslag på store ressurser og ga liten fleksibilitet. Spørsmålet mitt - i første rekke adressert til NTNf, men også til departementene - er om man nå er i ferd med å gå for langt i retning av prosjektfinansiering. Jeg er klar over de betydelige fordeler det gir, bl.a. med hensyn til fleksibilitet og styring. Men dette skjer delvis på bekostning av å bygge opp institutter med permanent kompetanse. Det er viktig at man kan være litt foran sin tid, og ikke bare gi respons til dagsaktuelle problemer. Jeg tror også dette tilsier at man bør ha betydelige grunnbudsjetter ved mange anvendte institutter. En slik ordning betyr også at instituttene får et klart ansvar for en større del av personalet og at ledelsen ikke bruker urimelig mye tid på å skaffe oppdrag.

Jeg ser dette noe i relasjon til det spørsmål Lied tok opp, nemlig forholdet mellom store og små bedrifter. Jeg vil legge til små og store offentlige etater som etterspør ekspertise ved universitetene, innenfor NTNf-systemet e.l. Ved å holde så små grunnbudsjetter og satse så mye på prosjektfinansiering, kan man komme i skade for å innføre en

forskjellsbehandling mellom store og små enheter. Også Lied innrømmer disse problemene. Noe av hele filosofien bak etableringen av NTNFS institutter og derav følgende offentlig subsidiering av norsk industri, var jo nettopp å søke å motvirke konsekvensene av en bedriftsstruktur med mange små bedrifter som ikke kan drive eller finansiere forskning på egen hånd. Faren er nå at vi delvis glemmer denne hovedforutsetning. Spesielt er det grunn til bekymring i en situasjon hvor vi begynner å få svært mange finansieringsorganer. Instituttjefene bruker åpenbart mye tid og krefter på å avgi rapporter i øst og vest om hvor langt man er kommet med de forskjellige prosjekter vis-à-vis statlige myndigheter og andre. Det er her tilløp til å innføre via prosjektstyring noe som i sin konsekvens kan nærme seg det som Stenstadvold kalte "sjørøveri".

Til slutt vil jeg understreke at myndighetene har betydelige muligheter til å påvirke forskningsrådene gjennom sin generelle instruksjonsmyndighet, øremerking av midler og spesielt personaloppnevningen i styrer og råd. I likhet med Danielsen stiller jeg meg forbausende til at myndighetene i så liten grad tar i bruk disse virkemidler, særlig utnevnelsene. Det offentlige er tallrikt representert i forskningsrådene, og det må være myndighetenes oppgave å gjennomføre sin politikk, bl.a. via disse representanter. Man må ta i bruk de organer man har. Dette er et aspekt som forskningsmeldingen i svært liten grad tar opp.

Even Mehlum

I likhet med Lied tror jeg mangelvaren i norsk forskning er de gode idéer; minimumsfaktoren er ikke i første rekke mangel på planer og penger. Hvorfor mangler de gode idéer? Jeg tror noe av forklaringen ligger i overdreven planlegging og styring på detaljnivå. En ting er planlegging hvor man skisserer målsettinger, en annen ting er det når en langtidsplan blir uhyre omfattende og skal rullere hvert år - da er planen bare rullerbar ved hjelp av Xerox. Siden det ikke er mulig å gjøre så store endringer fra år til år med en så omfattende plan, sitter man igjen med, når de gode idéer er brukt, en effekt som kan karakteriseres som en sementering av de dårlige idéene. Jeg tror med andre ord det er kritisk hvordan man legger balansen mellom veldig mye og veldig lite planlegging, både når det gjelder prosjektstyring og når det gjelder langtidsplanlegging.

Jeg vil nevne ett poeng til, det er dette med de to kulturer. Det er flere motstridende kulturer som går i hverandre, men det er i hovedsak to; vi har denne matnyttige kulturen, den teknisk-naturvitenskapelige, og vi har den humanistiske kulturen, den mer bløte. Vi ser det i forskning representert ved NAVF og NTNFS, og vi ser det forskere imellom. Jeg tror det er viktig å prøve å arbeide aktivt for et samarbeid mellom disse

kulturer, fordi svært mye av politikernes problemer i styring og prioritering og planlegging ligger verken på det ene eller på det andre, men i grenselandet mellom dem.

Odd Austveg

Jeg vil gjerne si noen ord fra departementssiden om dette med politisk styring og særlig av de midler som går gjennom forskningsrådene. Gjennom de 20 årene som jeg har hatt kontakt med disse spørsmålene i Industri-departementet, har det stadig kommet forslag om at når det offentlige bruker så mye penger gjennom NTNF til den tekniske forskning, bør myndighetene ha mye mer detaljert styring med dette enn det er lagt opp til. Under ulik politisk ledelse har det vært departementets syn at vi verken bør eller kan detaljstyre bevilgningene til NTNF. Jeg er helt enig i Lieds uttalelse om at det blir mindre demokrati i det om vi embedsmenn skal ta over for det nåværende komitésystem.

Jeg tror imidlertid det er nødvendig å gå videre med det som NTNF har forsøkt på, nemlig å få med representanter fra myndighetene også på et lavere nivå, og først og fremst i komitéene, for det er der mange av de reelle avgjørelser treffes. Og vi burde nok gjøre mer med å forsøke å trekke opp prinsipielle retningslinjer enn det vi har gjort. Men det er forferdelig vanskelig: enten blir de så generelle at de sier lite, eller de blir så spesielle at de blir vanskelig å virke innenfor. Jeg vil ellers si at i dette NTNF-systemet er det mange representanter for myndighetene; det er samferdselsmyndighetene som styrer de vesentlige sider av virksomheten ved det transportøkonomiske institutt, det er miljøverndepartementet som styrer miljøvernforskningen, og det er kommunaldepartementet som er med på byggforskningen osv.

Når det gjelder forholdet mellom store og små bedrifter, er Industri-departementet sterkt opptatt av å supplere det arbeidet som NTNF der gjør. Vi har et eget fond til støtte for bransjeforskningen for å hjelpe de små bedriftene, og vi har Statens teknologiske institutt som er et meget viktig ledd i å forsøke å være en transformator for forskningsresultater ned til det nivå som de små bedriftene har et mottagerapparat til å kunne ta imot og gjøre seg nytte av.

Haakon Sandvold

Jeg vil komme med et par brukersynspunkter fra næringslivet, først om store - små bedrifter. Som Lied sa, ligger det på mange måter i forskningens natur å preferere samarbeidet med store bedrifter. Statens teknologiske institutt har vært nevnt som et aktivt mottiltak; og her tror jeg vi kan gjøre mer om bestemte teknologier, automatisering, databehandling, samarbeid med fylkenes planleggingsorganer og andre tiltak ble satt inn.

Innenfor en rekke områder har NTNf vært helt avgjørende for å heve norsk industris tekniske nivå. Teknikk er fortsatt viktig enten det gjelder miljø, sikkerhet, nye prosesser og produkter. Med hensyn til miljøet har vi også sett betydningen av samarbeid mellom teknologer og andre grupper som leger og samfunnsvitere.

Vi understreker i våre bedrifter at vi skal tenke langs de samme linjer enten det gjelder teknologiske prosjekter, personal- eller organisasjonsutvikling. Her må man arbeide etter bevisste langsiktige planer, og fremfor alt må man få legene og sosiologene inn som et forpliktende ledd i det jeg vil kalle det industrielle syntesearbeidet. De må ikke bare innta den kritisk analyserende posisjon. Hvis vi kunne realisere sterkere den form for samarbeid som her er indikert, tror jeg at forskningen fremover kunne bli et enda nyttigere hjelpemiddel for næringslivet.

Einar Lagset

Jeg er tilstede her som en representant for de ansatte i NTNf-systemet, og vil forsøke å bidra med noen synspunkter som går på den jevne medarbeider i systemet. I alle fall blant de yngre forskerne har det skjedd en utvikling fra å se på forskning som henimot et kall til å oppfatte det mer som en profesjon. En forsker oppfatter seg ikke som noe spesielt - annet enn at han selvfølgelig har en solid faglig bakgrunn, han har kanskje litt større ambisjoner enn en del andre, og litt større teoretisk utrustning får man tro, men har ellers omtrent det samme livsmønster som svært mange andre. Dette er forhold som må tas hensyn til når man snakker om forskerens situasjon i dag.

La meg også knytte en kommentar til spørsmålet om forholdet mellom NTNf's egne institutter og andre. Vi har et råd og et utvalg av komitéer hvor medlemmene i alt vesentlig kommer utenfra NTNf-instituttene. Det er bevisst gjort, men det gjør også at de enkelte NTNf-institutter faktisk har begrenset kontakt og kommunikasjon gjennom komitéene og gjennom rådet, mens de miljøene utenom NTNf som får midler fra NTNf derimot svært ofte har representanter i komitéer og råd.

Forskningsmeldingen legger vekt på det som NTNF gjennom en årrekke har praktisert, at forskere fra instituttene i større grad skal gå over i annen virksomhet etter en viss tid med forskning. Men spørsmålet er da om man har tenkt på hva disse skal rekrutteres til, hvilke kvalifikasjoner disse menneskene skal ha, hvilket miljø de på en måte trekker med seg. Det er altså personer som i stor utstrekning utelukkende har beveget seg i universitets- og forskningsmiljø, som plutselig skal ut i offentlig forvaltning og annen praktisk virksomhet. Jeg tror man bør interessere seg mer for hvilke oppfatninger disse bringer med seg, og hva konsekvensene vil være for "bedriftsmiljøet".

Per Nyborg

Jeg har lyst til å si litt om vitenskapelige løsarbeidere. Man skulle kanskje tro at Regjeringen har satt seg fore å gjøre noe med dette, når det i meldingen står at man "vil gå inn for at de som arbeider i forskningsinstitusjonene får tryggere arbeidsvilkår med muligheter til å vedlikeholde og utvikle sin faglige kompetanse". For så vidt er det en fin formulering for forskerne. Dessverre står det senere i meldingen noe som slår dette nokså mye ihjel: "Med den utvikling som kan ventes med hensyn til økning i fast personale ved universiteter og høgskoler, må mange nye forskningsoppgaver utføres av kontraktlønnet personale". Jeg vil si at dette er en forholdsvis svak løsning av en Regjering når det gjelder arbeidsforhold for statslønnet personale, selv om man altså ikke aksepterer at de er statsansatte.

Det eneste forskningsrådet unntatt NTNF, hvor problemet tydeligvis ikke er altfor stort, som har gjort noe seriøst for å løse dette, tror jeg er NLVF. Her har man i en årrekke hatt personale på forholdsvis store prosjekter som rådet selv har styrt. Så vidt jeg skjønner, vurderer rådet nå alvorlig å ansette fast forskere som skal kunne disponeres til oppdragsforskning. Jeg synes jeg her ser konturene av en fornuftig løsning som kan tjene alle parter. NAVF har også dette problemet, men sier med en viss berettigelse at det er universitetene som skal ansette fast personale. Universitetene på sin side får svært få nye stillinger. Hvem skal pålegges ansvaret for løsarbeiderne i dette systemet? Til slutt vil jeg si at problemene blir ikke mindre når man tar i betraktning det personale som skal gjøre oppdrag for departementene, og som ingen i dag har oversikt over.

Johannes Moe

Jeg vil si et par ord om Norges fiskeriforskningsråd. Sammen med Norges fiskerihøgskole forsøker NFFR å legge opp til forskningsvirksomhet som er rettet mot problemene i viktige deler av utkant-Norge. Dette er et interessant arbeid fordi man er med på å fylle et lenge følt savn i de distrikter som tidligere har vært lite tilgodesett fra forskningens side. Det legges hovedvekt på målrettet forskning, og det er sagt klart i den første langtidsplanen at forskningen skal være et virkemiddel til å oppfylle de overordnede målsettinger som trekkes opp i vårt samfunn.

I denne langtidsplanen er det foreløpig trukket opp fire hovedmålsettinger. Jeg skal kort sitere disse:

- a) Optimal disponering av ressursgrunnet.
- b) Høyning av livsstandarden for dem som er, eller vil bli, knyttet til fiskerinæringen, for dermed å bidra til å stabilisere bosettingen i kystområdene.
- c) Best mulig total lønnsomhet for fiskerinæringen.
- d) Optimal produksjon av protein til menneskeføde.

Disse hovedmålsettingene kan kun nås gjennom tverrfaglig forskning. Det betyr at man må trekke inn ikke bare tekniske, men også f.eks. økonomisk og sosialvitenskapelig forskning.

Magne Stubsjøen

Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd blir gjerne kalt et sektorråd. Jeg skal si litt om vår langtidsplanlegging som kanskje kan vise at det er litt utover et sektorråd også.

Det er lagt opp landtidsplaner for NLVF's arbeid fra begynnelsen av 1950-årene. De første planene omfattet utbygging og opprusting av et noe utarmet forskningsmiljø. Det gjaldt personalspørsmål, utstyringsbehov osv. Senere kom man i tillegg til selve utbyggingen av de eksisterende institutter også mer over på nye fagområder av betydning for næringen, og kanskje utover næringen.

Det typiske for perspektivene i den siste langtidsplanen er bl.a. at næringen er avhengig av store arealer som det settes visse kvalitative krav til. Det kommer trusler mot disse kravene både fra næringen selv og utenfra, vi kan som et stikkord nevne sur nedbørs virkning på skog og

fisk. Langtidsplanen er også preget av at bruken av disse arealene må tilpasses lokalsamfunn med mennesker som kan bruke disse ressursene. Og dermed er vi et godt stykke utover næringens primære ønsker. Vi kan la dette stå som et lite apropos til den senere diskusjon om forskningsrådet for samfunnsplanlegging.

Ole Berrefjord

Jeg synes at forholdet til utlandet er et viktig aspekt ved vår forskningspolitikk som vi vet for lite om. Som et bidrag til å bedre dette, kunne forskningsrådene hvert år komme med en melding hvor man forsøkte å analysere hvilke typer kunnskap som har kommet inn i landet dette året, hvilke påvirkninger vi har fått, hvordan de antas å kunne virke på det norske samfunn osv. Meldingene burde på samme måte drøfte norsk eksport av kunnskap og teknologi.

Enkelte talere har også vært opptatt av humaniora og kunnskap om kulturer. Et forstemmende eksempel på nedvurdering av forskning om kulturer var reaksjonen sist sommer på et prosjekt om kulturfolkeferd i Stillehavet. Holdningen var at man ikke burde forske på slike ubetydelige problemer når den norske virkelighet var mer nærliggende. Jeg synes dette er en form for fattigdom som et samfunn som vårt ikke bør være bekjent av. Nå fikk vi heldigvis mange fornuftige reaksjoner på det utspillet.

Jeg vil støtte Danielsen fullt ut når han sier at vi ikke må sette samfunnsvitenskap og teknologi så mye i fokus at vi tørker ut våre humanistiske kilder. Vi må tross alt kjenne oss selv for å kunne få en forståelse av de impulser vi skal få fra utlandet. Den humanistiske forskning vil kanskje være den mest matnyttige når alt kommer til alt.

Ingrid Eide

Danielsen var inne på det uønskede i å skille mellom anvendt forskning og grunnforskning i organiseringen av forskningen. Jeg vil gjerne ha sagt at denne kontakt helst bør skje på lavest mulig nivå innenfor det enkelte institutt. Det er der man virkelig kan oppnå det vi alle tilsynelatende ønsker. Regjeringen har for sitt vedkommende derfor foreslått at et forskningsråd for samfunnsplanlegging ikke bør drive egne institutter, men virke som en overrisling i de eksisterende forskningsmiljøer og på den måten bidra til større prosjektvariasjon. Vi vil der ved også unngå den fare som måtte ligge i å få servile institutter som innretter sin forskning etter forvaltningen og bestemte gruppers interesser.

Jeg er enig med Skoie og andre som sier at denne variasjon i prosjekt- og finansieringsmulighet lett kan føre til for stort planleggingsbesvær. Jeg tror at forskningsinstituttene må få et større ansvar for sin egen situasjon og få en bedre dialog med ulike finansieringskilder, slik at de kan planlegge på sikt samtidig som de er fleksible. Dette har blant annet med den relative størrelse av budsjett 1, 2 og 3 å gjøre.

Jeg vil også benytte anledningen til kort å korrigere påstanden om at vi har oversett humaniora i forskningsmeldingen. For det første vil jeg minne om at vi har lagt viktige forskningspolitiske vurderinger til Kirke- og undervisningsdepartementet som er et kulturdepartement. Det andre er at NAVF skal fortsette, og at rådet ikke i den grad som hittil skal belastes med gjøkunger, og da mener jeg nyttepreget og dagsaktuell forskning. Det tredje er at universitets- og høyskolestrukturen, sammen med en rekke andre kulturinstitusjoner, fortsatt vil ha et stort ansvar for humaniora. Endelig vil oppmerksomheten mot nasjonale verdier og mot andre enn materielle goder skape interesse for humanistisk forskning.

Jacob Aano

Mot slutten av sitt innlegg var Danielsen inne på et problem der vi kjenner oss spesielt heime, og som er eit problem vi har vore veldig mykje opptekne av også som politikarar. Det er spørsmålet om den situasjonen universitetet har kome i ved dei nye lover som Stortinget har vedteke for skoleverket. Eg trur det er uhyre viktig at universiteta er klar over det som har skjedd med det skoleslag som til nå har rekruttert studentane. Vidaregåande opplæring blir eit tilbod til alle. Det fører til at vi får alle emnekategoriar i denne utdanninga, og det vil skape ein skole av eit heilt anna slag enn dei båsskoletypane vi har hatt på det vidaregåande opplæringsområdet før. Universiteta skal utdanne lærarar for eit skoleslag som er heilt annleis enn det som har vore eit elitegymnas, og som i stor grad har teke sikte på rekruttering til universitetsstudium. Det er eit uhyre viktig metodisk og pedagogisk problem at undervisningsfunksjonen blir tilrettelagt for dessa studentane på ein måte som gjer dei skikka til å undervisa i den nye vidaregåande skolen. På den andre sida må universiteta også sjølvsagt vera klar over at etter kvart får dei ein heilt annen type studentar, som ikkje har den homogene teoretiske gymnasbakgrunnen som ein hadde før, men som kan komma til universitetsstudium med svært ulik opplæringsbakgrunn.

Otto Bastiansen

Vi vet alle at selve vekstmekanismen i samfunnet krever forskningsinnsats, samtidig som veksten produserer problemer som også krever forskningsinnsats. Noe av denne forskningsinnsatsen må og kan gjøres i universitetsmiljøene. La meg kort nevne et par eksempler.

Et eksempel har vi i de ikke-europeiske studier. Vi vet at det norske samfunn knytter stadig større kontakt med den verden som ligger utenfor vår europeiske kulturkrets. Men vi har meget få som behersker disse kulturer og deres språk. Det er unaturlig å bygge opp denne ekspertisen noe annet sted enn i universitetssystemene.

La meg nevne et eksempel til. Det norske samfunn voldtas som alle de andre vestlige kultursamfunn av massemediaene. Vi lar denne voldtekt pågå uten å studere i noen særlig forskningsmessig intelligent forstand hvordan den virker på samfunnet. Vi har ved Universitetet i Oslo et lite presseforskningsinstitutt på tre personer. Jeg tror vi burde utvide dette.

Det som kalles universitetskrise, ble eksemplifisert meget riktig av Aano gjennom spørsmålet om universitetets forhold til skolen. Dette forholdet er vanskelig. Men selv er jeg mindre bekymringsfull akkurat på dette punktet, fordi det tas alvorlig ved universitetene. Jeg kan bare nevne at samtlige universiteter og vitenskapelige høyskoler i Norge har egne skolekomitéer, og vi er i ferd med å etablere en felles skolekomité for alle universiteter og vitenskapelige høyskoler.

Tore Olsen

Aano reiste spørsmålet om universitetene tar utfordringene i det nye skoleverket alvorlig. Jeg har lyst på vegne av realfagene å svare et ubetinget ja på det. Jeg vil her bare berøre en side av denne utfordringen, nemlig at universitetene ikke lenger er den eneste lærerutdannende institusjon. Det betyr at vi ikke bare må gi de som skal ut i skolen en bedre pedagogisk utdanning og gjøre dem konkurransedyktige med en del andre skoleslag, men også prøve å vie langt større interesse for utdanningen som forberedelse til andre yrker. Begge disse ting har vi nå kommet med konkrete planer om. Lied vil kanskje ikke tro dette, men vi handler raskt. Vi skal allerede i inneværende semester sende dette forslaget videre til Kirke- og undervisningsdepartementet.

Lied lovpriste også SINTEF, og jeg er helt enig med ham i det. Universitetet i Oslo savner en slik institusjon, og jeg håper at Lied som sitter sentralt i NTNf, er villig til å være med på drøftelser om å få til en tilsvarende organisasjon i Oslo, som bl.a. ville muliggjøre en nær kontakt mellom undervisning og anvendt forskning. Vi ønsker et slikt samarbeid - det er en utstrakt hånd til NTNf.

Finn Lied

Jeg vil ikke forsøke å kommentere det som er sagt, men bare kaste frem tre synspunkter som jeg tror går på tvers av alle forskningsråd. Det ene er at den anvendte forskning bør finne sin målsetting gjennom en dialog mellom bruker og forsker, slik at man får det riktige samspill mellom disse to grupperinger. Får brukeren for mye å si, får man et reparasjonsverksted. Får forskeren for mye å si, får man et hobbyverksted.

Det andre punktet er at man må ha et pluralistisk finansieringssystem for forskning, slik at ingen enkeltgruppe med forutinntatte meninger, sympatier og antipatier skal dominere forskningsbildet.

Mitt siste synspunkt er at man må tilstrebe en synergi mellom grunnforskning og anvendt forskning. Jeg tror det er et tvers igjennom sunt system at man i de enkelte lokale anvendte miljøer har kontakt med grunnforskningen. Ved det institutt jeg er, har 5% av staben dikterlønn, resten har gasje. Med dette forsøker jeg nettopp å illustrere at det er noen som skal ligge helt over på grunnforskningen og ikke bare ha kontakt med grunnforskningstiljøene i vårt land, men på global basis.

Rolf Danielsen

Jeg vil bare legge til et par ord om forskning for de ressursfattige. Jeg setter personlig meget stor pris på at dette poeng er kommet inn i Stortingsmelding nr. 35. Jeg vil imidlertid fremheve at det å definere de ressursfattiges problemer, er et uhyre delikat politisk spørsmål, og at man bør legge meget arbeid i denne definisjon, og la så mange synspunkter som mulig komme til uttrykk.

To miljøer bør her komme inn. Universitetene bør med fordi de på en måte står utenfor de store maktbygninger i samfunnet. Universitetsforskningen har den fordel at den finner sted i intim kontakt med ungdom som influerer på forskningen via studentenes valg av hovedoppgaver. Videre trenger stortingsrepresentantene å komme inn når det gjelder denne definisjonen, fordi disse skulle ha det beste og mest representative inntrykk av ressursfattigdom.

FORSKNINGSRÅD FOR SAMFUNNSPLANLEGGING?

Statsråd Per Kleppe, Finansdepartementet

Jeg vil ta utgangspunkt i den noe diffuse problemstilling som heter "behovet for forskning". Hvilket behov for forskning har man i forbindelse med det som med et stikkord kalles for samfunnsplanlegging? Man kan like godt kalle det for politisk virksomhet eller myndighetenes virksomhet i videre forstand. Enkelte mennesker, som man treffer utenom fora som dette, mener at forskning er nokså unyttig. Den alminnelige oppfatning når det gjelder sosiale forhold er at man skal stole på vanlig fornuft, erfaring og myndighetenes skjønn o.l. Jeg er av den oppfatning at dette nok i seg selv er verdifullt, og vil kanskje også i mange år fremover være det vesentlige grunnlag for beslutningsfatning, men forskning burde også i økende grad bli et hjelpemiddel. Med beslutningsfatning mener jeg ikke bare det som skjer i statlige organer som departementene, direktoratene og underliggende etater, men også kommunene og en lang rekke andre såkalte "brukere" som er mindre klart definerte og som nå også melder seg. Det vil si at enkelte har meldt seg på deres vegne. En del lager f.eks. såkalt "sameforskning" på vegne av samene, og blir kanskje litt pinlig berørt når samene nå faktisk melder seg og sier at de også vil initiere forskning som de selv vil bestemme. I det hele tatt er det en rekke grupper i vårt samfunn som mener de er berettiget til å opptre som brukere av forskning selv om deres ønskemål er forholdsvis udefinerte og i alle fall har store problemer med å skaffe seg hensiktsmessige organer for dette.

Jeg tror ikke jeg her skal bruke tid til å ta opp behovet for forskning til videre diskusjon. Jeg er klar over at det er et uavklart problem, og at det ikke er slik at begeistring for forskningsvirksomhet er så overveldende stor i alle leire. Jeg vil gjerne som et utgangspunkt gjøre det helt klart at svært mange er tilbøyelig til å betrakte det som en utgift hvis inntektsside ofte er tvilsom, og hvor de mener at pengene, og de menneskene det her dreier seg om, kunne vært benyttet bedre på en annen måte. Denne mening kommer man ikke utenom. I alle fall melder den seg som en aktuell problemstilling når forskningen har nådd et visst omfang.

La oss si at vi har hatt denne debatten og avklart at det finnes betydelige behov for å finne ut mer om de sammenhenger man skal fatte beslutninger om. Det er i meldingen referert en del til sosialpolitikkenes område. Vi pumper ut enorme beløp, men vet egentlig ikke om dette, i alle fall i detalj, er den beste måten å møte problemene på. Videre har vi f.eks. på kriminalitetens område åpenbart store vansker med å finne ut hva problemene består i. Vi opprettet for mange år siden et skatteforskningskontor i Statistisk Sentralbyrå som utfører nyttige beregninger, men svært mange av de forhold som i høy grad griper inn i menneskenes tilværelse og deres oppfatninger, holdninger og adferd, vet vi lite om. En kan gå fra område til område innenfor det offentliges felt, og man oppdager at innsikten om sammenhenger av denne type er liten. Enda mindre er innsikten i virkninger av offentlige tiltak. Det er gjort spredte tiltak på dette feltet, men i virkeligheten er behovene meget store hvis man ser rundt seg. Det er likevel som nevnt usikkert hva grensenytten er for innsats utover en viss mengde av slik forskning. Mye avhenger av hvorledes den organiseres.

Jeg ville sette pris på om man kunne ta utgangspunkt i hva problemene består i, altså hvilke behov det dreier seg om, og være enige om at det er viktig å få dekket disse. Vi står imidlertid overfor et prioriteringsproblem som er ganske vanskelig fordi forholdene på dette feltet er så ulike. Vi har i virkeligheten hatt store problemer med måten forskningsmidlene fordeles på til denne store og til dels uensartede sektor som vi for enkelhets skyld har kalt for samfunnsplanlegging.

Det er åpenbart flere måter å dekke dette behovet på. En er å regne med at universiteter og høyskoler mer eller mindre av seg selv eller ved organisert kontakt er i stand til å initiere akkurat den type forskning som brukerne selv mener, eller blir overbevist om, de har bruk for. Det har vært den tradisjonelle måte her i landet. Problemet her er at forskningen ved universiteter og høyskoler er fri og bør være fri. Ingen kan tvinge universiteter og høyskoler til å utføre en bestemt forskning. Det er de selv som avgjør dette. Til en viss grad kan de gi seg inn på oppdragsforskning. Men det er klart at de vil forsikre seg om at det skjer på en måte som de selv er interessert i og tjent med. Man kan også slå fast at brukersiden er temmelig uorganisert i forhold til universitetene og høyskolene. Det at vi på den ene side kan vise til et stort forskningsbehov i denne sektoren og på den annen side at dette i så liten grad er blitt dekket, tyder på at de tradisjonelle måter ikke har vært tilstrekkelige. Man kan vel uten videre si at det er ganske utenkelig at man skulle få forskning av stort omfang som det her er snakk om, uten at man angriper fundamentale verdier i universitets- og høyskoleforskningen som det vel ikke er noen,

eller meget få, som ønsker å gjøre. Dette alternativet tror jeg derfor ikke mange ville gi seg inn på hvis man tenkte igjennom problemet.

Det blir da spørsmål om man heller skal gjøre som man hittil har gjort fra departementenes side. Da vi drøftet denne meldingen i Regjeringen, var det flere som var opptatt av om ikke departementene selv kunne ordne med dette, slik at man ikke behøvde noe nytt forskningsråd. Det ble sagt at det vel var like greit at de som arbeidet med problemene fikk direkte kontakt med forskerne og selv valgte kontakten. Det er klart at dette er en brukbar modell. Så vidt jeg kan se er dette i virkeligheten det eneste reelle alternativet til et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging. Man kunne simpelthen bygge videre på det man allerede har bygget ut ved at departementene selv fikk økte forskningsbevilgninger, og selv sørget for kontakt med forskningsmiljøene. Fordelen med den modellen er at de som er brukere selv kan ta initiativ.

Svakheten ved den er at deres innsikt i forskningen er begrenset. Deres kontakter med forskningsmiljøene kan bli tilfeldige, og jeg skulle tro at det også er en tendens i systemet til å gi forskeren en for svak stilling. Brukeren får i virkeligheten en overlegen forhandlingsposisjon i den konstallasjonen, i alle fall når man kommer i den situasjon som det nå synes å gå i retning av at det blir rikeligere tilbud av forskere og forskning, og ikke den knapphetssituasjon man tidvis har hatt på dette området. Det gir brukerne en klar overlegenhet i forhandlingene, i alle fall i den grad de er i stand til å rekruttere folk med innsikt i forskning. Det vil de selvfølgelig gjøre hvis de får mer penger.

En annen svakhet ved ordningen er at den for sterkt knytter seg til oppdelingen i departementer, etater og kommuner. Den vil ha en tendens til å favorisere forskning som er departementsavgrenset, kommuneavgrenset eller etatsavgrenset, mens de problemer som går på tvers av disse grensene vil falle utenfor. De største og vanskeligste problemene går ofte på tvers av slike tilfeldige etatsgrenser.

Et siste moment mot dette alternativet er at det sannsynligvis vil gi de mektige brukerne en sterk stilling i forhold til de svake brukerne. De som faller utenfor det vanlige departements- og etatssystemet vil ha begrensede muligheter for å få sine forskningsbehov dekket.

Et tredje alternativ er å bruke de eksisterende forskningsråd. Flere råd har allerede igangsatt virksomhet som faller innenfor denne type forskning, og de gjør det til dels med bra resultater. Den største andel faller på Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd som har en betydelig aktivitet, særlig innenfor miljøforskning, men også innenfor trafikkforskning og liknende områder. Det spørsmålet som man reiser er: hvorfor kan man ikke bygge ut NTNF til å omfatte en

lang rekke andre felter? De har lang erfaring, er vant til anvendt forskning av denne typen og de ville for så vidt ha lettere, skulle jeg tro, enn noe annet organ for å bygge ut sin virksomhet. Vanskeligheten her ligger i at dette råd primært er bygget opp for å dekke industriens og nærliggende virksomheters behov. At de også har bygget virksomheten ut over denne ramme henger i første rekke sammen med rådets effektivitet. Det har vært et nærliggende organ å gå til i mangel av noe annet, og mange av de problemer det her dreier seg om er beslektet med de forskningsoppgaver NTNf ellers driver med. Men det er klart at sammensetningen av rådet med et sterkt innslag fra industrien, som er naturlig når utgangspunktet er industriell forskning, vil skape problemer i forholdet til andre brukergrupper som er mer sentrale i den sammenheng vi her drøfter. Det vil ikke være spesielt naturlig å bygge ut et råd som i den grad er knyttet til industriinteresser, og som også har begrensede kontakter med universitetsforskningen. Det at rådets forskerrelasjoner er nokså spesielle, med en stor andel av egne institutter, mens dets erfaring med å benytte andre forskningsapparater er begrenset, gjør NTNf til et lite egnet alternativ.

Jeg går da videre til de andre forskningsråd. Jeg tror jeg her skal hoppe over Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd. De har riktig nok visse elementer i seg som også er interessante for vårt tema, men jeg skal la dem ligge. I Norges almenvitenskapelige forskningsråd vil styrken nettopp ligge i rådets kontakt med universiteter og høyskoler. NAVF ble i sin tid skapt for å være et serviceorgan for universitetene og høyskolene, og skulle i første rekke fremme den forskning som der finner sted. Rådet bidrar gjennom en konkret vurdering av forskningsprosjekter til å utvikle denne forskningen, men på forskernes premisser. Arbeidet er basert på søknader hvor selve opplegget og initiativet kommer fra forskersiden. NAVF har inntil for nylig vært forskerdominert, og er det fremdeles, men med et betydelig innslag fra departementene. NAVF har, særlig i de senere år, også tatt opp en rekke problemer som ligger i den gate det her dreier seg om. Det er likevel vanskelig å se hvorledes man skal kunne ekspandere dette apparatet veldig sterkt uten å sprengte det som er dets naturlige ramme, nemlig å være et apparat som skal støtte forskningen ved universitetene og høyskolene på forskernes egne premisser. Det å trekke inn et vesentlig sterkere brukerelement ville på mange måter kunne ødelegge det som er hovedhensikten med NAVF.

Alt dette som jeg nå har sagt leder en til å finne et organ som kan løse dette spesielle problemet uten å skape de problemer for de øvrige forskningsråd og i forhold til forskergruppene som en videreutbygging av departementsforskningen ville gjøre.

La meg her understreke at et forskningsråd ikke driver forskning. Det er et rent formidlingsorgan. Jeg er ganske overbevist om at

tyngden av den forskning vi her snakker om vil foregå ved universiteter og høyskoler. Et nytt forskningsråd vil benytte seg av det nåværende apparat. Det vil også være gunstig om den forskning som nå er initiert av NTNf, av NAVF osv. kan fortsette i disse organers regi og om universitetene på egen hånd kunne utføre forskning til beste for samfunnsplanleggingen. Det er ikke slik at det ene fortrenger det andre. Hvis man tar en oversikt over situasjonen vil man se at slik forskning allerede foregår, men den foregår på en spredt, tilfeldig og utilstrekkelig måte. Det nye råd vil ikke overta den forskningsvirksomhet som de eksisterende råd støtter, men igangsette noe som kan supplere den. En viktig oppgave vil bli å skape et naturlig formidlingsorgan mellom brukerne, som er veldig uensartede, og forskerne, som også er spredt omkring i de forskjellige systemer.

Jeg har vært skeptisk til at rådene i for stor grad satser på egne institutter, og det gjelder også det nye. Det er ikke der problemene ligger. Derimot gjelder det å etablere et formidlings- og forhandlingsapparat mellom brukergruppene og forskergruppene som gir en likelig fordeling av innflytelse mellom disse to gruppene. Det gjelder å forhindre den overlegne rolle for brukerne som utbygging av en ren departementsforskning ville medføre og den privilegerte stilling forskerne ville få med en ren universitetsstyrt forskning, og i betydelig grad også gjennom NAVF. I stedet må vi skape et forhandlingsorgan som kan gi begge parter muligheter for å influere på opplegget. Det å gi et forskningsoppdrag er en forhandlings- og en oppklarings-situasjon som ofte er komplisert for begge parter fordi forskeren har vanskelig for å skjønne brukeren og omvendt. Hvis en har en meget uensartet gruppe brukere og en forholdsvis spredt gruppe forskere, så har man i høyeste grad behov for et formidlingsråd. En kunne selvfølgelig tenke seg, som jeg nevnte, å få folk med forskningsbakgrunn i langt større grad inn i de store forskningsbrukende departementer. Etter min mening er dette en urasjonell måte å gjøre det på. Det må være bedre å få et apparat som kan foreta denne formidling, som jeg tror er viktig både for brukergruppene og forskergruppene, og som samtidig kan være et rådgivende organ for forskjellige brukere. Det er ikke alle som er i den situasjon at de har behov for å få utført konkrete forskningsoppgaver. Derimot vil de gjerne ha innsikt i forskning for å få formidlet forskningsresultater. Vi har i stor grad behov for et slikt organ i Norge.

Når jeg vurderer dette er det ikke ut fra en prinsipiell, men ut fra en praktisk synsvinkel. Det er selvfølgelig et maktelement i det forhold at kunnskap, som ifølge ordspråket er makt, er fordelt så ulikt. Hvorfor skal ikke de som steller med samfunnsplanlegging i videste forstand få del i denne makten? Mye går til forskning innenfor ~~meget~~ spesielle felter. Trenger vi ikke en utjevning her? Det er et moment som man ikke kan se bort fra.

Jeg vil gjerne understreke at en forutsetning for at forskningsrådet for samfunnsplanlegging skal virke tilfredsstillende er at det er sterkt motivert for, og organisert for samarbeid. Jeg kan vanskelig tenke meg muligheten av at et slikt organ kan bli noe særlig fruktbart hvis det skulle lukke seg inne i seg selv. I og med at det har klare forbindelseslinjer til de eksisterende forskningsråd, er det klart at uten et nært samarbeid med disse vil det ikke fungere. Det er ikke meningen å ta fra de nåværende forskningsråd deres virksomhet, men det er et betydelig behov for å samordne ny forskning med det som allerede finner sted i forskningsrådene.

Det er slik i dag at samme type forskning settes i gang ulike steder. Det henger sammen med at svært mange problemer går på tvers av samfunnssektoren. Miljøproblemene synes å oppstå i forskjellige sammenhenger, og det ville ikke vært urimelig at alle forskningsråd hadde gått løs på dem fra forskjellige synsvinkler. Dette er ikke noe merkelig. Det samme gjelder svært mange av de øvrige problemer. Det er til og med gunstig at man får forskjellige innfallsvinkler.

På den annen side innebærer denne situasjonen et sterkt behov for samordning for å finne ut hva som faktisk skjer slik at man ikke bruker for mye ressurser til parallellforskning. Uten å ville binde meg særlig sterkt når det gjelder praktiske ting som organisasjon osv., vil jeg i alle fall antyde at det må være et organ som er innstilt på samarbeid og som er bygget opp slik at det faktisk kan bli et praktisk nyttig organ for departementer og andre brukere. Det må også være et nyttig tilknytningspunkt for forskergruppene slik at de ikke på en tilfeldig måte henvender seg til f.eks. Sosialdepartementet, eller treffer en tilfeldig person og får idéer som etter hvert utvikler seg budsjettmessig. Det er en viss tendens til dette i den nåværende situasjon. Vi må få en bedre koordinering fra alle sider, også i forholdet til forskningsrådene. Det nye råd må bli et organ som betyr en berikelse av forskningsmiljøet, og ikke et irritasjonsmoment.

FORSKNINGSRÅD FOR SAMFUNNSPLANLEGGING?

Professor Yngvar Løchen, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet i Tromsø

Nytt forskningsorgan for samfunnsplanlegging.

Forslaget om å opprette et eget forskningsorgan for samfunnsplanlegging er et av hovedforslagene i Stortingsmeldingen om forskningens organisering og finansiering. For å kunne ta stilling til dette forslaget, må man se det i tilknytning til hovedmønstret for organiseringen og finansieringen av norsk forskning, slik dette også behandles i samme melding. I utgangspunktet må man nærmest godta at dette mønstret ikke kan bli det ideelle for noen. Det er selvfølgelig et resultat av press og er et uttrykk for stridende krefter og motsetninger. Dette er normalt, og denne stortingsmeldingen, som enhver annen stortingsmelding, er et politisk dokument. Man må spørre hvilke krefter og interessegrupperinger er det som har nådd frem med sine syn. Den konkretiseringen som nå må komme av de ulike forslagene vil bli meget viktig, og i denne forbindelse vil det også bli en drakamp. På forhånd er det ikke lett å spå hvordan alt sammen kommer til å forløpe, og derfor vil utsagn om forskningsmeldingen - og om det nye forskningsorganet - også bære preg av å være gjetninger. Det gjelder for alle, også for meg. Tolkningene av meldingen, forslagene og fremtiden kan så lett bli farget av egne interesser.

Med en politisk melding vil de som står bak den selvsagt prøve å nå visse mål. Mange av forskningsmeldingens målsettinger synes jeg er helt utmerkede, ganske særlig at forskningens samfunnsmessige betydning skal stimuleres og at den, som det heter i en viktig setning, ikke må "ensidig bindes til eksisterende problemoppfatninger". Men det er ikke så sikkert at det apparatet som foreslås uten videre egner seg for alle oppgaver. Idealene, som alle synes å kunne enes om, ligger langt foran. Mønstret i organiseringen av forskningen derimot er både på forslagsplanet, og i den kommende utforming, et politisk produkt. Sannsynligvis vil det forhold at vi endelig har fått en melding om norsk forskning føre til at den politiske debatt om forskningen blir tydeligere. Det er bra om vi får større forståelse både for hvordan strukturen i forskningen er politisk bestemt og for hva forskningen kan bety som et politisk virkemiddel.

Det mønstret som forskningsmeldingen foreslår er et spennende kompromiss mellom en rekke gode verdier av til dels motstridende karakter. Mønstret forutsetter en slags "demokratisk sentralisme" i den forstand at det skal bli både mer styring og mer desentralisert demokrati. Avveiningen blir svært viktig, og demokratisk sentralisme er neppe lettere i Norge enn i Kina, (hvor jeg nylig har vært). Jeg er redd for at sentralismen kan bli for sterk, selv om jeg om et øyeblikk kommer til å si at den muligens vil bli alt for svak. Fordi det er så mange stridende verdier, er det så lett å bli selvmotsigende. Det er helt klart meldingens intensjon at det ikke skal bli en spaltning mellom anvendt forskning og grunnforskning, en spaltning som må være særlig uheldig i samfunnsfag og samfunnsplanlegging. Men universitetene "bør fortsatt være preget av forskerinitiert forskning. Det må igjen understrekes at de har et særlig ansvar for grunnforskningen", (s. 51) og samtidig skal NAVF ha "et spesielt ansvar for grunnforskningen som i første rekke foregår ved universiteter og høyskoler". Det skal både styres og skapes oversikt samtidig som apparatet skal være lite ressurskrevende. Forskning skal ikke unndras de alminnelige demokratiske prosesser samtidig som nye problemstillinger skal tas opp. Jeg er redd for - men ikke sikker på - at avveiningene til slutt, sammen med pressfaktorene, kommer til å falle ut slik at hovedtyngden i mønstret kommer til å ligge der den alltid har ligget. Det vil bli en forsterket sammenheng mellom NAVF og universitetene. Forskningsrådene, deri NTNf, forblir nokså uberørte. Det kan bli en splittelse mellom den anvendte delen av forskningen og grunnforskningsdelen.

Mønstret vil la de etablerte organer i fred. Det blir en mild styring som er akseptabel for de fleste. Jeg er redd for at de som virkelig ønsker en samfunnsrettet forskning, ikke minst ved universitetene og under NAVF, vil finne støtte bare i meldingens målsettinger. Det er mulig at motkreftene har vært for sterke, og at man ikke har kommet lenger i denne omgang enn å foreslå et nytt råd for samfunnsplanlegging.

Rådet for samfunnsplanlegging kan komme til å føye seg inn i dette mønstret. Det kan bli et isolert råd, rettet mot pragmatiske og kort-siktige problemstillinger, selv om hensikten med det er den motsatte. Det kan komme til å skille ut den anvendte sektor, og derfor kan det medføre en innsnevring av pluralismen. Det er ikke sikkert at det blir større plass for den langsiktige, kritiske forskningen. Rådet vil muligens ikke bli sterkt nok til å samarbeide med universitetene, som ut i fra sin frie stilling og indre styringsverk kan avvise initiativene fra det nye rådsorganet, og det kan derfor komme til å bli avhengig av at det etableres et "fattig forskerproletariat". Dette proletariatet, som utdannes ved universitetene, kan komme til å stå uten garantier ut-over kortere perioder, selv om de i disse kortvarige periodene riktignok kan arbeide mer intenst med forskning enn noen universitetsansatt hvis arbeidskraft går med til grunnfagsundervisning og administrasjon.

Jeg gjentar at det ikke behøver å gå slik, men det kan gjøre det. Og dersom de som skal sitte i rådsforsamling og styre i virkelighetene kommer til å representere de sterke grupper - LO, NAF, og legeföreningen - fremfor de svake - KROM, pasientforeninger, sameorganisasjoner - kan det nye rådet bli et middel til å forsterke samfunnsstrukturen og til å drive forskning etter allerede opptrukne retningslinjer. Det er trolig også helt avgjørende hvem som blir daglig leder av sekretariatet. Meget vil stå og falle med valget av denne person.

Det vil bli en del "fighting" - både i og utenfor ringen - om disse spørsmålene i tiden fremover. De fåtallige reaksjonene på forskningsmeldingen kommer vel av at det egentlig ikke er noens interesser som svekkes særlig sterkt. Men det er vel sannsynlig at ikke alt har vært synlig på overflaten. Hva blir forholdet mellom Sosialdepartementet og det nye rådet? Og mellom rådet og den nye avdelingen i KUD? Hva med forholdet til NTNf: er alternativet til rådet for samfunnsplanlegging av samfunnsplanleggingen kommer inn under NTNf? Eller at departementsbevilgningene økes? Går man inn for det tradisjonelle universitetsmiljøet om man går mot det nye rådet?

Jeg er kommet til at forslagene om det nye rådet neppe hadde fremkommet dersom oppfatningene av NAVF og universitetene hadde vært anderledes. Disse oppfatningene må være at NAVF og universitetene er for livsfjerne, forskerdominerte og disiplinorienterte. Det er ikke uforståelig at noen kan mene det. Det er heller ikke så rart at man uttrykker seg anderledes: universitetene skal drive grunnforskning og NAVF skal være disiplinorientert. Egentlig føler jeg at man har valgt en kapitulasjonslinje overfor miljøer som på mange vis er seg selv nok, miljøer som man har gitt opp eller vil gjøre noe med først i neste omgang. En annen vei å gå hadde vært å satse på de grupper innen denne sektor - universitetene og NAVF - som vil drive forskningen over på et samfunnsrettet spor. Man kunne fremelsket et sterkere engasjement gjennom utfordringer og tilbud. Nå blir universitetene liggende i det urolige farvannet mellom påstandene om irrelevans og veldige studentmasser (som ser ut for å kunne få store problemer på arbeidsmarkedet) som kommer til universitetet, bl.a. fordi andre utdanningsveier ennå ikke er fullverdig utbygget. Jeg har imidlertid også store vanskeligheter med å se nøyaktiv hvordan man skulle nærme seg universitetene og forplikte dem overfor nye muligheter og problemstillinger. Det er ikke lett å drive politikk overfor disse organisasjonene; livet i dem er ofte implisitt og indirekte, og det er ikke så enkelt å skille mellom venner og fiender.

Risikoen ved den linjen som er valgt er ganske stor. Dersom målet er å styrke en pragmatisk, anvendt forskning og utvikle et praktisk redskap i samfunnsplanleggingen for statsadministrasjonen, er det bare å la saken gå sin gang. Da blir også det nye rådet et effektivt forslag, og da er det bra at det ikke kommer til å få for stor innflytelse utover i

universitetene. Er det dette man egentlig vil, burde vi få klarere beskjed. En god side ved dette alternativet er at man dermed kan bringe forskningen nærmere inn mot forvaltningens problemer, og at statsapparatet dermed kan la seg påvirke utenfra. Sikkert nok vil også forskerne ha noe å lære av det.

Men forskning på feltet samfunnsplanlegging kan også være noe annet. Hva betyr egentlig langsiktig? Etter mitt skjønn bør vi satse på den type langsiktig forskning som på et fritt grunnlag tar vårt motsetningsfylte samfunn opp til revisjon, altså ikke bare en forskning med en snever nyttevirkning. Muligens vil bidragene fra en slik forskningsvirksomhet ikke bli mer enn oversikt, erkjennelse og forståelse. Men et bidrag med disse elementene måtte være noe av det viktigste i et hurtig skiftende samfunn. Jeg tror vi burde gå inn for å skape en helhetlig forståelse som går ut over den marxistiske og som klart og tydelig forteller hva inngrep på et sted i samfunnet medfører av (uventede) konsekvenser på andre steder. Det er svært viktig å bygge ut makrobeskrivelsen av samfunnet, og det er viktig å beskrive system av noe mindre omfang. Forskningen bør over på et spor der den retter oppmerksomheten mot de store problemområdene - og sammenhengen mellom dem - som man i fremtiden må ta politiske standpunkt til. Er det ikke interessant, ja virkelig interessant å få vite at kriminaliteten går opp fordi samfunnet ikke er tett nok - for å bruke Nils Christies språk? Hvordan kan man skape et tett samfunn som ikke samtidig kommer til å virke stengende på utfoldelsen? Hvordan må da de mindre lokalsamfunn være og hvordan må deres forhold til storsamfunnet bli? Hvordan går det med våre kulturelle verdier, vår smak og vår kunst i oljealderen? Hva er sammenhengen mellom teknologien og redskapsstrukturen og det politiske system? Vi har ikke ennå fått noen definitiv debatt om hva vi trenger å vite og hva forskningens funksjon skal være, og det er nødvendig ganske særlig på dette alvorlige og skjebnesvangre område samfunnsplanlegging. For meg har det ikke vært så lett å få tak i hva det nye rådet egentlig skal gjøre. Allerede nå i første omgang burde vi stimulere en tverrfaglig og relevant forskning som sikter seg inn mot de store langsiktige forskningsproblemene og som har å gjøre med de kvalitative livsverdiens "kamp" mot de økonomiske: hva slags samfunn kan kombinere økonomisk vekst med gode menneskelige forhold? Hvordan skal dette samfunn være organisert?

Og det er til dette program vi burde bruke noen av oljepengene våre. Jeg medgir selvfølgelig at det ikke blir så lett å utlede konkrete handlingsalternativ ut i fra denne forskningen. Maktutredningen og levekårsundersøkelsen er muligens en god begynnelse. Norge burde være først i selvforståelsens vanskelige kunst - vi har råd til det og vi er et ganske oversiktlig land. Burde ikke vi ta mål av oss til å lage modellen? og bruke vitenskapen til det? Da trenger vi en storstilet innsats av nye og gamle disipliner. Da kunne de akademiske miljøer få mening ut over hva de har i dag, en mening mange unge har vanskelig for å finne når vitenskapelig originalitet, kvalitet og nøkternhet synes å være de eneste rettesnorer for arbeidet.

Hadde dette vært planen, og det kan jo være at den er nettopp dette, er det en viss mulighet for at stortingsmeldingen og forslaget om det nye rådet kan bety noe. Men hvorfor skulle det nye rådet kunne greie planleggingen av forskningen når ikke faller lett for de andre rådene? Jeg tror at denne langsiktige forskningen krever en dypere revolusjon av forskningsarbeidet og forskningsstedene. For universitetene tror jeg ikke bare det dreier seg om å finne en tilpåsning til de nye lover på utdanningssektoren; det gjelder like meget et spørsmål om universitetenes plass i samfunnet og hva kunnskap skal brukes til. Denne forskningen må trolig foregå et stykke vekk fra statsapparatet, men neppe så langt vekk at den flyttes helt inn i de innerste universitetsmiljøer. I alle fall vil det ikke være enkelt å få en slik forskning i gang av seg selv - en styring med sikte på å utvikle denne funksjon ville jeg ikke bare godta men til og med ønske. Aller helst hadde jeg sett at universitetene ikke ble spilt ut over sidelinjen i dette forsøket, og det vil ikke bli lett å få disse diffuse organer til å forplikte seg overfor en ny politikk. Noen strukturelle endringer må sikkert til, samtidig som disse ikke må rive vekk den beskyttelse som et universitet kan gi mot helt pragmatiske hensyn. For å unngå misforståelser vil jeg gjerne også si at universitetet ikke fullstendig bør begrense sin virksomhet til denne type forskning: det vil f.eks. for oss i Tromsø falle unaturlig helt å avvise henvendelser om praktiske utredninger eller hjelp til planleggingsarbeid. I en viss monn bør man ta slike oppgaver. Det ligger nok et dilemma her også.

Men kunne man tenke seg at man kom fram til et punkt der man kunne be Universitetet i Tromsø å uteksperimentere en modell for et selvberget - eller tilnærmet selvberget - lokalsamfunn i Nord-Norge, altså en slags norsk folkekommune? Og ville det være mulig å be det frodige miljøet i Bergen om å vurdere den langsiktige utviklingen av vårt demokratiske samfunnssystem? Selvfølgelig vil vanskelighetene ved en slik fremgangsmåte også bli ganske store.

Forskningsmeldingens - og mitt - problem er det evige gamle: hvordan sørge for at vitenskapen er med uten at den blir ufri? Jeg er enig i, som det er blitt hevdet tidligere på denne konferansen at man trenger originale, gode og vidtrekkende idéer, selv om det også kan sies at det har vært handlet meget ut i fra dårlige idéer og selv om det ikke alltid skal så meget til for å forbedre kunnskapene om samfunnsplanlegging. De gode idéene vil komme når vitenskapsmannen plasserer seg i et motsetningsfylt felt: det er ikke slik at geniene plutselig kommer og at idéene oppstår i et isolert vakuum. De riktige tankene faller ikke ned fra himmelen, sier Mao. Mange vil nå sikkert mene at jeg på en idealistisk måte nå bare repeterer giganten Max Webers argumenter for en fri vitenskap og at min synsvinkel er enda en ny forklledning av den intellektuelles kamp for å bevare sine privilegier. Selv mener jeg at vi er i ferd med såvidt å forstå hva vitenskapens rolle skal være "i

moderne tid". Vitenskapen skal stå i et kritisk vekselspill med samfunnet - et korrektiv og et følehorn eller en antenne mot fremtidens problemer. Hadde Regjeringen satset på denne linjen først, for deretter å lage et råd for samfunnsplanlegging for statsapparatet, hadde det vært meget lettere å være med på planene. Jeg er ikke i mot at statsforvaltningen tar forskning i bruk, og jeg er sikker på at forskernes - også universitetsforskernes - motvilje mot å arbeide for administrasjonen må dempes. Mitt point er hvordan man skal kunne ivareta den langsiktige kritiske forskningen. Jeg er for at forskningen påtar seg et register av oppgaver, under forutsetningen av at vi holder det klart for oss hva vi gjør. Jeg er redd for at vi med å opprette det nye rådet for samfunnsplanlegging vil komme til å tro at forskningen på samfunnsplanleggingens område under disse betingelser nå har fått hva den trenger for å utvikle seg opp til grensene for hva den kan yte. Forskning har meget å bidra med, på kort og lang sikt, og vi bør bygge opp om begge funksjonene. Problemet er å avgjøre hva slags ordninger som passer. I hvert fall er det viktig at bevisstheten om forskningssystemet vokser, og at vi ikke lanserer en type forskning under falsk flagg. Fremfor noen burde de som sogner til vitenskap motarbeide illusjonene om vitenskapen og samfunnet.

FORSKNINGSRÅD FOR SAMFUNNSPLANLEGGING?

Rektor Lars Strand, Norges landbrukshøgskole, Ås.

Jeg føler meg i grunnen som en som står litt i utkanten når vi diskuterer disse problemene. Jeg har på følelsen av at det er noe som ikke er som det skal når det gjelder forskningen og dens plass og funksjon i samfunnet. Man vil gjerne gjøre noe med dette og går rett løs på selve forskningssystemet og forskningen som prosess, og analyserer dette frem og tilbake. Dette skjedde stort sett i går ettermiddag og i formiddag.

Jeg hadde lyst til å ta et litt videre utgangspunkt, men etter å ha hørt på denne debatten, hvor man har sett det hele innenfra, var jeg litt bekymret. Imidlertid fant jeg en viss trøst i disposisjonen for konferansen hvor det står at "spørsmålet om ekspert, forskning, planlegging, folkestyre bør også berøres". Derfor har jeg lyst til å se problemene i litt videre perspektiv.

Forskningsmeldingen starter opp med at forskningen skaffer oss ny innsikt og kunnskap. Den er grunnlag for den velferden vi har. Men forskningen er ikke tilstrekkelig, kunnskap og forskning må ikke forbeholdes noen få. Bruk av forskning for å løse viktige oppgaver må skje gjennom demokratiske prosesser. Dette er jeg helt enig i. Men, som sagt, jeg synes man har begrenset dette for mye i debatten. Det er f.eks. snakk om at forskning skal skaffe ny innsikt og ny kunnskap - man kunne føye til for hvem? Eller for å bruke et eksempel: vi sier i landbruket svært ofte når det er snakk om forskning at en forskningsoppgave ikke er gjennomført før resultatene er kommet til dem som skal bruke dem, eller som måtte forutsettes å bruke dem. Nå vil dere naturligvis si at dette er mye enklere i landbruket enn når man kommer inn på mer samfunnsmessige ting. Det er jeg enig i, men jeg tror den tanken som ligger der, den skal være med oss hele tiden.

La meg få lov til å gå litt tilbake til landbruket for å illustrere hvor vanskelig det er å få resultater av forskningen ut til den som kan ha glede og nytte av dem, og at de virkelig synker ned og blir brukt. I 1928 lagde amerikanerne hybridmais. Forskerne kunne vise at bare ved å bruke dette maiskornet og så det ut, kunne de uten å gjøre noe annet

øke avlingene ganske vesentlig. (Dette var et resultat av grunnforskning, går jeg ut ifra.) Det gikk så helt frem til midten av førtiårene før hybridmais virkelig ble tatt i bruk, 13 år. Man har prøvd å analysere hva som skjedde. Det viser seg f.eks. at for en vanlig farmer gikk det 9 år fra han fikk kunnskap om hybridmais og til den ble tatt i bruk. Nå skal vi også her huske at landbruket i dette tilfellet hadde et betydelig veiledningsapparat som kunne hjelpe til med å sette resultatene over i handling og i praksis.

La meg nå forlate forskerposisjonen og prøve å være en alminnelig mann. Jeg har på følelsen av at det skjer mange ting hvor vi stiller spørsmål og hvor vi føler oss i villrede. Det er snakk om at det skal bygges atomkraftverk. Vi ser store muligheter, men også store trusler. Vi ser på behandlingen av de gamle, hvordan man bygger aldersboliger. Det gjør det bedre for noen, men det skaper samtidig mange andre problemer. Slik kan vi ta samfunnsproblem etter samfunnsproblem. Det er viktig å være klar over at det i og for seg ikke finnes noen løsning på disse problemene. Vi kan bedre tilstanden litt og få vekk noen av de mest uheldige virkningene, men det vil være en kontinuerlig prosess som går fremover. Det jeg trodde var viktig, når vi skal diskutere forskningen, samfunnet og demokratiske prosesser med mer, er at de som skal ta avgjørelsene - enten de nå befinner seg på kommuneplan, fylkesplan eller i Stortinget eller hvor de nå er i samfunnet - de burde få noe mer av denne kunnskapen man etter hvert samler opp.

Når vi ser på utviklingen som den har vært, er det flere som har vært inne på at det i 50-årene skjedde noe vesentlig med forskningsrådene som ble bygget opp. Man fikk satt i gang mye målrettet forskning og styrket forskningsstedene. Så skjedde det en ny ting i slutten av 60-årene da man fikk departementsbevilgninger til forskning. Det ble større muligheter for dem som sitter i departementene til å ta opp problemer som de så på som vesentlige. Jeg kan i denne forbindelse ikke nekte meg selv gleden av å lese noe som stod i Dagbladet forleden dag. Samfunnsforskeren Stein Ringen skriver i en artikkel at "problemet er så stort at departementene ikke engang har et apparat til å absorbere den informasjon som er kommet inn som et resultat av oppdragsforskning departementene selv har finansiert", altså bestilt informasjon som ingen leser. Det er klart at vi her er inne på et virkelig viktig og sentralt problem. Det er ikke bare om å gjøre å forske.

Nå står vi kanskje ved en ny skillevei idet det blir antydnet et nytt råd. Det heter at rådets organisasjon i store trekk skal svare til den som gjelder for de næringsrettede råd. Man kan da stille seg spørsmålet om dette vil hjelpe oss noe. Jeg tror det poenget som Even Mehlum var inne på i går er veldig viktig. Vi kan ikke se samfunnsplanlegging som noe isolert. Det er jeg for øvrig klar over neppe noen mener, men la oss

bare gjenta at tingene henger nøye sammen. Mehlum nevnte NRF-kuene som har gitt en økt melkemengde, men det har samtidig ført til færre kuer, og dermed færre muligheter for folk som vil drive med husdyr og som allerede driver med husdyr. Vi kan ta mekaniseringen i landbruket som fører til at den enkelte bruker klarer å opprettholde sin inntekt, men dette skaper færre arbeidsplasser. Det er klart at dersom man skal drive samfunnsplanlegging hvor man kommer inn i disse problemene, så er man med en gang over i områder som NLVF og andre driver med.

Det er ikke til å komme utenom at svært mange av de samfunnsproblemene vi har, og som vi er bekymret for, har sitt utspring i endret produksjonsteknikk, nye metoder osv. Fra min synsvinkel ligger ikke problemet innen selve forskningssystemet, men i grenseflaten mellom forskningen og samfunnet. Det er spørsmål om å få opplysninger ut og inn, og å få det til å virke. Hvis vi ikke får gjort noe med dette problemet, tror jeg det bare vil vokse seg større. Kunnskapsmengden øker, spesialiseringen blir mer markert, fagspråkene gjør at vi snart ikke skjønner hverandre.

Hvis man virkelig mener at samfunnet skal få større innflytelse på det det forskes på, og i det hele tatt muligheter til å følge med, så må en samtidig gjøre noe for å gjøre det mulig. Hvordan det kan løses er naturligvis vanskelig å si. Det er vel egentlig så vanskelig at vi bare burde gå utenom hele problemet.

Ekspedisjonssjef Madsen tok i går opp problemet: hva gjør man når det brenner i et hus. Man kan ringe til et forskningsinstitutt og høre hvilke brannsprøyter de kan anbefale osv. Forskningsinstituttet sier "vi kommer om 5 år". Til dette innvendes at "man skal ikke ringe til et forskningsinstitutt, man skal naturligvis tilkalle brannmennene". Jeg har på følelsen at vi har ikke engang noe brannvern.

Det kan sies at vi for så vidt har et brannvern, nemlig de kandidatene som går ut fra universitetene og høgskolene. Disse institusjonene har en veldig viktig oppgave her, ved at de bidrar til å få en del av kunnskapen ut i samfunnet, og få impulser tilbake igjen, gjennom de folkene som går ut og sitter i forskjellige stillinger rundt omkring.

Hvis man vil gjøre noe med dette finnes det mange muligheter til å komme adskillig lenger. Vi har vært inne på det som skjedde med departementene. Det var et viktig punkt. Det som der må gjøres er å arbeide mer på å finne ut hvordan departementene også skal gjøre seg nytte av forskningen så det ikke blir slik som Ringen antyder. Jeg tror man også kan gjøre mer med ad hoc løsninger i forskjellige sammenhenger. Mitt inntrykk er at tverrfaglighet og samarbeid over forskningsrådgrensene begynner å gli godt. Det er skjedd mange ting i de senere årene

når det gjelder samarbeid og tverrfaglighet. Jeg tror også det er viktig at man prøver å hjelpe dem som sitter utover i kommunene i større grad enn nå til å få svar på en del av de spørsmålene de stiller. Vi må få et informasjonssystem som kan gjøre det mulig, å gi svar på det de ber om, selv om det tilsynelatende er nokså trivielle problemer.

I meldingen er det sagt at vi må ha et nytt forskningsråd for å styre. Jeg har inntrykk av at en av de viktigste begrunnelser for dette er at de som er vel etablert har lett for å vokse, og de som er dårlig etablert har ingen mulighet til å komme til. Det er vel dette sosiologene kaller Matheus-effekten, etter kapittel 25, vers 29 i Matheus evangeliet, hvor det står at den som meget har skal få meget mer osv. I virkeligheten er muligheten for å styre i rikelig monn til stede. Hvis vi tar grunnforskningen, er vi vel enige om at den ikke skal styres noe særlig. Det ligger vel i grunnforskningens natur. Men det skjer alltid en viss styring, f.eks. på den måten at man bestemmer at det skal opprettes et medisinsk fakultet ved Universitetet i Trondheim. Det vil naturligvis bety at medisinsk grunnforskning blir betydelig styrket. Det er på dette nivået styringen av grunnforskningen kan foregå, men der kan den jo også foregå ganske godt. Når det gjelder den anvendte forskningen kommer vi tilbake til at de fleste problemene ligger foran og etter selve forskningsprosessen. Det er her det klikker mest. Det er viktig at man diskuterer departementenes situasjon her i denne forbindelse.

Jeg har lyst til å nevne en erfaring som jeg har gjort. Noen av oss som ble bedt om å utrede problemer i forbindelse med NORAD's forskning. Spørsmålet var hva man skal forske på når det gjelder utviklingsproblemer. Vi tok opp forskjellige ting. Vi gikk til NORAD og spurte: Har ikke dere noen problemer? Har ikke dere noe dere vil vite mer om? Det svaret vi fikk var at: vel, det ville de ikke begi seg inn på. Det ligger vel noe i vår holdning som gjør at departementene er forsiktige med å si for mye.

Jeg tror man har de organene som trengs. Ser vi på signalene fremover har vi inntrykk av at det ikke skal skje noen veldig opptrapping eller innsats av folk. Skal noe skje må det være en viss omprioritering, men kanskje også en viss styring. Dette problemet er så komplisert og det kan gjøres så mye med det man har at det er å kaste folk blå i øynene å si at nå skal vi lage et råd for samfunnsplanlegging, så løser man disse problemene. (Dette er selvsagt noe brutalt sagt.)

Min konklusjon er at jeg ikke kan skjønne at det er behov for noe nytt forskningsråd. Jeg vil slutte som jeg sa til Skoie da vi snakket om dette i telefonen - jo flere kokker, jo mer søl.

FORSKNINGSRÅD FOR SAMFUNNSPLANLEGGING?

Professor Magnus Aarbakke, Institutt for statsrett og folkerett,
Universitetet i Oslo.

Regjeringen har i St.meld. nr. 35 (1975-76) angitt en del forskning som den ønsker å prioritere. Dette er:

- 1) forskning som departementene skal kunne bruke i sitt planleggingsarbeid, særlig tverrsektoriell forskning og forskning som vil kunne ha interesse på noe sikt,
- 2) forskning som fylkes- eller primærkommunene skal kunne bruke i sitt planleggingsarbeid,
- 3) forskning som har interesse for interesseorganisasjoner,
- 4) forskning som er orientert mot almene samfunnsproblemer, selv om disse ikke direkte står på dagsorden i det offentlige planleggingsarbeid,
- 5) forskning som er orientert mot problemer som spesielt interesserer samfunnsgrupper som selv ikke har muligheter for å få forskning utført.

De forskningsoppgaver som her er nevnt, må etter min mening anerkjennes som viktige, med krav på høy prioritet, også om man vurderer dem fra et forskersynspunkt. Riktignok er de ikke udekket i dag heller. Departementene har som kjent forskningsmidler; en betydelig forskning utføres i deres regi, og det ville være underlig hvis ikke en betydelig del av denne forskning faller i de kategorier som er nevnt. Jeg savner for min del i meldingen et skikkelig statusoppgjør for den departementsfinansierte forskning: Hva har man tatt sikte på? Hva er blitt gjort? Hvorledes har forskningsresultatene slått inn i beslutningsprosessene?

Det er også grunn til å peke på at de problemområder som er nevnt som særlig viktige i meldingen, har vært gjenstand for atskillig forskning i de senere år med støtte fra andre kilder enn departementene. Av den forskning som f.eks. NAVF har finansiert, vil en ikke liten del kunne

sies å angå de områder som Regjeringen fremhever som særlig viktige. Det hører kanskje til NAVF's egenskaper at institusjonen ikke på dagen kan levere statistisk belegg for hva den har gjort på ulike problemområder. Men hadde Regjeringen bedt NAVF om det, ville institusjonen nok uten altfor stort strev ha kunnet dokumentere at det med støtte fra den er utført atskillig forskning som belyser de problemområder som Regjeringen stiller opp. Helt hvite flekker på forskningskartet dreier det seg altså ikke om.

Jeg vil i denne sammenheng peke på at det forskningsbegrep som meldingen bruker i omtalen av de prioriterte oppgaver, er lite klart. Man må spørre seg selv om ikke mye av dette er utrednings- og utviklingsoppgaver, og ikke oppgaver som krever frembringelse av ny kunnskap og innsikt. Før det ble satset på ny forskning, ville det kanskje være en tanke å arbeide mer med det planleggingsapparat som skal gjøre bruk av forskningsresultatene. Kanskje dette da kan ta bedre hånd om utrednings- og utviklingsarbeid selv.

Når det gjelder det organisatoriske forslaget om et nytt forskningsråd, virker det litt overraskende at det skulle by på særlige problemer å få organisert den tverrsektorielle departementsforskning. En samarbeidsnemnd med medlemmer fra departementenes forsknings- eller planavdelinger måtte kunne klare den jobben.

De andre oppgavene - så langt det dreier seg om forskningsoppgaver - ligger derimot naturlig til rette for et forskningsråd av det ene eller det annet slag. Regjeringens forslag om et nytt forskningsråd kan langt på vei sies som et praktisk tiltak, som en ny organisasjon for forskning som i alle fall ville bli satt i gang av den offentlige forvaltning. Men forslaget må også tas som et uttrykk for at Regjeringen ønsker å oppprioritere forskning omkring visse oppgaver. At dette vil trekke med seg en nyprioritering av forskningsmidler, er det vel liten grunn til å tvile på. Dette er for så vidt en fortsettelse av den utvikling vi har vært vitne til i 1970-årene. Men vi får ikke vite om nyprioriteringen i fortsettelsen skal "gå ut over" departementene eller de andre fire forskningsråd.

Det er rimelig å spørre hvorledes forslaget om et nytt forskningsråd bygget opp slik meldingen antyder står overfor aktuelle alternativer.

Meldingen omtaler fire alternativer:

- 1) Et femte fagråd innenfor NAVF-strukturen.
- 2) Et selvstendig råd som ikke skal vurdere eller finansiere forskningsprosjekter, men som skal arbeide med å legge forskningsresultater til rette for samfunnsplanleggingen.

3) Et utbygget samarbeidsutvalg for de eksisterende fire forskningsråd.

4) Regjeringens forskningsutvalg.

Alle disse alternativer forkastes, etter min mening med rette. Alternativ 2 ville ikke være egnet til å få oppprioritert den forskning Regjeringen ønsker å stimulere. Alternativ 1 er neppe heller det beste, idet et forskningsråd som skal legge hovedvekten på problemorientert, tverrdisiplinær forskning neppe bør bygges opp etter den modellen NAVF arbeider innenfor. Et råd bygget opp slik Regjeringen antyder, med et styre som det ansvarlige rådsorgan, og med en rådsforsamling som rådgiver, er sannsynligvis en mer effektiv organisasjon for prosjektplanlegging og -styring enn NAVF's nåværende organisasjonsform.

Et alternativ som har vært nevnt av statsråd Kleppe her i dag, er en videre utbygging av departementenes forskningssystem.

Et annet alternativ, som ikke er uttrykkelig drøftet i meldingen, ville være å legge oppgavene til Rådet for samfunnsvitenskapelig forskning i NAVF. Dette rådet har som kjent allerede en sammensetning som kunne gjøre det egnet for oppgaven. Det har ved siden av ni representanter for universiteter og høgskoler fem medlemmer fra departementene. Det er foreslått medlemmer fra to departementer til som i den siste tre-årsperiode har sendt observatører til rådets møter. Og fra andre deler av NAVF kunne man hente den ytterligere forskerkompetanse som det ville være behov for i forbindelse med en rekke prosjekter. Men som allerede antydnet, måtte rådet samtidig få nye arbeidsformer, iallfall ved behandlingen av de oppgaver det her er tale om.

Et tredje alternativ, som heller ikke er uttrykkelig drøftet i meldingen, ville være å bryte samfunnsforskningen ut av NAVF og la det foreslåtte nye råd overta den i sin helhet. Selv om dette råd ikke bare skal arbeide med samfunnsforskning, synes det klart at denne vil måtte stå sentralt i rådets arbeidsområde.

Men både til dette alternativ og til alternativet med utbygging av NAVF's råd for samfunnsvitenskapelig forskning, bør sies at det ville være en lite heldig løsning hvis all forskning omkring viktige samfunnsspørsmål skulle skje på de politiske myndigheters eller på de administrative myndigheters premisser.

På visse forutsetninger vil jeg for min del gå med på at Regjeringens forslag om et nytt femte forskningsråd kan ha mest for seg. Jeg innser det forskningsbehov som er til stede. Og jeg kan ikke se at noen av de alternative organisasjonsforslag som har vært fremme, er bedre enn forslaget om et nytt forskningsråd.

Selv om jeg aksepterer forslaget om et nytt forskningsråd, er det noe nølende. Hovedgrunnen til dette er alle de åpne spørsmål i organisasjonsbildet som ikke er drøftet i Stortingsmeldingen. La meg nevne noen.

Jeg må da først peke på at jeg i meldingen savner et totalsyn på forskningsorganisasjonen. Riktignok er det formulert noen hovedprinsipper som forskningsorganisasjonen bør bygges på. Disse formuleringer virker akseptable, ja gode. Men det er i meldingen ikke foretatt noen konkretisering som gir et totalbilde. Opprettelsen av det foreslåtte nye råd må nødvendigvis trekke med seg konsekvenser for store deler av forskningsorganisasjonen for øvrig. I meldingen er dette for så vidt angår de eksisterende forskningsråd ansett som praktiske tilpasningsspørsmål, som kan løses senere ved samarbeid mellom rådene og ved samordning i Regjeringens forskningsutvalg. Så enkelt er det neppe. Det hadde vært rimelig om iallfall noen hovedspørsmål var blitt reist og søkt besvart i meldingen.

Jeg tenker bl.a. på at forholdet mellom det nye råd og de høyeste politiske myndigheter synes noe uklart. Det er sagt i meldingen at Regjeringen gjennom forskningsutvalget et stykke på vei vil legge premissene for rådets arbeid. Men hvor langt finner Regjeringen det rimelig å gå? Og hvor mye kan den overlate til rådet uten at dette får en klart politisk profil?

Det vil oppstå en lang rekke samarbeidsproblemer i forholdet mellom de eksisterende råd - kanskje særlig NAVF - og det nye råd. Meldingen får frem at samarbeidet mellom de eksisterende råd neppe er storartet. Det er altså ikke mulig å fortsette med de eksisterende samarbeidsformer. Nye og bedre må lages. Meldingen sier ikke noe om hvilke. Noen synspunkter på dette ville antagelig kunne ha gjort nytte. Det kan ikke være tvil om at samarbeidet mellom de enkelte ledd i forskningsorganisasjonen i fremtiden må gjøres vesentlig bedre enn det er nå. Selv den betydelige departementsrepresentasjon i NAVF har bare i liten grad gitt grunnlag for en samordning av rådets virksomhet og departementenes virksomhet i forbindelse med forskning.

Jeg vil spesielt fremheve at kompetansefordelingen mellom NAVF og det foreslåtte råd ikke må gå etter et skille mellom grunnforskning og anvendt forskning. Meldingens bruk av disse begreper bekymrer meg noe. Det springende punkt er hvem som kan initiere forskning, hvem som legger premissene for den, ikke om den er umiddelbart anvendelig eller ikke. NAVF's ansvar må være å ta seg av den forskning som initieres av forskere, selv om den skulle være praktisk anvendelig.

Før meldingen vet vi at der er en lang rekke uklare problemer i forbindelse med forskningsstedene. Meldingen foreslår at det nye råd ikke skal opprette nye institutter eller andre selvstendige forskningssteder. Men det er vel et åpent spørsmål hvor langt de eksisterende institu-

sjoner kan greie jobbene, iallfall uten skadevirkninger. Hvis den økte oppdragsforskning skal legge beslag på de forskningssteder og den infrastruktur som er bygget opp, vil det være en mager trøst at den universitetsinitierte forskning formelt opprettholdes. Den kontaktflate på grunnplanet som meldingen kanskje tar sikte på, kan lett komme til å skade det som er verdifullt i den nåværende universitetsorganisasjon. Planen om ikke å opprette eller å overta forskningssteder bør neppe fastlåses.

Jeg ser også for meg at det kan oppstå vanskelige styringsproblemer ved forskningsstedene hvis man driver integrasjonen av forskerinitiert og forvaltningsinitiert forskning langt. Kanskje vil det være heldig med en omlegging av styreformene i universitetsforskningen. Men helt greit er dette ikke.

Meldingen er et par steder inne på at de nye regionale studiesentra skal greie en del av jobben. Her ligger det vel atskillig av potensielle ressurser. Men foreløpig er det gjort lite for å utvikle studiesentrene til gode forskningssteder. Hvorledes bør egentlig et forskningssted være bygget opp for å gi god forskning? Dette burde man kanskje ha en mening om før man bestemte at visse institusjoner skal være forskningssteder.

Som det ble pekt på i går, er det i forskningssystemet en god del personer som har lite tilfredsstillende arbeidsvilkår. Etableringen av et nytt råd som skal sette bort oppdragsforskning, vil forsterke disse problemene. Meldingen gir uttrykk for at problemene må løses, men den sier lite om hvorledes løsningen bør være.

Dette problemet må imidlertid tas opp av de eksisterende forskningsråd - i alle fall med sikte på en del av deres "egne" forskere.

DEBATT

Einar Kringlen

Vi må etter mitt syn ikke bare hefte oss i de organisatoriske spørsmål, men også diskutere hva saken egentlig dreier seg om - den manglende forskning på helt sentrale samfunnsproblemer. Sosialdepartementets budsjett er i dag på vel 25 milliarder kroner, men de summer som anvendes til forskning innen denne sektor er forsvinnende små. Vi vet i dag at det er de atferdsmessige aspekter - vår personlighet og levemåte - som spiller hovedrollen ved de store folkesykdommer, enten det gjelder hjertekarlidelser, lungekreft, trafikkulykker eller psykiske lidelser. Den forskning som foregår på disse felter er imidlertid helt ubetydelig. Vi har 150 000 trygdede mennesker i dette land. Forskningen på dette felt eksisterer praktisk talt ikke. Undersøkelser tyder på at 20% av barn og voksne har såpass store psykiske problemer at de er i behov av psykiatrisk hjelp. Men i Norge foreligger ikke de mest elementære kartlegginger av disse helseproblemer når det gjelder barn. Vi setter i gang svære sykehusbygg, f.eks. Håukeland sykehus - en stor skandale innen norsk helsevesen - uten at det foreligger antydning til samfunnsmedisinsk forskning angående behov.

Vårt land er i ferd med å gjennomgå store sosiale endringer. Jeg kan bare nevne Mongstad-utbyggingen og oljeaktiviteten i Stavanger-distriktet. Den sosiologiske og sosialpsykiatriske forskning i relasjon til disse hurtige sosiale endringer eksisterer praktisk talt ikke.

På mitt eget felt, psykiatri, har det jevnt over vært begrenset støtte å få i NAVF, som igjen er et resultat av den svake stilling de samfunnsmedisinske fag har innen universitetene. Universitetene dominerer dette forskningsråd, og det kan til eksempel nevnes at Det medisinske fakultet i Oslo aldri har valgt noen representant fra psykiatri eller sosialmedisin til NAVF. For neste periode har man valgt en varamann. Psykiatrien får til eksempel ikke mer enn 15% av den sum som tilfaller klinisk medisin, som igjen utgjør en liten del av den totale medisinske kake. Klinisk psykologi, også med stor samfunnsmessig betydning, får bare vel 4% av bevilgningene fra det samfunnsvitenskapelige fagråd. Når man gir lite til et fag begrunnes dette selvsagt med de få gode prosjekter. Det kan være noe i det. På den annen side, hvis det ikke foregår forskning på et felt eller hvis forskningen som gjøres er dårlig, må man ikke vente på søknader, men man må ta initiativ. Det har ikke NAVF gjort, og man kan vel også si at NAVF's organisatoriske oppbygging ikke gjør dette lett.

Et nytt råd må etter mitt syn i første rekke være problemorientert, og det bør ta vare på tverrfaglighet. Det sier seg selv at NAVF som representerer disipliner, har vanskelig for å være problemorientert og tverrfaglig på tross av fagre ord.

Før jeg kom til dette møte var jeg innstilt på en pro et kontra-diskusjon, men jeg må si at etter å ha hørt innlederne i dag er jeg overbevist om at vi må få det nye råd. Selvsagt finnes det organisatoriske problemer. Der er fare for sentraldirigering, men jeg tror faren er overdrevet på grunn av de mange motkrefter, bl.a. i universitetene. Rådet må støtte seg på forskere som er individualister, og ikke lett lar seg kontrollere av noe departement. Brox har nevnt faren for manglende pluralisme. Vi har en viss grad av pluralisme i dag, men jeg tror denne faktisk kan bli større når vi får dette nye rådet, som bl.a. kan ta opp nye forskningsområder hvor innsatsen i dag er helt mangelfull.

Vi bør holde klart for oss hvorfor dette rådet kommer. Det er forskning på sentrale samfunnsproblemer som savnes. Det er her vi mangler balanse. Jeg tror etterhvert at bare et nytt råd kan gjøre noe radikalt her. Bare et nytt råd med en annen oppbygging enn NAVF kan virkelig prioritere tverrfaglig problemorientert forskning.

Hvorfor ikke gi mer penger til NAVF? Hva trenger vi egentlig et nytt råd for? NAVF har hatt sin sjanse mange ganger, og jeg tror prioriteringen der vil fortsette som før. Man deler ut penger til habile søkere, men man tar ikke radikale nye initiativ på felter som savner forskning.

Ottar Brox

Min påstand vil være at det nye forskningsrådet overhodet ikke er noen garanti for større pluralisme, akkurat motsatt av det Kringlen sa. Jeg oppfattet også hans innlegg som en argumentasjon for mer forskning generelt og mer forskning på spesielle områder. Det er etter min oppfatning ikke noe argument for et nytt forskningsråd. Når jeg mener at det nye forskningsrådet kan redusere pluralismen, er det ut ifra følgende konkrete mulighet.

Det kommer inn et prosjekt som har å gjøre med planlegging. Man kommer med det til det samfunnsvitenskapelige fagråd i NAVF. Etter at vi har fått et nytt råd for samfunnsplanlegging, vil man særlig under knappe budsjettrammer si at dette er et prosjekt som i så sterk grad angår planleggingen at det bør sendes over til det nye forskningsrådet. Og der vil en ikke i første rekke få en kollegial vurdering av kvalitet

på prosjekt osv. Der vil i første rekke sentraladministrasjonen og de sterkeste organisasjonene være representert. Det er helt klart at dette må føre til mindre pluralisme. Kontroversiell forskning vil m.a.o. ha dårligere muligheter etter at det blir mulig å sende ballen videre til det nye forskningsrådet.

Det som i første rekke er problemet i dag, er for såvidt ikke mangel på kontroversiell forskning, men at ingen har bruk for den fordi den ikke er relatert til samfunnets beslutningssystem. Skal man kunne realisere andre tendenser i samfunnsutviklingen, er det i første rekke visse former for teknisk forskning som mangler og den er fullstendig i hendene på bedriftene eller det storindustrikontrollerte NTNf. Det nye forskningsrådet er ingen løsning på dette.

Det er mange feil ved NAVF. Det er opplagt at dette organet ikke er i stand til å prioritere samfunnsmessige viktige områder slik som Kringlen nevnte. Men her synes jeg at bevilgninger måtte kunne ledsages av instruksjoner til forskningsrådene om å prioritere bestemte områder. Jeg kan derfor ikke fatte at de argumentene som har vært ført i marken for det nye forskningsrådet ikke like godt kunne brukes til å endre praksis i det nåværende system.

Marit Trøttestad

Det er sagt i forskningsmeldingen at de nåværende forskningsrådene skal fortsette omtrent som før til tross for det foreslåtte nye femte forskningsrådet. Det sies også at forskningsrådet for samfunnsplanlegging ikke skal starte nye institutter, men i det vesentlige gå ut til forskerne ved våre universiteter og høyskoler og ta deres kompetanse i bruk. Da er det helt klart at det nye forskningsrådet og NAVF vil henvende seg til samme publikum. Det er også klart at dette vil få konsekvenser for NAVF.

Det har vært hevdet at forslaget om et nytt råd kan oppfattes som en korreks til NAVF. Da får man bare vise til at NAVF's viktigste oppgave er å ivareta grunnforskningen ved våre universiteter og høyskoler. Men jeg tror ikke NAVF er fremmed for tanken at det gjerne også hadde et ansvar for andre oppgaver som f.eks. noen av de som er tiltenkt det nye forskningsrådet. Jeg er i hvertfall helt overbevist om at både grunnforskning og samfunnsplanlegging vil tape på at man deler dem opp i to forskjellige forskningsråd. Det jeg kan tenke meg som en praktisk ordning hvis man legger disse oppgavene under NAVF, er at Regjeringens forskningsutvalg kunngjør hvilke felter en ønsker forskning på. Så får man inn forslag om prosjekter, og disse prioriteres mot forskerinitierte

prosjekter. Da får man prioritert dem mot hverandre og vurdert totalt sett hvordan det er best å bruke ressursene.

Lars Roar Langslet

Forslaget om et forskningsråd for samfunnsplanlegging er det eneste av virkelig betydning i meldingen. Det ville vært en fordel om det hadde vært klarere sagt hvilke funksjoner rådet skal ha, hvilke oppgaver det skal løse. Men et visst mål av gjetting kommer jo godt med både i forskning og politikk.

I utgangspunktet kan man si at det er et praktisk spørsmål. Det er opplagt at det offentlige har et sterkt voksende behov for utredninger og forskning som grunnlagsmateriale for avgjørelser. Jeg tror imidlertid det må være mulig å bruke de tilgjengelige ressurser også i årene fremover gjennom de mønstre vi har, med styrking av enkelte funksjoner. F.eks. tror jeg man må styrke departementenes forskningskompetanse og deres muligheter for å gi oppdrag. Man må også bedre koordineringen på forskningssiden bl.a. ut fra ønsket om tverrfaglighet. Nå har jo forskningsrådene utviklet et mønster for tverrfaglighet, og jeg frykter at et nytt råd i praksis vil bety en sterkere oppspalting i organisasjonsstrukturen. Det kan medføre at man i praksis svekker mulighetene for effektiv koordinering og tverrfaglighet.

Eide antydte at en av fordelene kunne være at man fikk rensert NAVF for gjøkkunger (anvendt samfunnsforskning). Det ville vel igjen bety at man i praksis fikk et forsterket skille mellom grunnforskning og anvendt forskning på dette området.

Min skepsis bunner også i prinsipielle betraktninger. Jeg ville være engstelig for å pense relativt ferske vitenskaper inn på et spor hvor det instrumentelle syn dominerer, hvor disse vitenskapene blir ansett som politikkenes forlengede arm. Flere av disse fagene kan utvilsomt trenge en viss tid for teoretisk og metodisk avklaring. Jeg ville tro at det på lengre sikt kan være hensiktsmessig å få et eget forskningsråd for samfunnsforskning, ikke samfunnsplanlegging. Men jeg tror ikke at tiden er moden for det i dag.

Finn Lied

Jeg hører til de som deler Regjeringens oppfatning om at en vesentlig del av den målrettede forskning i årene fremover må settes inn på om-

råder som er av betydning for samfunnets omforming, og jeg hilser derfor forslaget om det nye forskningsråd med glede. Men jeg ser på forslaget som en ren praktisk sak. Slik forslaget nå fremtrer vil det ikke hindre våre eksisterende råd i å se sin virksomhet i bred samfunnsmessig sammenheng, og noe annet vil heller ikke ha inspirasjonskraft.

På den annen side mangler vi åpenbart personell til dette, og det nye råd vil få som første oppgave å rekruttere folk til den type tverrvitenskapelig forskning som kan bidra til å fremskaffe bedre bakgrunnskunnskap i forbindelse med de samfunnsspørsmål som trenger seg på. Jeg er helt enig med Kringlen i at man nå bør skape balanse i vårt forskningsapparat. Det nye råd er her et hensiktsmessig virkemiddel. Jeg er også overbevist om at forskningsrådenes samarbeidsutvalg ville kunne ta ansvaret for den rent praktiske koordineringen mellom de fem råd.

Jeg er ganske uenig med Brox i at den mer grunnleggende samfunnsforskning i denne forbindelse vil lide. All erfaring tyder på akkurat det motsatte. Når man får en større aktivitet på anvendte områder, vil det også melde seg problemer av mer grunnleggende karakter som krever behandling.

Jeg vil være tilbakeholden med å si at det ikke skal skapes nye institusjoner, eller at det skal skapes nye institusjoner i tillegg til de eksisterende miljøer. Det er for tidlig å si dette når vi står overfor en så uferdig vitenskap og med et så lite prøvet organisasjonsapparat. Det som er viktig i denne sammenheng er å få et maskineri som tillater oss en sterkere prioritering i denne sektor, og jeg ser på det nye forslag som et slikt praktisk skritt.

Hans Skoie

Hvordan får man de teoretiske kunnskaper man har over i politisk/administrativ praktisk handling? Jeg tror det er viktig at man fra administrasjons- og stortingssiden er opptatt av dette. Det er bl.a. spørsmål om hva slags stortingsmeldinger vi skal få i fremtiden; hvordan bør de se ut for at man skal få en god belysning av en sak? Hvor mye utrednings- og forskningsmateriale bør de inneholde? I forbindelse med det foreslåtte forskningsråd har politikerne et ansvar for at dette spørsmålet blir konkretisert. De politisk/administrative organer har et stort ansvar for å formulere hva slags informasjon man ønsker i fremtiden.

Når man foreslår et forskningsråd for samfunnsplanlegging, er det vanskelig å forstå at man skal holde en rekke av NTNFs institutter som

driver med samfunnsplanlegging utenfor. Jeg synes det er viktig at et eventuelt slikt råd får noe å spille på. Jeg vil stille det samme spørsmål med hensyn til Institutt for anvendt sosialvitenskapelig forskning (INAS). Jeg mener at Kirkedepartementet langt på vei har vist at de ikke kan drive dette instituttet. Departementet behandlet bl.a. ikke langtidsplanen som ble lagt fram for tre-fire år siden. Det er klart at dersom det foreslåtte forskningsrådet blir vedtatt opprettet, ville det være rimelig at INAS ble ført over dit. Man bør ha et apparat å spille på, også utenfor universitetene og høyskolene. Hvis ikke introduserer man nettopp den gjøkungen i grunnforskningsmiljøene som Eide sier man vil unngå.

Jeg savner i meldingen en klargjøring av hvem som skal ha ansvaret for forskningsstedenes ve og vel og spesielt for en kumulativ kunnskapsoppbygging. Dette er et viktig spørsmål fordi det helt klart vil bli varierende etterspørsel etter forskning, også fra myndighetenes side.

Gyrd Erikson

Det er et forhold som det ikke er snakket særlig meget om på denne konferansen, og det er den faktiske tilgang på kompetanse som man må ha for å få utført den forskningen som det er behov for. Norge er et lite land, og på mange områder innen forskningen er vi meget tynt forspent.

Rådet for medisinsk forskning i NAVF forsøkte i begynnelsen av 70-årene å få i gang tverrvitenskapelig forskning, og forskning som hadde brukernes interesse for øye. Ett av de områdene som vi prøvde å stimulere var handicapforskning. Det ble kunngjort stipend og pekt på forskningsoppgaver, men det var meget liten interesse for det. Det andre var sosialmedisinsk forskning, men det samme skjedde der. Gerontologisk forskning var det tredje, og det tok to år før det lyktes å finne en forsker som ville interessere seg for dette området.

Det er behov for en grenseoppgang mellom de organisasjoner som finnes og det nye råd, og det er behov for å få klarlagt samarbeidsformer mellom de eksisterende organisasjoner og rådet. Hvis vi på noen måte skal få brukt våre begrensede ressurser på en riktig måte, bør begge disse to problemene klargjøres før et nytt organisasjonsmønster blir endelig fastlagt.

Sigmund Vangsnes

Jeg er veldig enig med Kringlen i utgangspunktet. Jeg tror det finnes påtrengende samfunnsproblemer som egner seg for forskningsmessig behandling og som blir sterkt forsømt. Men jeg er kanskje ikke fullt så optimistisk som Kringlen m.h.t. hvorvidt denne nye konstruksjon som er foreslått vil løse dette problemet. Min begrunnelse er at inngrepet ikke er radikalt nok, og jeg tror at det under saksbehandlingen har foregått et trinnvist tilbaketog. Strukturen blir stort sett som før når det gjelder NTNf, og sannsynligvis også for NLVF, og da bli det ikke så mye som kan samordnes.

Jeg tror at en annen grunn til at det kanskje ikke blir det mange har tenkt seg, er at det ikke skal opprettes institutter. Man sier på den ene siden at universitetene ikke skal drukne i oppdragsforskning. På den annen side skal det heller ikke opprettes nye institutter for anvendt forskning. Den logiske konsekvens må da bli at den anvendte forskning egentlig blir veldig liten. Jeg tror ikke det er antallet finansieringskilder som nå er problemet når det gjelder å få opp denne type forskning, men størrelsen på de aktuelle forskningsmiljøer, i det minste innenfor samfunnsfagene.

Siste punkt i min skepsis gjelder det nye rådets forutsetninger for å ivareta de ressursvake klienters behov, klienter som har problemer med å formulere sine forskningsproblemer. Mitt spørsmål er hvilke særlige evner dette nye råd vil ha til å identifisere klienter som ikke allerede står på Sosialdepartementets liste. Jeg stiller ikke spørsmålet fordi jeg på forhånd utelukker muligheten, men fordi jeg er nysgjerrig.

Stein Ringen

Jeg har først en bemerkning som går på hvilke institusjoner departementer og offentlige institusjoner bør tenke på når de påpeker at de har behov for informasjon og kunnskap. En institusjon har ikke vært nevnt i diskusjonen, nemlig Statistisk Sentralbyrå. Veldig mange av de ønsker om informasjon som kommer fra myndighetenes side, kunne med like stor rett vært adressert til byrået som til den diffuse adressat, forskerne.

Dernest er jeg enig med Løchen når det gjelder den påpekning han gjorde av hvilken form for forskning vi har størst behov for. Men jeg er litt usikker på hvilken konsekvens man skal trekke av resonnetet når det gjelder det nye forskningsrådet. Her vil jeg bare si at dersom valget står mellom å øke de departementale bevilgninger og spre forskningsbevilgninger utover et stort antall departementer på den ene side, og

et forskningsråd for samfunnsplanlegging på den annen side, tror jeg kanskje det siste vil være mer tjenelig når det gjelder å få fram den type forskning som Løchen pekte på i sitt innlegg.

Åse Hiorth Lervik

Jeg tror at et nytt forskningsråd for samfunnsplanlegging vil komme til å konkurrere med NAVF, ikke bare økonomisk, men også om forskerne, om kompetansen. Et nytt forskningsråd for samfunnsplanlegging vil være tverrfaglig, og vil dekke nesten alle de fag som hører inn under NAVF og dessuten en del av de fag som hører inn under de andre forskningsrådene.

I NAVF vurderer man prosjekter etter flere forskjellige kriterier. Man prioriterer dels etter nyttehensyn, dels etter forskningens kvalitet, dens nyskapende innhold, hvorvidt forskning er metodeutviklende osv. Et forskningsråd for samfunnsplanlegging vil løsrive de forskningsoppgaver som er nytteinrettet og vil løfte dem ut av prioriteringen, sette dem på en egen prioriteringsliste.

De humanistiske fag og enkelte andre grunnforskningsdisipliner har ikke så kontant nytteverdi som den anvendte forskning et forskningsråd for samfunnsplanlegging vil gå inn for. Derved vil man lett innenfor alle fag kunne få en statusøkning for de grener av faget som gir mer kort-siktig og synlig problemløsning i samfunnet. Jeg tror det er viktig at vi også bevarer den grunnleggende forskning, og at vi sørger for at den ikke får lavere status enn den har i dag.

Tore Omholt

La meg få si at selv om NAVF historisk sett har stått på et sidespor, tror jeg ikke det er tilfelle i dag. Vi har bl.a. tatt initiativ på en rekke betydelige områder, la meg bare nevne helsetjenesteforskning og forurensninger i Nordsjøen. Det er vel kanskje også viktig å være oppmerksom på at det i dag er veldig vanskelig å organisere samarbeid på de såkalte tverrfaglige områdene fordi vi har liten erfaring i denne type virksomhet. Jeg tror at dette trenger vi mer tid til å utvikle.

Jeg er enig med Kleppe når han sier at det nå er behov for å samordne ny forskning med den eksisterende. Men vi savner denne diskusjonen i forskningsmeldingen.

Når det gjelder alternativer til det nye råd, kan det være nyttig å peke på de løsninger man har valgt i våre naboland, Danmark og Sverige. I Danmark har man et planleggingsråd for forskningen som søker å engasjere de eksisterende råd på dette feltet. Svenskene har i sin forskningsrådutredning gått et skritt videre i det de har foreslått en forskningsrådnemnd som i tillegg skal ha midler til å få med de eksisterende råd i samfinansiering av forskningsprogrammer. Jeg tror at man med slike alternativer også tar hensyn til hva som allerede gjøres, og til hva som trenger mer langsiktig kompetanseutbygging. Det er den type diskusjon vi hadde ønsket å få i forskningsmeldingen.

Lars Oftedal Broch

En del forskning er vanskelig å administrere i det enkelte departement fordi den er tverrdepartemental. Vi har derfor måttet sette i gang et ad hoc apparat når vi ville ha en maktutredning eller en levekårsundersøkelse. Vi kan diskutere lenge om det er slik at vi har noe kunnskap og ikke klarer å bruke den, eller om vi mangler kunnskap. Begge deler er sikkert riktig. Men det må i hvert fall være klart at fra departementenes side blir det viktig å ha et apparat som kan vurdere de forskjellige forskningsbehovene.

Jeg kan uten videre slutte meg til det Kleppe sa om at alternativene blir enten å styrke hvert departement eller å lage et forskningsråd for samfunnsplanlegging. Jeg tror det er gode grunner for det siste, fordi et råd tar bedre vare på de tverrdepartementale områdene som jeg tror kommer til å bli viktigere og viktigere.

Så til spørsmålet om dette er en sentralisering. Da jeg hørte Løchen fikk jeg litt inntrykk av at det eneste det ikke skal forskes på er de beslutninger Regjeringen tar. Egentlig er det spørsmål om vi hittil har vært for dårlige til å bruke forskning. Dette leder over til kritikken av NAVF, som jeg har litt vanskelig for å forstå. Det er blitt sagt at man er misfornøyd med NAVF, og derfor foreslås et nytt råd. Nei, jeg tror ikke det. Men vi trenger et organ som prioriterer på beslutningstakernes premisser, og som kommer i tillegg til det eksisterende system.

Adolf Sandbo

Det primære mål med forslaget om et samfunnsplanleggingsråd, er vel å bedre styringen av det norske samfunn. Det antas at vi har et system som ikke hjelper politikerne godt nok. Det man trenger som begrunnelse

for rådet, er en viss analyse av hvorfor man tror at denne form i noen grad vil hjelpe de styrende organer.

Jeg h'iste departementsbevilgninger til forskning med glede ut fra en politisk, ikke en forskningspolitisk oppfatning: Hvordan skal vitenskapen i høyere grad enn hittil sette sitt preg på styringen i samfunnet? Det at departementene som styringsorganer har tatt forskning i bruk er veien å gå, og et nytt forskningsråd er derfor en bremse, et tilbakeskritt på en utvikling som er påbegynt. Samordningen mellom departementene må kunne gjøres på en enklere måte enn å opprette et nytt råd.

Eva Sivertsen

Jeg har forsøkt å finne de egentlige begrunnelser for det nye rådet, men er ikke sikker på at det er blitt klarere for meg etter denne konferansen. Jeg skal forsøke å oppsummere de momentene som for meg nå har utkrystallisert seg.

Utgangspunktet er tydeligvis misnøye med den nåværende situasjon. Hva slags misnøye? Man har et ønske om at det bør være et organ som skal ta seg av tverrfaglige og langsiktige prosjekter. Det er kommet frem flere ganger i løpet av denne konferansen at begge typer forskning dekkes og kan dekkes av de eksisterende råd. Dette kan altså ikke være den eneste grunn til at man skal ha et nytt forskningsråd.

Rådet skal være et formidlende organ mellom brukerne og forskerne, men vil et nytt organ ha lettere for å etablere denne kontakten enn de allerede eksisterende organer? Det er sagt det er vanskelig for departementene å formulere sitt forskningsbehov. Vil det da si at dette organet simpelthen skal være et departementsorgan som kan formulere problemene? En del departementer er fullstendig i stand til å formulere sine forskningsbehov. Vi har f.eks. sett en melding om skoleforskning hvor Kirke- og undervisningsdepartementet har listet en lang rekke problemer som de ønsker at man skal takle. Jeg regner med at andre departementer ikke er mindre dyktige til å liste sine problemer.

Vi trenger et organ som prioriterer på beslutningstagernes premisser, sa Oftedal Broch. Jeg vil da vise til at man innenfor de nåværende strukturer praktiserer regulær oppdragsforskning. Noe nytt forskningsråd trengs vel knapt av den grunn.

Ole Berrefjord

Jeg savner i meldingen en god nok begrunnelse for det nye forskningsrådet. Dersom Arbeiderpartiets gruppe opprettholder forslaget håper jeg at man i Stortingets komitébehandling kan få utdypet begrunnelsen.

Et kritisk punkt i spørsmålet om organisering av forskning om samfunnsplanlegging er ikke først og fremst det vi skal ha på toppen av denne strukturen, men det som skal ligge i bunnen, nemlig forskningsstedene. Og jeg synes at vi ennå er for idéfattige når det gjelder hvordan et samfunnsforskningsinstitutt skal se ut. Hvilken idé må vi ha om bredden, om dybden og ikke minst om åpenheten og den kritiske funksjonen? Jeg finner ikke at vi har noen helhet i det bildet vi står overfor, fordi bildet av lokalplanet i denne strukturen er for dårlig.

Når vi snakker om balanse kan vi spørre hvor det har blitt av balansen mellom det lokale initiativ og den sentraliserte styring. Det er en balanse som jeg synes er vel mer verdt å merke seg. Jeg vil foreslå at istedet for et sentralt organ i Oslo, på linje med de andre rådene, kan vi opprette fem landsdelsråd, som er knyttet til lokale organer.

Det er mange fine idéer i forskningsmeldingen, men vi blir likevel stående å kives om tolkninger av framtiden, hvordan vil organisasjonsmønstrene falle ut, til fordel for hvem? Jeg tror at en løsning på lokalplanet som basis for dette nye mønsteret for forskning om samfunnsplanlegging kanskje er den rette vei å gå.

Kjølv Eivind Egeland

Hvordan forskningen skal organiseres, henger nøye sammen med i hvilken grad forskning skal oppfattes som en egen yrkesbane. Jeg tror at det her er behov for et både-og. Ved siden av de faste forskningsmiljøer trenger vi finansieringsordninger som gir muligheter til forskning for personer som ikke ser en egen yrkesbane i det å forske. Det vil være en god ordning om flere personer kan ta permisjon fra sitt arbeid i den institusjon der de er, for å få tid til en faglig fordypning.

Den tradisjonelle forskningsprofesjonalisering er vel i noen grad brutt opp gjennom den oppdragsforskning som departementene har startet opp. Det nye rådet kan på samme måte være et tjenlig middel til å gi personer og miljøer utenfor forskningsstedene mulighet til å drive forskning.

Jeg vil også understreke nødvendigheten av å bygge opp de regionale forskningsmiljøer. Distriktshøgskolen må være det faste forskningssted. Men oppbyggingen av den regionale forskning må også kunne ta sitt utgangspunkt i en forskningsbasert kompetanseoppbygning innenfor eksisterende institusjoner i regionen. Vis a vis det nye forskningsrådet håper jeg også at fylkene må få en nærmere kobling enn retten og muligheten til å sende søknader.

Magnus Aarbakke

Når det gjelder forslaget om et nytt råd må vi huske at departementene har bortimot 30 millioner kroner til forskning, og at omtrent 14 av disse millionene brukes til samfunnsforskning. Det er noe mer enn det samfunnsvitenskapelige fagråd i NAVF har til sin disposisjon. Jeg vurderer dette rådet som en praktisk organisasjon med sikte på å forvalte disse forskningsmidlene på en fornuftig måte. Alternativet er utvilsomt at departementene beholder sine konti slik som de er idag. Jeg etterlyser en status for den departementsorganiserte forskning. Vi vet svært lite om hva som har kommet ut av den. Jeg tror personlig at et nytt råd kan gjøre en fornuftig jobb, og er på det grunnlag tilhenger av det.

Jeg vil også peke på at for meg er forskningsstedene et kardinalproblem. Der synes jeg meldingen er meget svak. Den analyserer problemene som vil oppstå ved universitetene på en lite overbevisende måte. Jeg er av den oppfatning at hvis man skal gjøre alvor av tanken om mer oppdragsforskning ved universitetene, er det behov for et instituttsystem eller en slags organisasjon som ikke etablerer en altfor umiddelbar kontakt mellom universitetsinitiert forskning og bestilt forskning innenfor dette systemet.

Lars Strand

Selv om jeg ikke mente det var noe behov for dette nye forskningsrådet, så la meg bare presisere at tilstanden ikke er ideell. Det er meget som kan gjøres bedre.

En ting som slår meg i mye av diskusjonen om forskningen, er at det er forskere som drøfter forskning. Jeg synes det ville være fruktbart om vi kunne få kontakt med kommunepolitikere, folk fra næringslivet og ideelle organisasjoner osv. for å få en litt mer mangesidig belysning.

Yngvar Løchen

Jeg vil gjerne si til Oftedal Broch at så vel statsapparatet som universitetene bør drive forskning på de beslutninger Regjeringen treffer. Jeg tror imidlertid det kan være noe vanskelig for forvaltningen selv å gjøre det, særlig hvis man stiller seg tvilende til, eller rokker ved selve grunnlaget for den politikk som føres.

Når Kringlen nevner tilfellet Haukeland sykehus, er det vel for å understreke behovet for å få gjort undersøkelser slik at den skandalen som har utviklet seg der kunne forhindres. Det som fra en forskningsmessig synsvinkel kanskje ville være enda mer interessant, ville være å la skandalen gå sin gang, og studere hvordan dette beklagelige forholdet kunne inntreffe. Det ville med en gang si noe om den medisinske profesjons plass i vårt samfunn.

Denne debatten har virket avklarende. Oftedal Broch og Lied sier at det dreier seg om en praktisk mulighet for sentraladministrasjonen til å gjennomføre undersøkelser som den trenger for å treffe beslutninger. Men da burde det på forhånd vært helt klart at det er dette det dreier seg om, og ikke om den langsiktige vitenskap som jeg var inne på i mitt første innlegg. Jeg er engstelig for at man kommer til å skape illusjoner omkring en virksomhet hvis første hensikt må være å avlive illusjoner.

Per Kleppe

Det Løchen sa til slutt, at man burde la et fenomen utvikle seg og deretter studere det, var en meget interessant bemerkning. Dette er selvfølgelig også en viktig del av forskningen, i alle fall historieforskningen. Det er bare det at for brukerne er ikke dette spesielt interessant. Man har ærlig talt et stort praktisk behov for å unngå slike problemer. Man må få en rimelig balanse mellom brukerinteresser og forskerinteresser. Når vi først er inne på dette med balanse, må vi også spørre i hvilken grad de ulike brukergruppene har mulighet for å få sine problemer analysert. Det er klart at f.eks. en fabrikant av kjemiske stoffer har en helt annen mulighet enn en mann i, la oss si Forbrukerdepartementet. Jeg synes det i dag er en litt urimelig balanse mellom de mange offentlige behov og de muligheter som visse andre brukergrupper har.

Strand sluttet sitt innlegg med "jo flere kokker, jo mer søl". Ville han sagt det om det var det landbruksvitenskapelige forskningsråd man var i ferd med å opprette? Nå har man NLVF, så der føler man ikke noe behov for et nytt råd, som f.eks. sosialpolitikken gjør det. I Hoved-

komitéen, hvor vi vesentlig lekte med modeller, tok man også frem en modell med ett forskningsråd. Men det skapte straks en sterk reaksjon hos de eksisterende forskningsråd fordi de hadde sine egne miljøer og posisjoner å forsvare. Det viser at vi ikke drøfter dette på et fritt og nytt grunnlag. Vi kan beklage det, men slik er situasjonen.

De nåværende forhold ligger ikke til rette for en prinsipiell diskusjon. Det foreliggende forslag er ingen ideell løsning, hvis en slik finnes, men det er den mest praktiske løsning i den nåværende situasjon for å dekke nokså klare behov.

Ringene mente at man i større grad kunne bruke Statistisk sentralbyrå. Selvsagt utnytter vi byrået så godt vi kan. Byrået er preget av en god og sikker økonomitradisjon, men jeg tror ikke det er helt enkelt for andre disipliner uten videre å få godkjent sin metodikk og innfallsvinkel der. Byrået gjør et utmerket arbeid, og ikke minst for Finansdepartementet, som også er preget av en økonomitradisjon. For oss er ikke dette et stort problem, men det er klart at for mange andre kan det være det.

Brox var redd for at rådet ville føre til mindre pluralisme. Jeg mener at det avhenger helt av hvordan det organiseres, om flere innfallsvinkler kommer inn i bildet eller ikke. Det er vel heller ingen som vil hevde at de nåværende forskningsråd tilfredsstiller kravet om pluralisme.

Jeg mener at forslaget om at bevilgninger kunne ledsages av instruksjoner til forskningsrådene er uheldig. Da vil man frata forskningsrådene deres primæroppgave, nemlig en vurdering som er relativt fri og som må være det. Hvis det er ønskelig med presise instruksjoner til forskningsrådene, kan man bruke departementsbevilgningene direkte. Det er blitt uttalt at statsråden kunne innkalle departementsrepresentantene i NAVF og si at nå skal dere mene dette og hint. Det er en urealistisk tankegang, rent bortsett fra at Finansministeren aldri vil blande seg bort i den slags ting og heller ikke bør gjøre det. Disse representanter er valgt ut fordi de skal formidle synspunkter fra brukerne inn i rådet. Men så lenge rådets arbeid er basert på søknader, er slike muligheter for nyorientering relativt begrensede.

Langslet var engstelig for å sette de nye vitenskaper, samfunnsvitenskapene, inn i nye anvendte relasjoner. Jeg vil understreke at når det gjelder samfunnsplanlegging, er det tverrfaglighet det er snakk om. Det er ikke bare samfunnsvitenskapene det dreier seg om. Man har også bruk for teknologisk og annen forskning, som må trekkes inn etter behov. Det som er problemet i NAVF er at selv om de til dels anstrenger seg for å være annerledes, er de basert på en oppdeling etter disipliner.

Ressurssvake klienter er på grunn av sin ressursfattigdom også lite i stand til å artikulere sine problemer. I dagens situasjon blir disse gruppens forskningsbehov bare tilfeldig ivaretatt, avhengig av makt-havernes og professorenes ønskemål. Det nye råd må derfor organiseres slik at man i formålsparagrafen helt klart gir uttrykk for at man skal åpne praktiske muligheter for slike grupper til å formulere sine problemer. Men igjen avhenger alt av rådets praksis.

Lervik var redd for at det nye råds nytteorientering skulle svekke grunnforskningen. Hun nevnte spesielt de humanistiske fag. Til det er å si at det er få land hvor grunnforskning og universitetsforskning har så stor andel av forskningen som i Norge. Hvis man skal se på mangler i systemet, er det nettopp det problemet vi nå drøfter som har vært en av manglene.

Sivertsen sa at departementene ikke hadde vanskeligheter med å formulere sine forskningsbehov. Problemet ligger ikke i departementenes evne til å formulere praktiske behov, men i det å skape forskningsoppgaver eller formulere dem. For å få dette til er de nødt til å møte forskningsmiljøene. Jeg skulle tro at svært mange av de behov vi har i dag overhodet ikke kan løses ved hjelp av forskning. Det ville derfor være meget gunstig om man fikk avlivet den optimismen i forholdet til forskningen som mange synes å være besjelet av. Jeg tror at det å få redusert problemene til en rimelig målestokk, kan et forskningsråd eller et liknende organ hjelpe oss med.

Berrefjord ville opprette fem landsdelsråd. Jeg tror det han er ute etter mye lettere kan imøtekommes ved en desentralisering på forskningsstedsplanet. Vi har fra Regjeringens side forsøkt å tvinge forskningen mer ut til de nye universitetene og til distriktshøgskolene. Det er der problemet ligger, etter min mening, og ikke når det gjelder forskningsrådene som selv ikke driver forskning. De skal være formidlende organer. Jeg legger mye større vekt på at forskningen får andre utgangspunkter enn Blindern, at man får trukket inn resten av landet.

Til slutt vil jeg si at jeg deler interessen av en mer prinsipiell debatt. Men i den situasjon man nå har fått med ulike pressgrupper i virksomhet, er det begrenset hva man kan gjøre på kort sikt. Jeg håper at man ved en nøktern vurdering vil komme til at et riktig utformet nytt forskningsråd er den mest fornuftige løsning av de praktiske problemer som foreligger. Det er ikke slik at vi ikke kan leve med en utbygging av departementenes forskningsbevilgninger og forskningskompetanse. Det blir bare ikke den beste løsning i den nåværende situasjon.

NORSK FORSKNINGSPOLITIKK I LYS AV FORSKNINGSMELDINGEN

KONFERANSE PÅ VOKSENÅSEN 9.-10. FEBRUAR 1976

P r o g r a mMandag 9. februar

- k1. 12.30 - 13.15 Lunsj
- k1. 13.15 Konferanseåpning ved Sigurd Birkelund, formann i Styret for NAVF's utredningsinstitutt
- k1. 13.20 Trengs det én forskningspolitikk?
- Amanuensis, fhv. statssekretær Ingrid Eide
- Direktør Karl Stenstadvold
- k1. 15.45 Kaffepause
- k1. 16.00 Norsk forskningsinnsats - aktuelle problemer fra hverdagen
- Professor Bjørn Pedersen
- Ekspedisjonssjef Jan Madsen
- Professor Vilhelm Aubert
- k1. 19.00 Middag - uformelt samvær

Tirsdag 10. februar

- k1. 09.15 Forskningsrådene - oppgaver og muligheter i lys av 25 års erfaring
- Professor Rolf Danielsen
- Direktør Finn Lied
- k1. 12.30 Lunsj
- k1. 13.30 Forskningsråd for samfunnsplanlegging?
- Statsråd Per Kleppe
- Professor Yngvar Løchen
- Rektor Lars Strand
- Professor Magnus Aarbakke

NORSK FORSKNINGSPOLITIKK I LYS AV FORSKNINGSMELDINGEN

Kort presentasjon av temaer for de enkelte sesjoner*)

I Trengs det én forskningspolitikk?

Vi tar i denne sesjonen primært sikte på å drøfte forskningspolitikk på regjerings- og departementsnivå. Hva bør mer presist legges i begrepet "forskningspolitikk" på dette nivået? Hva er de forskningspolitiske virkemidler? Hvor sterkt kan/bør man bruke dem?

Er det ønskelig med én nasjonal forskningspolitikk, dvs. en sterk grad av samordning og koordinering på regjeringsnivå, eller er en desentralisert modell med større ansvar for de enkelte departementer etc. mer ønskelig? Forskningsmeldingen går i noen grad inn for det førstnevnte alternativ gjennom forslaget om å etablere en egen avdeling i Kirke- og undervisningsdepartementet med oppgave å koordinere og å samordne den nasjonale forskningsinnsats. Forslaget synes likevel primært å representere en begrenset samordning av en sektorbasert forskningsinnsats.

Denne drøftingen bør skje i lys av normative synspunkter på norsk forskningsinnsats i fremtiden. Man kan kanskje si at Norge hittil har greid seg forbausende godt uten en stor innsats i forsknings- og utviklingsarbeid. Er det noe som tilsier at vår innsats bør økes radikalt i fremtiden, eller at innholdet bør være et helt annet? Hvilke krav setter dette eventuelt til forskningspolitikken?

II Norsk forskningspolitikk - aktuelle problemer fra hverdagen

Vi ønsker å drøfte noen av de problemer som man står overfor i "hverdagen i norsk forskning". Hensikten er å knytte prinsipielle forskningspolitiske synspunkter an til problemer med hensyn til kapasitet, finansiering, organisasjon og oppgavefordeling i norsk forskning hverdag ved institutter og læresteder. Hvilke muligheter og problemer står man overfor? Er disse blitt andre/større/mindre i senere

*) Denne presentasjon av temaer for de enkelte sesjoner ble sendt innlederne på forhånd. Den ble også gjort tilgjengelig som et konferansedokument.

år? Hva betyr det at langt flere organer (departementer, råd, komitéer etc) finansierer eller på annen måte berører forskningen? Hva er "anvendelse" av forskning og hvordan oppnås denne? Hvilke forventninger bør stilles til norsk forskning? Disse spørsmål ønskes belyst ut fra innledernes noe forskjellige "utkikksposter".

III Forskningsrådene - oppgaver og muligheter i lys av 25 års erfaring

Tre av våre fire forskningsråd har allerede fungert i mer enn 25 år. Hvilke erfaringer har vi fått med slike organer? Har rådene betydd mye for utviklingen av norsk forskning? Kunne de ha betydd mere hvis de hadde valgt andre arbeidsformer e.l.? Har styringen vært for svak/for sterk? Har rådene tatt for få selvstendige initiativ - vært for mye "bundne" til lokale miljøer (pressgrupper?) eller politikernes kortsiktige interesser?

Hva bør rådenes hovedoppgave være i fremtiden? Er rådenes posisjon som råd, koordinator og planleggingsorgan i ferd med å bli svekket som følge av at en rekke andre organer og finansieringskilder etter hvert er kommet til? Hva kan og bør rådene gjøre? Hvilket ansvar bør rådene f.eks. ha for oppbygging og vedlikehold av kompetanse og infrastruktur i norsk forskning? Representerer forholdene til andre organer og institusjoner spesielle problemer?

Rådernes oppgaver, sammensetning og arbeidsformer er noe forskjellig. Trengs det justeringer i lys av erfaringer og fremtidige oppgaver?

Disse spørsmål bør også drøftes i lys av normative synspunkter på norsk forsknings omfang, oppgaver og hovedretninger i fremtiden.

IV Forskningsråd for samfunnsplanlegging?

I denne sesjonen ønsker vi bl.a. å ta opp hva som primært siktes til med samfunnsplanlegging. Synspunkter på norsk planlegging - særlig offentlig planlegging - ønskes også. Hva kan og bør forskningens bidrag være? Hva slags forskning? Under hvilke betingelser? Har vi ikke allerede kunnskaper nok? Hvordan kan og bør forskningen "kobles inn"? Erfaringer fra ulike områder. Spørsmål om ekspert/forskning/planlegging/folkestyre bør i denne forbindelse også berøres.

Er det behov for et eget forskningsråd for samfunnsplanlegging? Tar Regjeringens forslag primært sikte på å styrke norsk planlegging eller visse deler av forskningen? Hvordan bør eventuelt oppgavene for det foreslåtte råd avgrenses i forhold til andre organer, særlig departementene og de øvrige forskningsråd?

Vedlegg 3

NORSK FORSKNINGSPOLITIKK I LYS AV FORSKNINGSMELDINGEN

KONFERANSE PÅ VOKSENÅSEN 9.-10. FEBRUAR 1976

D e l t a k e r l i s t e

Foredragsholdere:

Professor Vilhelm Aubert, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo *)
 Professor Rolf Danielsen, Historisk institutt, Universitetet i Bergen
 Amanuensis Ingrid Eide, Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo
 Statsråd Per Kleppe, Finansdepartementet
 Direktør Finn Lied, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller
 Professor Yngvar Løchen, Institutt for samfunnsvitenskap, Universitetet
 i Tromsø
 Ekspedisjonssjef Jan Madsen, Sosialdepartementet
 Professor Bjørn Pedersen, Kjemisk institutt, Universitetet i Oslo
 Adm.direktør Karl Stenstadvold, SINTEF, Trondheim
 Rektor Lars Strand, Norges landbrukshøgskole, Ås *)
 Professor Magnus Aarbakke, Institutt for statsrett og folkerett,
 Universitetet i Oslo

Deltakere:

Underdirektør Odd Austveg, Industridepartementet
 Rektor Otto Bastiansen, Universitetet i Oslo
 Vit.ass. Ole Berrefjord, Maktutredningen, Bergen
 Byråsjef Eva Birkeland, Statistisk Sentralbyrå
 Formann i Trygderetten Sigurd Birkelund, Oslo
 Ekspedisjonssjef Lars Oftedal Broch, Forbruker- og adm.departementet
 Stortingsrepresentant Ottar Brox, Sosialistisk Venstreparti, Stortinget
 Forskningskoordinator Kjølv Eivind Egeland, Rogalandsforskning, Stavanger
 Fagrådsekretær Gyrd Erikson, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
 Generalsekretær Erling Fjellbirkeland, Hovedkomitéen for norsk forskning
 Stortingsrepresentant Einar Førde, Arbeiderpartiet, Stortinget
 Utredningsleder Knut Grøholt, Kommunal- og arbeidsdepartementet
 Byråsjef Gunnar Hanssen, Miljøverndepartementet
 Stortingsrepresentant Arent M. Henriksen, Sosialistisk Venstreparti,
 Stortinget

*) På grunn av sykdomsforfall trådte professor Aubert og rektor Strand inn som foredragsholdere på kort varsel i stedet for henholdsvis professor Sverre Lysgaard og professor Nicolay Eeg-Larsen.

Professor Gudmund Hernes, Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen
 Konsulent Elisabeth Johnsen, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
 Rektor Olav Holt, Universitetet i Tromsø
 Forsker Helge Hveem, Institutt for fredsforskning, Oslo
 Professor Inge Johansen, NTH, Universitetet i Trondheim
 Stortingsrepresentant Per Karstensen, Stortingets kirke- og
 undervisningskomité
 Førsteamanuensis Arne Kjekshus, Kjemisk institutt, Universitetet i Oslo
 Byråsjef Arve Kjelberg, Kirke- og undervisningsdepartementet
 Dosent Einar Kringlen, Psykiatrisk klinikk, Universitetet i Oslo
 Forsker Einar Lagset, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd
 Siv.ing. Jann Langseth, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd
 Stortingsrepresentant Lars Roar Langslet, Stortingets kirke- og
 undervisningskomité
 Professor Åse Hiorth Lervik, Institutt for språk og litteratur,
 Universitetet i Tromsø
 Direktør Sven Erik Lundby, Norges byggforskningsinstitutt
 Konsulent John Lundstøl, Hovedkomitéen for norsk forskning
 Stortingsrepresentant Kristin Lønningdal, Høyre, Stortinget
 Professor Arne Løvlie, Zoologisk institutt, Universitetet i Oslo
 Direktør Robert Major, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Forskningsråd
 Konsulent Kirsten Wille Maus, NAVF's utredningsinstitutt
 Forsker Even Mehlum, Sentralinstitutt for industriell forskning
 Rektor Johannes Moe, NTH, Universitetet i Trondheim
 Konsulent Gunstein Møllen, Kirke- og undervisningsdepartementet
 Overlege Jacob Natvig, Institutt for reumatologisk forskning, Rikshospitalet
 Professor Nico Norman, Fysisk institutt, Universitetet i Oslo
 Førstelektor Per Nyborg, Norsk forskerforbund
 Avdelingsdirektør Anders Omholt, Norges Industriforbund
 Planleggingsleder Tore Omholt, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
 Professor Haakon Olsen, Fysisk institutt, Universitetet i Trondheim
 Professor Tore Olsen, Fysisk institutt, Universitetet i Oslo
 Direktør Viggo Jan Olsen, Norges Fiskeriforskningsråd, Trondheim
 Instituttsekretær Anders Ringen, Institutt for anvendt sosialvitenskapelig
 forskning, Oslo
 Sekretariatsleder Stein Ringen, Levekårsundersøkelsen, Bergen
 Undervisningsleder Vidar Ringstad, Telemark distriktshøgskole, Bø i Telemark
 Fagrådsekretær Mari Holmboe Ruge, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
 Stortingsrepresentant Ola Røssum, Senterpartiet, Stortinget
 Direktør Adolf Sandbo, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
 Professor Olav Sandvik, Norges veterinærhøgskole, Oslo
 Generaldirektør Haakon Sandvold, Årdal og Sunndal Verk
 Rektor Eva Sivertsen, Norges lærerhøgskole, Universitetet i Trondheim
 Stortingsrepresentant Anton Skulberg, Senterpartiet, Stortinget
 Forbundsformann Lars M. Skytøen, Norsk jern- og metallarbeiderforbund

Forsker Hålvor Stenstadvold, Norges Industriforbund
Professor Torvald Stokke, Odontologisk institutt for patologi,
Universitetet i Oslo
Underdirektør Magne Stubsjøen, Norges landbruksvitenskapelige forskningsråd
Ekspedisjonssjef Casper Sundby, Landbruksdepartementet
Sekretær Arne Synnes, Kristelig Folkeparti, Stortinget
Professor Sigve Tjøtta, Matematisk institutt, Universitetet i Bergen
Professor Ulf Torgersen, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo
Universitetsdirektør Olav Trovik, Universitetet i Oslo
Professor Marit Trøtteberg, Kjemisk institutt, Universitetet i Trondheim
Konsulent Rolv Tvedtnæs, Norske kommuners sentralforbund
Instituttssjef Sigmund Vangsnes, NAVF's utredningsinstitutt
Konsulent Nils-Petter Wedege, Norges almenvitenskapelige forskningsråd
Stortingsrepresentant Jacob Aano, Kristelig Folkeparti, Stortinget
Stortingsrepresentant Liv Aasen, Arbeiderpartiet, Stortinget

Sekretariat:

Avdelingssjef Hans Skoie
Konsulent Ole Johan Sandvand
Konsulent Arild Steine
Sekretær Sidsel Ellingsen
Sekretær Bjørg Thue

FORSKNINGS- OG UTVIKLINGSARBEID I NORGE I 1974

Foreløpige resultater fra Forskningsrådenes Statistikkutvalg

FoU-statistikken viser at det er brukt i alt 1.643 mill.kr. til forsknings- og utviklingsarbeid i Norge i 1974. Dette er en økning på ca 32% fra 1972 til 1974. Sett i forhold til bruttonasjonalproduktet (BNP) utgjør disse utgifter ca 1.3% i 1974. Dette er ubetydelig høyere enn for 1972 (tab.I).

Finansieringen av FoU-virksomheten i Norge viser at det offentlige er den største finansieringskilden, med vel 60% av midlene i 1974. Den nest største kilden er næringslivet som bidrar med ca 1/3 til den totale finansieringen. Andre norske kilder og utlandet bidrar begge med ca 3%. Sammenliknet med 1972 er det offentliges andel noe lavere i 1974. Næringslivets andel var noe høyere i 1974 enn i 1972. Andre norske kilder og utlandet har holdt seg forholdsvis konstante i perioden 1972-1974 (tab. II).

Nedgangen i det offentliges andel av total finansiering skyldes at næringslivets finansiering av FoU har økt forholdsvis mye fra 1973 til 1974 - særlig gjennom oppdragsforskning. Samlet økte næringslivets finansiering med 40% i perioden 1972-1974, mens det offentliges finansiering økte med 29% over den samme periode.

For 1974 er den nasjonale FoU-statistikken oppdelt i sektorer anbefalt av OECD. Dette er noe anderledes enn tidligere og medfører at foretakssektoren, som omfatter næringslivets laboratorier og en del forskningsinstitutter, er den største sektor med 44% av den samlede FoU-innsatsen - næringslivets laboratorier utgjør 29%. Den nest største sektoren er universitets- og høgskolesektoren med 32%. På finansieringssiden er næringslivet den største for foretakssektoren med 73% av sektorens totale finansiering og det offentlige den største finansieringskilden for universitets- og høgskolesektoren med 95% av sektorens totale finansiering (tab. III).

Tilsammen er ca 21.800 personer engasjert i forsknings- og utviklingsarbeid i 1974 - herav ca 9.750 med universitets- og høgskoleutdannelse. Disse utfører i alt 12.560 FoU-årsverk - herav utføres 5.640 av universitets- og høgskoleutdannet personale (tab. IV). Dette gir en samlet økning på 975 FoU-årsverk eller 8% fra 1972. For universitets- og høgskoleutdannet personale er økningen noe under 500 (9%).

Tabell I Totale FoU-utgifter og prosent av bruttonasjonalproduktet (BNP). 1972 og 1974. Mill.kr.

	1972	1974	Økning 1972-1974
Totale FoU-utgifter	1 242	1 643	32.3
% av BNP	1.26	1.28	

Tabell II Finansiering av totale FoU-utgifter 1972 og 1974. Mill.kr.

	Nærings- livet	%	Offent- lig	%	Andre	%	Ut- landet	%	Totalt	%
1972	391	31	777	63	44	4	30	2	1 242	100
1974	548	33	999	61	43	3	53	3	1 643	100
%-vis endr. 1972-1974	40.2		28.6		-2.3		76.7		32.3	

Tabell III Totale FoU-utgifter i Norge fordelt på finansieringskilder og sektorer for utførelse 1974. Mill.kr.

	Nærings- livet	Offentlig	Andre	Utlandet	Totalt
Foretakssektor herav næringslivets lab	530 (424)	167 (37)	13 (8)	16 (9)	726 (478)
Forskn.inst. i priv. ikke forr.messig sek- tor og off. sektor	11	333	13	35	392
Univ.- og høgscole- sektor	7	499	17	2	525
S u m	548	999	43	53	1 643

Tabell IV FoU-årsverk fordelt på sektorer for utførelse 1974.

	Univ. og høgsk utd. pers.		Hjelpepers.		Totalt	
	Antall	%	Antall	%	Antall	%
Foretakssektor herav næringslivets lab.	1 988 (1 010)	35 (18)	3 360 (2 447)	49 (35)	5 348 (3 457)	43 (27)
Forskn.inst. i priv., ikke forr.messig sektor og offentlig sektor	1 342	24	1 903	27	3 245	26
Univ.- og høgscolesektor	2 310	41	1 659	24	3 969	31
S u m	5 640	100	6 922	100	12 562	100